

" مطالعه تطبیقی بودجه ۱۳۹۵ و ارائه راهکارهای بهبود کسب و کار در بودجه ۱۳۹۶ "

" مطالعه موردی استان اصفهان "

کمیسیون آموزش، پژوهش و توانمندسازی

دبیرخانه کمیسیون های تخصصی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان

عنوان گزارش: " مطالعه تطبیقی بودجه ۱۳۹۵ و ارائه راهکارهای بهبود کسب و کار در بودجه ۱۳۹۶ "

(مطالعه موردی استان اصفهان)

تهیه کننده: کمیسیون آموزش، پژوهش و توانمندسازی

انتشار: دبیرخانه مشترک کمیسیون ها و تشکل های اقتصادی

شماره گزارش: ۱۱۰۹۶۱۲

تابستان ماه ۱۳۹۶

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	خلاصه مدیریتی.....
	فصل اول : کلیات پژوهش
2	1-1: مقدمه .....
2	2-1: شرح و بیان مساله.....
4	3-1: اهمیت و ضرورت پژوهش.....
4	4-1: اهداف طرح .....
5	5-1: سوالات طرح.....
5	6-1: تعریف واژه ها و اصطلاحات.....
	فصل دوم: ادبیات موضوع
6	2-1: مبانی نظری.....
7	1-1-2: تعریف فضای کسب و کار.....
9	2-1-2: عوامل موثر بر فضای کسب و کار.....
10	2-2: مولفه های محیط نهادی کسب و کار.....
13	3-2: چگونگی سنجش محیط نهادی کسب و کار.....
15	1-3-2: توانمندسازی بخش خصوصی یا خصوصی سازی و بهبود محیط کسب و کار.....
15	4-2: فضای کسب و کار از منظر بانک جهانی.....
20	5-2: اصفهان از منظر فضای کسب و کار.....
21	6-2: سهم اصفهان در تولید ناخالص داخلی کشور.....
25	7-2: سهم اصفهان درآمد مالیاتی کشور .....
26	8-2: سهم اصفهان در بودجه کل کشور.....
30	9-2: محاسبه سهم و رتبه استان اصفهان در بودجه کشور نسبت به سایر استان ها.....
32	10-2: پیشینه طرح.....
35	11-2: خلاصه و جمع بندی.....
	فصل سوم: روش تحقیق
36	1-3: مقدمه.....

فهرست مطالب (ادامه)

صفحه

عنوان

37	2-3: رگرسیون گام به گام، روش تصحیح خطای برداری و روش تحلیل مسیر.....
40	3-3: آزمون مانایی سری های زمانی.....
40	3-3-1: انواع آزمون های ریشه واحد برای بررسی مانایی سری های زمانی.....
41	4-3: تعیین وقفه بهینه.....
41	5-3: معرفی توابع واکنش ضربه.....
42	6-3: حدود و قلمرو پژوهش و معرفی متغیرها.....
43	7-3: خلاصه و جمع بندی.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

44	1-4: مقدمه.....
45	2-4: بررسی نتایج تجربی.....
45	1-2-4: روش رگرسیون گام به گام.....
50	2-2-4: روش الگوی تصحیح خطای برداری.....
51	1-2-2-4: آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم یافته.....
51	2-2-2-4: آزمون همجمعی.....
55	3-2-2-4: تعیین وقفه بهینه.....
55	4-2-2-4: تخمین الگوی تصحیح خطای برداری (VEC).....
62	5-2-2-4: تحلیل واکنش ضربه (IR).....
70	3-2-4: روش تحلیل مسیر.....
72	4-2-4: اثر فصل های اقتصادی بودجه بر گردشگری.....
74	3-4: خلاصه و جمع بندی.....

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

75	1-5: مقدمه.....
77	2-5: پاسخ به سوالات پژوهش.....
77	1-2-5: پاسخ به سوالات پژوهش توسط روش رگرسیون گام به گام.....
79	2-2-5: پاسخ به سوالات پژوهش توسط روش تصحیح خطای برداری.....

فهرست مطالب (ادامه)

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
85	3-2-5: پاسخ به سوالات پژوهش توسط روش تحلیل مسیر.....
87	فهرست منابع.....

فهرست جدول ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
22	جدول (1-2): برآورد تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری به تفکیک استان ها.....
23	جدول (2-2): سهم تولید ناخالص داخلی استان ها 79-83.....
24	جدول (3-2): پنج استان مهم دارای بیشترین تولید ناخالص داخلی بدون نفت.....
25	جدول (4-2): تولید ناخالص داخلی استان و کشور در دوره 1381-1393.....
26	جدول (5-2): سهم درآمد مالیاتی اصفهان در درآمد مالیاتی کل کشور.....
27	جدول (6-2): آمارهای مربوط به مالیات استان 1381-1393.....
28	جدول (7-2): اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای استان اصفهان.....
28	جدول (8-2): داده های آماری مربوط به منابع و مصارف استان اصفهان 1381-1396 (میلیون ریال).....
29	جدول (9-2): نسبت های منابع و مصارف بودجه ای کشور و استان اصفهان 1381-1396 (درصد).....
30	جدول (10-2): بودجه عملکرد و نسبت آن به بودجه مصوب استان اصفهان 1381-1393.....
31	جدول (11-2): محاسبه ی سهم و رتبه استان اصفهان در کشور نسبت به سایر استان ها.....
46	جدول (1-4): نتایج رگرسیون گام به گام اقلام بودجه فصول اقتصادی بر مولفه های کسب و کار.....
48	جدول (2-4): رگرسیون نهایی مولفه های کسب و کار استان بر اساس اقلام بودجه فصول اقتصادی.....
52	جدول (3-4): آزمون ریشه واحد متغیرها.....
53	جدول (4-4): آزمون همجمعی یوهانسن در دستگاه معادلات اول.....
53	جدول (5-4): آزمون همجمعی یوهانسن دستگاه معادلات دوم.....
53	جدول (6-4): آزمون همجمعی یوهانسن دستگاه معادلات سوم.....
54	جدول (7-4): آزمون همجمعی یوهانسن در دستگاه معادلات چهارم.....
54	جدول (8-4): آزمون همجمعی یوهانسن در دستگاه معادلات پنجم.....
54	جدول (9-4): آزمون همجمعی یوهانسن در دستگاه معادلات ششم.....
55	جدول (10-4): تعداد وقفه های بهینه در پنج دستگاه معادلات.....
56	جدول (11-4): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات اول.....
56	جدول (12-4): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات اول.....
57	جدول (13-4): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات دوم.....
57	جدول (14-4): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات دوم.....

فهرست جدول ها (ادامه)

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
58	جدول (4-15): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات سوم.....
58	جدول (4-16): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات سوم.....
59	جدول (4-17): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات چهارم.....
59	جدول (4-18): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات چهارم.....
60	جدول (4-19): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات پنجم.....
60	جدول (4-20): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات پنجم.....
61	جدول (4-21): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات ششم.....
61	جدول (4-22): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات ششم.....
73	جدول (4-23): تأثیر یک درصد تغییر در هر یک از فصل های بودجه ای بر گردشگری در اصفهان.....
81	جدول (5-1): رتبه بندی بودجه فصول اقتصادی موثر بر تک تک مولفه های فضای کسب و کار.....
82	جدول (5-2): رتبه بندی اقلام بودجه فصول اقتصادی بر مولفه کلی فضای کسب و کار.....

فهرست شکل ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
22	نمودار(2-1): تولید استان ها در دهه 1370.....
24	نمودار(2-2): سهم استان ها در محصول ناخالص داخلی بدون نفت سال 1388..... نمودار(4-1): واکنش دسترسی به آب، اخذ اعتبار، توانایی پرداخت دیون و اشتغال نسبت به شوک در
62	بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی..... نمودار(4-2): واکنش اشتغال، توانایی پرداخت دیون، اخذ اعتبار و دسترسی به آب نسبت به شوک در
63	بودجه فصل آب..... نمودار(4-3): واکنش الزام آور بودن قراردادها و تجارت نسبت به شوک در بودجه فصل بازرگانی و
64	تعاون.....
64	نمودار(4-4): واکنش الزام آور بودن قراردادها و تجارت نسبت به شوک در نرخ ارز..... نمودار(4-5): واکنش اخذ مجوزهای ساختمانی، سهولت کسب و کار، اشتغال و مالیات نسبت به شوک
65	بودجه فصل صنعت و معدن..... نمودار(4-6): واکنش اخذ مجوزهای ساختمانی، سهولت کسب و کار، اشتغال و مالیات نسبت به شوک
66	بودجه فصل بازرگانی و تعاون..... نمودار(4-7): واکنش دسترسی به انرژی الکتریکی و انتشار CO2 نسبت به شوک بودجه فصل محیط
67	زیست..... نمودار(4-8): واکنش دسترسی به انرژی الکتریکی و انتشار CO2 نسبت به شوک بودجه فصل حمل و
67	نقل..... نمودار(4-9): واکنش اخذ اعتبار، مالیات و دسترسی به منابع آب نسبت به شوک بودجه فصل مسکن،
68	عمران شهری - روستایی - عشایری..... نمودار(4-10): واکنش مولفه کلی کسب و کار نسبت به شوک بودجه فصل صنعت و معدن، بازرگانی
69	و تعاون، مسکن، حمل و نقل، کشاورزی..... نمودار(4-11): نتایج تحلیل مسیر متغیرهای برونزای بودجه فصول اقتصادی بر شاخص مولفه کلی
70	کسب و کار.....

خلاصه مدیریتی:

در بعضی از کشورها همچون ایران، دولت نقش مهمی در اداره فعالیت های کشور دارد و انجام بسیاری از فعالیت های عمرانی و زیرساختی جهت رشد اقتصادی و افزایش رفاه جامعه بر عهده دولت است. دولت برای انجام وظایف خود به بودجه نیاز دارد که معمولاً از طریق دریافت مالیات و فروش منابع طبیعی تامین می گردد. از آنجا که کسب و کار و سرمایه گذاری در هر منطقه ای مستلزم فراهم بودن محیط نهادی مناسب و امنیت بخش در آن منطقه است. پس صاحبان سرمایه، سرمایه های خود را در جایی به کار خواهند انداخت که علائم و نشانه های امنیت اقتصادی به خوبی در آن قابل مشاهده باشد. لذا دولت از طریق اقلام بودجه عمرانی و تامین زیرساخت های اقتصادی لازم می تواند به آسان سازی فضای کسب و کار کمک نماید که از الزامات و پیش زمینه های رشد اقتصادی است. از این رو مطالعه حاضر با هدف ارائه راهکارهای بهینه برای بهبود فضای کسب و کار برای بودجه 1396 با نگرش استانی و محوریت استان اصفهان به بررسی اثر فصل های اقتصادی بودجه مشتمل بر هفت فصل کشاورزی و منابع طبیعی، آب، صنعت و معدن، محیط زیست، بازرگانی و تعاون، حمل و نقل و فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری بر روی مولفه های 11 گانه بانک جهانی برای فضای کسب و کار شامل مولفه های سهولت کسب و کار، شروع کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی (برای ساخت انبار تجاری، دسترسی به انرژی الکتریکی، اخذ اعتبار، پرداخت مالیات، تجارت برون، الزام آور بودن قراردادهای و مولفه یازدهم توانایی در پرداخت دیون به همراه متغیرهای اقتصادی اشتغال، آلودگی هوا، نرخ ارز و گردشگری استفاده شده است.

قلمرو مکانی این تحقیق استان اصفهان و قلمرو زمانی سال های 1371-1393 می باشد. داده های آماری از سالنامه های آماری و اطلاعات سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان در دوره مورد نظر استخراج گردیده و با استفاده از سه روش رگرسیون گام به گام، روش تصحیح خطای برداری و روش تحلیل مسیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. نتایج رگرسیون های گام به گام بیانگر آن است که فصل بازرگانی و تعاون مهمترین فصل بودجه با اثرگذاری بر مولفه های سهولت کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی، پرداخت مالیات، تجارت برون مرزی، الزام آور بودن قراردادهای و متغیر اشتغال می باشد. بودجه صنعت و معدن دومین فصل بودجه ای اثرگذار بر مولفه های سهولت کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی، پرداخت مالیات و متغیر اشتغال است. همچنین کمترین اثرگذاری متعلق به دو فصل بودجه محیط زیست و حمل و نقل تنها بر مولفه دسترسی به انرژی الکتریکی و متغیر آلودگی هوا است. از طرف دیگر نتایج روش تصحیح خطای برداری در خصوص 5 دستگاه معادلات لحاظ شده، حکایت از وجود رابطه بلند مدت (همجمع) بین مولفه های کسب و کار و فصل های بودجه ای تقریباً همراستا با نتایج رگرسیون های گام به گام دارد.

در نهایت برای تحلیل فصل های بودجه ای بر کل فضای کسب و کار، از طریق تحلیل عاملی 11 مولفه کسب و کار به یک شاخص تبدیل و اثر هر یک از فصل های بودجه ای بر شاخص کل کسب و کار با استفاده از دو روش تصحیح خطای برداری و روش تحلیل مسیر برآورد گردید. نتایج آماری این دو روش با کمی اختلاف در میزان تاثیر دو فصل بودجه ای کشاورزی و منابع طبیعی و حمل و نقل بر روی میانگین مولفه های کسب و کار به ترتیب نشان از موثرتر بودن فصل های بودجه ای صنعت و معدن، بازرگانی و تعاون، مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری، کشاورزی و منابع طبیعی، آب، حمل و نقل دارد که از لحاظ نوع تاثیر گذاری هر دو روش یکسان می باشد.

فصل اول

کلیات پژوهش

1-1: مقدمه

هر تحقیقی باید دارای نظم و ترتیب ویژه ای باشد. از آنجا که برای شروع یک طرح تحقیقاتی بیان مسئله گامی اساسی به شمار می رود لذا در این فصل به شناخت دقیق موضوع و هم چنین به بیان اهمیت موضوع پرداخته می شود و پس از طی این مراحل، اهداف و سوالات تحقیق ارائه می شود تا جوانب و ابعاد مختلف موضوع تحقیق مشخص گردد.

1-2: شرح و بیان مسئله

در بعضی از کشورها همچون ایران، دولت نقش مهمی در اداره فعالیت های کشور دارد و انجام بسیاری از فعالیت های عمرانی و خدمات درمانی بر عهده دولت است. دولت برای انجام وظایف خود به بودجه نیاز دارد که ممکن است به علت تحقق نیافتن درآمدهای پیش بینی شده در بودجه و یا فزونی یافتن هزینه ها با کسری بودجه مواجه گردد.

مستند به ماده یک قانون محاسبات عمومی، بودجه کل کشور برنامه مالی دولت است که برای یک سال مالی تهیه می شود و حاوی پیش بینی درآمدها و سایر منابع تامین اعتبار و برآورد هزینه هاست. در چند

دهه گذشته با توجه به تعادل ظاهری بین منابع و مصارف در اسناد اولیه بودجه، پیش بینی این برنامه مالی با عدم تحقق روبرو بوده. این واقعیت نشان می دهد که اساساً برآورد منابع و پیش بینی مصارف به درستی صورت نگرفته است. کوشش هایی که صرف تدوین بودجه و تخصیص منابع می شود باید استفاده از منابع موجود در جهت رسیدن به اهداف مطلوب جامعه را حداکثر کند. هدف بودجه ریزی عمومی در مفهوم جدید خود بهترین شیوه برای ایجاد تعادل میان مطالبات مشروع شهروندان از طریق تنظیم نحوه تخصیص منابع به این مطالبات و فرایندهای تصمیم گیری مرتبط است که در چارچوب آن مناسب ترین گزینه برای نیل به منافع عمومی نیز برگزیده می شود.

بودجه ریزی عملیاتی بیشتر از سایر شیوه ها مورد توجه مدیران اجرایی و دولتمردان قرار می گیرد. بودجه ریزی عملیاتی عبارتست از برنامه عملکرد سالانه به همراه بودجه سالانه که رابطه میان وجه تخصیص یافته به هر برنامه (منتج از اهداف راهبردی) با نتایج به دست آمده از اجرای آن برنامه را نشان می دهد. این بدان معناست که با میزان مشخصی از مخارج انجام شده در چارچوب هر برنامه ای می بایست مجموعه معینی از اهداف تأمین شود. اگرچه در این شیوه نیز، تخصیص منابع تابع انتخاب های سیاسی است و مبنای تصمیم گیری فقط شاخص های عملکرد نیست، با این حال، اطلاعات عملکرد می تواند به سیاست گذاران در اتخاذ تصمیم در خصوص مسائلی از قبیل: آیا برنامه ها به تحقق اهداف سازمان کمک می کنند؟ آیا تصمیمات به خوبی با هم هماهنگ هستند؟ و آیا کسانی را که بیش از همه به خدمات یا مزایای مورد نظر نیاز دارند هدف قرار داده اند؟ کمک کند. این شیوه همچنین می تواند درباره دستاوردها و این مسأله که آیا منافع استفاده از منابع بیش از هزینه های آن است؟ و آیا مدیران برنامه، از توانایی های مورد نیاز برای دستیابی به نتایجی که وعده داده اند برخوردارند یا خیر؟ (عالم تبریز و همکاران، 1389)

کسب و کار و سرمایه گذاری در هر منطقه ای مستلزم فراهم بودن محیط نهادی مناسب و امنیت بخش در آن منطقه است. صاحبان سرمایه، سرمایه های خود را در جایی به کار خواهند انداخت که علائم و نشانه های امنیت اقتصادی به خوبی در آن قابل مشاهده باشد. سیاست گذاران و برنامه ریزان هر منطقه باید به طور مستمر وضعیت امنیت اقتصادی و سرمایه گذاری در آن منطقه را اندازه گیری و کنترل نمایند و براساس نتایج حاصل از این اندازه گیری ها، تمهیدات لازم را برای جذب سرمایه های خارجی و جلوگیری از فرار سرمایه های داخلی به عمل آورند.

آسان سازی فضای کسب و کار از جمله الزامات و پیش زمینه های رشد اقتصادی است. در هر کشوری که مقررات کسب و کار بنگاه ها، پر هزینه و درد سرزا است، بنگاه ها تمایل بیشتری به فعالیت در بخش غیر رسمی دارند. با توجه به آن که امکان سرمایه گذاری های بزرگ و گسترش فعالیت های بنگاه ها در بخش غیر رسمی میسر نیست، مقیاس این بنگاه ها معمولاً کوچک باقی می ماند و آنها به شرایط تولید انبوه و بازدهی نسبت به مقیاس نخواهند رسید و در نتیجه رشد اقتصادی اندکی را به وجود می آورند و مشاغل کمتری

تولید می‌کنند. انجام اصلاحات در فضای کسب و کار و در نتیجه، رفع موانع موجود، می‌تواند ریسک ورود و فعالیت در فضای رسمی کسب و کار را کاهش دهد (جعفری اسکندری، 1389).

امروز سوال جدی این است که چگونه می‌توان بستر کسب و کار را برای فعالان اقتصادی مهیا نمود؟ از این رو هدف این پژوهش بررسی و مطالعه تطبیقی بودجه مصوب 1395 و ارائه راهکارهای بهینه برای بهبود کسب و کار برای بودجه 1396 با نگرش استانی و محوریت استان اصفهان می‌باشد.

1-3: اهمیت و ضرورت پژوهش

انجام اقدامات تشویقی از طرف دولت و اتخاذ سیاست‌های اصلاحی به منظور تسهیل مقررات کسب و کار، موجب ایجاد فضای رشد و گسترش فعالیت بنگاه‌ها از اقتصاد غیر رسمی به اقتصاد رسمی، افزایش تعداد مشاغل رسمی در اقتصاد و گسترش چتر حمایت از فعالان اقتصادی در زمینه‌هایی چون مستمری بازنشستگی و بیمه درمان و مقررات ایمنی کار می‌شود. انجام اصلاحات و بهبود شرایط کسب و کار می‌تواند روند رشد اقتصادی کشور را تغییر دهد. ارتقاء و بهبود شاخص انجام کسب و کار، از سهم بخش غیر رسمی در تولید ناخالص داخلی می‌کاهد و با گسترش دامنه مقررات، بنگاه‌ها و کارکنان را به اقتصاد رسمی وارد می‌کند. انتقال از اقتصاد غیر رسمی به رسمی و دستیابی به نقطه تعادل میان آسان سازی انجام کسب و کار و ارائه حمایت‌های اجتماعی از طرف دولت می‌تواند متضمن رشد اقتصادی و کارایی توأم با عدالت باشد. این امر مهم، زمانی فراهم می‌شود که بنگاه‌ها و فعالان اقتصادی به این باور رسیده باشند که با فعالیت در بخش رسمی اقتصاد، از فواید رسمی بودن، مانند دسترسی به تسهیلات و خدمات عمومی بهتر و نظایر این‌ها بهره مند می‌گردند.

استان اصفهان دارای ظرفیت‌های بی نظیر گردشگری، صنعتی و تولیدی است و به عنوان یکی از مشهورترین شهرهای ایران در سراسر دنیا شناخته می‌شود. اصفهان در شرایطی رکود شدید در فضای کسب و کار را پشت سر می‌گذارد که بعد از توافق هسته‌ای میان ایران و غرب شاهد حضور هیات‌های خارجی برای سرمایه‌گذاری بوده است و فعالان اقتصادی روزهای بهتری را برای پایتخت فرهنگ و تمدن ایران اسلامی نوید می‌دهند.

از این رو بررسی و مطالعه تطبیقی و مقایسه‌ای بودجه مصوب 1395 و ارائه راهکارهای بهینه برای بهبود کسب و کار با نگرش استانی و محوریت استان اصفهان حائز اهمیت خواهد بود.

1-4: اهداف طرح

بنابر این اهداف اصلی این طرح شامل:

1. بررسی و شناخت وضعیت فعلی فضای کسب و کار در استان با توجه به بودجه مصوب استان

2. شناسایی موثرترین اقلام بودجه تاثیرگذار بر تک تک مولفه های فضای کسب و کار استان
3. ارائه پیشنهادات کاربردی جهت بهبود شاخص های فضای کسب و کار در استان متناسب با بودجه سال 96
4. شناخت تغییرات در بودجه سنواتی استان برای رسیدن به فضای بهینه کسب و کار در استان

1-5: سوالات طرح

- سوالاتی که این پژوهش با توجه به اهداف ذکر شده به دنبال پاسخگویی به آنها می باشد عبارتند از:
- 1- وضعیت فعلی فضای کسب و کار استان چگونه است؟
  - 2- اقلام بودجه موثر بر تک تک مولفه های محیط کسب و کار استان کدامند؟
  - 3- کدام یک از مولفه های بودجه بر هر یک از مولفه های کسب و کار استان حایز اولویت بیشتری هستند؟
  - 4- میزان تغییر در بودجه سنواتی استان برای رسیدن به فضای بهینه کسب و کار چه مقدار می باشد؟

1-6: تعریف واژه ها و اصطلاحات

بودجه مصوب:

بودجه به مفهوم یک پیش بینی از دخل و خرج خانوار، بنگاه و حکومت هاست (بوک، 1934) فضای کسب و کار:

منظور از محیط کسب و کار، عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه های اقتصادی است که مدیران یا مالکان بنگاه ها، نمی توانند آنها را تغییر داده یا بهبود بخشند. در تعریفی دیگر گفته شده است که محیط کسب و کار مجموعه ای از سیاست ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی است که بر فعالیت های کسب و کار حاکماند (وارث و همکاران، 1391).

الگوی تصحیح خطای برداری:

الگوهای تصحیح خطای برداری امکان تعیین روابط بلند مدت بین متغیرهای درونزا را مهیا می سازند. علاوه بر آن، این الگو رفتار کوتاه مدت متغیرها را به مقادیر تعادلی بلند مدت آنها ربط می دهد (لوتکپل 2005)¹.

¹ Lutkephol

فصل دوم

ادبیات موضوع

1-2: مبانی نظری

بدون شک پیش از شناخت دقیق موضوع و جوانب مختلف آن نخست باید درباره بودجه مصوب و فضای کسب و کار سخن گفته شود و سپس به بررسی اثرات بودجه مصوب استان اصفهان بر بهبود فضای کسب و کار این استان پرداخته شود. از این رو در این فصل ابتدا تعریف فضای کسب و کار و مولفه های آن بیان می شود، آنگاه به تبیین دیدگاه مکاتب مختلف پرداخته می شود. در پایان پاره ای از تحقیقات داخلی و خارجی انجام شده در مورد اثرات بودجه مصوب بر بهبود فضای کسب و کار نیز ارائه خواهد شد. طی سال های متمادی، مکاتب مختلف نظریات گوناگونی در مورد عوامل مؤثر بر بودجه ارائه داده اند. به طور مثال کینزین ها اعتقاد داشتند که کسری یا مازاد بودجه می تواند در بهبود نوسانات اقتصادی مؤثر عمل کند. به گونه ای که در دوره رکود میزان تولید پایین است و درآمد ملی نیز پایین می باشد و بدینسان دولت با توسل به اعمال سیاست های کسری بودجه از طریق افزایش هزینه های خود تا حدودی در جهت کاهش رکود اقتصادی عمل می نماید. بودجه به مفهوم یک پیش بینی از دخل و خرج خانوار، بنگاه و حکومت ها، سابقه ای چندهزار ساله دارد. اما با سازوکارهای امروزی، همزمان با شکل گیری نظام های پارلمانی و ضرورت نظارت بر عملکرد مالی دولت ها، از دهه 1370 در انگلستان رواج یافت. (بوک، 1934).

بودجه ریزی تا اوایل قرن بیستم نوعاً با روش سنتی از اجزای درآمدها و هزینه ها بود که از سوی دولت برای یکسال مالی تهیه و در پارلمان به تصویب می رسید. از شاخص های مهم این شیوه از بودجه ریزی، رعایت اصول وحدت، سالیانه بودن، تعادل، جامعیت و کنترل بود(ویداوسکی و ویبر، 1986)

در مکاتب اقتصادی نظریه اقتصاد کلان کینزی بیان می دارد که کسری بودجه باید به عنوان وسیله ای جهت بهبود وضع اقتصادی استفاده شود و همچون خط مشی صحیحی، سیاستمداران را قادر می سازد که رفاه اجتماعی را حداکثر نمایند. لذا در دیدگاه کینزی رشد تولید و بیکاری متغیرهایی هستند که دولت ها با آنها مواجه هستند و خط مشی نظریه کینزی به گونه ای است که تفاوت بین بیکاری واقعی و سطح طبیعی بیکاری را حداقل نماید. بدین سان نظریه کینزی پیش بینی می کند که کسری بودجه با بیکاری همبستگی منفی دارد و از طرفی کسری بودجه با نرخ رشد واقعی اقتصاد رابطه مثبت دارد. لذا جهت بررسی این نظریه متغیر نرخ رشد اقتصادی به صورت تغییرات رشد تولید ناخالص داخلی معرفی می شود و ضریب این متغیر نشانگر این است که سیاست های مالی باید به گونه ای اعمال شوند که منجر به بهبود سطح تولیدات اقتصادی گردند (آلسینا، روبینی و کوهن، 1997).

تئوری طرز عمل بودجه ای بیان می دارد که روش بودجه نویسی، قانون های مربوط به بودجه نویسی و حتی زمان بودجه نویسی می تواند بر کسری یا مازاد بودجه مؤثر باشد. لذا افرادی مثل وان هگن (1968) معتقد است که اول باید پیرامون اجرایی یا عدم اجرایی بودن بودجه رأی گیری شود و بررسی های لازم صورت گیرد و بعد برای تأیید به مجلس برده و جهت اجرا به رئیس جمهور ابلاغ شود. بدین سان شفافیت قوانین بودجه نویسی و درستی اجرای این قوانین می تواند در بهبود توازن بودجه مؤثر باشد(وان هگن، 1968).

2-1-1: تعریف فضای کسب و کار

منظور از فضای کسب و کار، عوامل موثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاه های حاکمیت، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیرساخت ها و ... است که تغییر دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه های اقتصادی است (میدری و قودجانی، 1387).

با تأمل در تعریف فوق مشخص می گردد که شناخت و بررسی فضای کسب و کار مقدم بر تجزیه و تحلیل کسب و کار و فعالیت های اقتصادی است. اگر کسب و کار هر نوع فعالیت تکرار شونده اقتصادی از قبیل تولید، خرید و فروش کالا و خدمات، به قصد کسب منافع اقتصادی گفته شود، پرداختن به فضای کسب و کار، نحوه شکل گیری و گسترش کسب و کار را مشخص می کند. بر این اساس اگر این تعریف کسب و کار یعنی تولید و خرید و فروش کالا یا عرضه خدمات به منظور به دست آوردن سود را کسب و کار بدانیم، انواع مختلف کسب و کار عبارت خواهند بود از:

- الف- کسب و کار خانگی،
- ب- کسب و کار خانوادگی،
- ج- کسب و کار روستایی،
- د- کسب و کار اینترنتی،
- ه- کسب و کار کوچک و متوسط،
- و- کسب و کارهای بزرگ.

بر اساس مطالعات بانک جهانی در بیشتر کشورها برای راه اندازی یک کسب و کار هر چند کوچک باید ابتدا بر اساس نیاز بازار در مورد نوع محصول تولیدی تصمیم‌گیری و سپس برای تامین سرمایه اولیه اقدام شود. کسب و کار برای شروع فعالیت باید در دفاتر رسمی ثبت گردد. پس از آن نیروی کار باید استخدام شود. هنگامی که مقدمات فراهم شد، شرکت تولید خود را آغاز می‌کند و برای اخذ استانداردها و کسب مجوز عرضه محصول به بازار تلاش می‌کند کیفیت محصولات خود را بالا ببرد. پس از ورود به بازار و کسب سود، شرکت موظف به پرداخت مالیات و عوارض خواهد بود. ممکن است شرکت برای صادرات کالای خود نیز برنامه ریزی کرده باشد، در این صورت فرآیندهای دیگری نیز به فعالیت شرکت افزوده می‌شود. در تمامی این مراحل نیاز به مراجعه به نهاد قانونی وجود دارد و حتی در صورتی که فعالیت تعطیل شده و یا شرکت نخواهد به فعالیت خود ادامه دهد و حتی در صورت ورشکستگی، برای تعطیلی کسب و کار و تقسیم دارایی‌های آن بین صاحبان و سهامداران لازم است مراحلی را بر طبق مقررات انجام دهد. به این ترتیب هر کسب و کار از زمان شکل‌گیری تا انحلال کامل چرخه‌ای را طی می‌کند و در هر مرحله بر اساس قوانین و مقررات موجود برای شروع و تداوم فعالیت خود متحمل هزینه‌های گوناگون و صرف زمان می‌شود. بدیهی است هر چه این مراحل مشکل‌تر، پیچیده‌تر و پرهزینه‌تر باشند، انگیزه افراد و اشخاص حقیقی و حقوقی برای انجام و گسترش فعالیت‌ها کمتر می‌گردد. در گزارش‌های بانک جهانی مراحل گفته شده مورد توجه قرار گرفته و بر اساس آنها شاخص‌هایی برای سنجش سهولت آغاز و تداوم کسب و کار در تعامل با محیط شکل گرفته‌اند. معیارهایی که بانک جهانی برای اندازه‌گیری این شاخص‌ها در نظر می‌گیرد، بیانگر فضای کسب و کار در آن کشور می‌باشد که اصلی‌ترین آنها زمان و هزینه لازم برای طی هر یک از این مراحل می‌باشد (مومنی، 1386).

بهبود فضای کسب و کار به معنای بهبود و رونق فضای تولیدی و در نتیجه سنگ بنا و محرک رشد اقتصادی است. در دهه‌های گذشته بسیاری از کشورها برای دستیابی به آزادی اقتصادی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی علاوه بر خصوصی‌سازی به بهبود فضای کسب و کار روی آورده‌اند؛ چرا که دریافته‌اند توسعه خصوصی‌سازی و بهبود محیط کسب و کار منفرداً یا توأم می‌تواند اقداماتی فرصت‌ساز برای ثروت

آفرینان و کارآفرینان باشند. البته بسیار بدیهی است که توجه توأم به این دو مقوله موجب کارآمدی هر چه بیشتر می‌گردد. با توجه به رشد قابلیت‌های بخش خصوصی در محیط بهبود یافته کسب و کار، امکان به فعلیت درآمدن منافع بالقوه در درون فرصت‌ها فراهم می‌شود و نتیجه طبیعی آن بهبود موثر در شرایط خرد و کلان اقتصاد است. طبق نتایج مطالعات بانک جهانی، یکی از دلایل بیکاری بلند مدت در بسیاری از کشورها از جمله ایران، نامساعد بودن فضای کسب و کار است. به همین واسطه مدیریت موفق اقتصاد کلان مستلزم توانمندسازی بخش خصوصی از طریق کاستن از هزینه‌ها و ریسک‌های عاملان خصوصی و برداشتن موانع رقابت و اصلاح نظام کسب و کار است (اشرفی و فهیمی فر، 1390).

2-1-2: عوامل موثر بر فضای کسب و کار

عوامل موثر بر فضای کسب و کار را می‌توان به 3 دسته عمده تقسیم نمود:

- جایگاه نقش سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت،
- نهادهای اقتصادی و ساز و کارهای رسمی و غیررسمی حاکم بر آنها،
- نظام حقوقی و قضایی.

دولت

دولت از جهات، ابعاد و مسیرهای مختلف بر فعالیتهای اقتصادی اثرگذار است؛ به نحوی که سیاست‌های کلان اقتصادی و سیاسی دولت به شکل‌گیری یک نظام اقتصادی سالم، شکوفا، شفاف و توانمند منجر می‌شود و یا به گسترش اقتصاد زیرزمینی و فساد و در نتیجه یک اقتصاد ضعیف و ناکارآمد می‌انجامد. دولت‌ها نقش مهمی در حمایت از حقوق مالکیت، فراهم کردن زیرساخت‌ها، عملکرد بازارهای پولی، مالی و نیروی انسانی، نظارت بر فعالیتهای اقتصادی و کنترل فساد دارند. کمک‌های بنگاه‌ها به اقتصاد نیز تحت تأثیر فضای آزاد، رقابتی و شفاف سرمایه‌گذاری است که دولت در شکل‌گیری و بهبود آن نقش عمده‌ای دارد. دولت همچنین از راه‌های مختلفی بر فضای کسب و کار اثر منفی می‌گذارد: هزینه‌های غیرضروری تحمیل می‌کند، بی‌ثباتی و ریسک به‌وجود می‌آورد و فضای رقابت را نابرابر می‌کند. در یک جامعه فاقد دولت کارآمد، قوانین اجرا نمی‌شوند و کنترل فساد ناممکن است. این عوامل فعالان اقتصادی را به بخش غیررسمی سوق می‌دهد (احمدی، 1387).

نهادهای اقتصادی

شکل‌گیری روابط مناسب میان بخش‌های مختلف اقتصادی، تنظیم روابط میان کارکنان و کارفرمایان، کسب اعتبارات مورد نیاز فعالان اقتصادی توسط نظامی ساختار یافته و جامع و بسیاری از روابط و مناسبات دیگر در سایه ساماندهی نهادهای اقتصادی است که بدون شکل‌گیری و تقویت آنان اطمینان لازم برای سرمایه

گذاران حاصل نمی‌شود. عدم وجود نهادهای اقتصادی مناسب که پشتیبان فعالیت‌های اقتصادی سالم می‌باشد و شکل‌گیری محیط نامناسب کسب و کار، هزینه‌های بیشتری بر کسب و کارهای کوچک تحمیل می‌کند، این درحالی است که کسب و کارهای بزرگ قدرت بیشتری در تاثیرگذاری بر محیط پیرامون خود دارند. آنها می‌توانند با استفاده از رسانه‌ها و ارتباط مستقیم با سیاست‌گذاران و صرف هزینه‌های تبلیغاتی و سایر ابزارهای موثر بر افکار عمومی، مشکلات خود را به تصمیم‌گیران انتقال داده، محیط را به نفع خود تغییر دهند و از تغییرات ناخواسته تا حد زیادی جلوگیری کنند، اما موسسات کوچک و فعالان کم توان به دلیل عدم توانایی در مقابله با این مشکلات، به ناچار فعالیت خود را تعطیل می‌نمایند. ساماندهی نهادهای مناسب و رسمی موجب تقویت فعالان اقتصادی شده و آنان با پشتگرمی این نهادها به آینده امیدوار شده و در نتیجه شرکت‌های خصوصی ایجاد اشتغال می‌کنند و روی استعدادها سرمایه‌گذاری می‌کنند. به این ترتیب افراد از استعدادهای خود بهره می‌برند، تولیدات مورد نیاز جامعه را فراهم می‌کنند و به عنوان مالیات دهندگان عمده امکان ارائه خدمات اجتماعی، بهداشت و ... را فراهم می‌کنند (احمدی، 1387).

نظام حقوقی

در ادبیات اقتصادی سرمایه‌گذاران را به آهویی تشبیه می‌کنند که با هوش و ذکاوت خویش با احساس کمترین خطری از صحنه می‌گریزند و لذا کلیه سرمایه‌گذاران با حساسیت فوق‌العاده‌ای شرایط عمومی حاکم بر فعالیت خویش را می‌سنجند. از نظر آنان سرمایه‌گذاری نیاز به اطمینان از امنیت اقتصادی دارد که تأمین آن در سایه قوانین کارآمد و نظام حقوقی که اجرای آنها را ضمانت کند، ممکن می‌شود. به عبارت روشن‌تر سرمایه‌گذار باید اطمینان داشته باشد که هیچ خطری سرمایه او را تهدید نمی‌کند و در صورتی که به هر دلیلی سرمایه او مورد تعرض قرار گرفت، نظام حقوقی و قضایی حاکم بر کشور قادر است از سرمایه او دفاع کرده و رفع تعرض نماید، فعالیت‌های اقتصادی مورد حمایت قوانین مناسب بوده و در آنها حقوق مالکیت شفاف، هزینه‌ها و زمان رسیدگی به حل اختلاف پایین، تعاملات اقتصادی قابل پیش‌بینی و طرفین قرارداد از سوء استفاده و تجاوز محفوظ باشند، هر کس به نظام حقوقی و قضایی نیاز پیدا کرد، بتواند به آنها در حداقل زمان ممکن دسترسی داشته و پیاده کردن آنها آسان باشد. البته وجود قوانین جامع و بدون ابهام و ایهام که توسط افراد قابل تفسیر به رأی نباشد، در این مورد یک امتیاز محسوب می‌شود. ضمانت اجرای این قوانین نیز نیازمند ساز و کارهای تعریف شده و مناسب است که برای فعالان اقتصادی امیدبخش و اطمینان‌آفرین می‌باشد (احمدی، 1387).

2-2: مؤلفه‌های محیط نهادی کسب و کار

ماحصل بحث جامعه‌شناسان و اقتصاددانان این است که سرمایه‌گذاری در خلأ انجام نمی‌شود. شبکه بسیار پیچیده‌ای از ارتباطات میان مصرف‌کنندگان، بنگاه‌ها، مؤسسات و نهادهای دولتی و ... وجود دارد که

«ظرف» سرمایه‌گذاری است. این ارتباطات که می‌تواند در اشکال رسمی و غیررسمی متبلور شود، به مثابه بستری است که کلیه رفتارهای اقتصادی از جمله، سرمایه‌گذاری در درون آن تحقق می‌یابد. اصطلاح نوظهور اما به سرعت رواج یافته «محیط نهادی کسب و کار» به همین معنی اشاره دارد. برخی از مهمترین مؤلفه‌های سازنده محیط نهادی کسب و کار، عبارتند از:

مؤلفه اول: سیاست‌ها، قوانین و مقررات

قوانین و مقررات جاری، اعم از قانون اساسی، قوانین عادی، آیین‌نامه‌ها و ... و سیاست‌های حاکم بر تدوین و اجرای آن‌ها، از مؤلفه‌های اصلی شکل‌دهنده محیط نهادی کسب و کار در هر کشور به شمار می‌روند. برخی از کشورها از پدیده تغییرات بیش از حد و غیرمنتظره سیاست‌ها و در نتیجه، تغییرات پیاپی و غیرقابل پیش‌بینی قوانین، مقررات و دستورالعمل‌ها رنج می‌برند. حضور چنین پدیده‌ای در یک کشور، مترادف با غیرقابل اعتماد بودن محیط کسب و کار در آن کشور است. برعکس، ثبات نسبی و طول عمر معقول سیاست‌ها و قوانین منبث از آن‌ها در یک اقتصاد، قانونمند و قابل پیش‌بینی بودن تغییرات در سیاست‌ها و قوانین، با ایجاد نوعی آرامش خاطر برای کارگزاران اقتصادی، این احساس را در آنان تقویت می‌کند که در محیطی «امن» و «پیش‌بینی‌پذیر» قرار دارند. در چنین محیطی:

- تغییرات غیرمنتظره سیاست‌ها و قوانین اندک است¹؛
  - کارگزاران «مطمئن» هستند که دولت به سیاست‌ها و قوانینی که خود وضع و اعلام کرده است، پای‌بند خواهد ماند²؛
  - هرگونه تغییر در سیاست‌ها و قوانین، سریعاً به ذی‌نفعان اطلاع‌رسانی می‌شود، و مهم‌تر از آن، کارگزاران اقتصادی در فرایند ایجاد تغییرات در سیاست‌ها و قوانین، مشارکت داده می‌شوند³.
- نخستین بار، آیمو برونیتی، گرگوری کیسانکو و بیتریس وِدِر، محققان بانک جهانی، در سال‌های 1997⁴ و 1998⁵ با طراحی شاخصی برای اندازه‌گیری «قابلیت اعتماد به قوانین» و محاسبه آن در بیش از هفتاد کشور، نشان دادند که کشورهایی که قوانین در آن‌ها کمتر قابل اعتماد است، سرمایه‌گذاری و رشد کمتری را تجربه می‌کنند.

¹ no policy surprise

² credibility of announcements

³ information and participation

⁴ Aymo Brunetti, Gregory Kisunko, and Beatrice Weder, Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector (working paper), World Bank, (۱۹۹۷)

⁵ Aymo Brunetti, Gregory Kisunko, and Beatrice Weder, Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector, World Bank, (۱۹۹۸)

داوسون (2006)، در مقاله‌ای با عنوان "مقررات، سرمایه‌گذاری و رشد بین کشورها" به بررسی اثر مقررات (مقررات بخش اعتبارات، مقررات بازار کار و مقررات کسب و کار) بر سرمایه‌گذاری و رشد بلند مدت اقتصادی بین کشورها پرداخت. نتایج این پژوهش بیانگر رابطه منفی و معنادار بین افزایش قوانین و مقررات و رشد اقتصادی است. بر اساس نتایج این مطالعه، مقررات اثر منفی داری بر سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی داشته، به گونه‌ای که افزایش قوانین و مقررات اثر منفی بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و اثر مثبت بر سرمایه‌گذاری بخش دولتی دارد (احمدیان و همکاران، 1393).

مؤلفه دوم: ثبات سیاسی و دولت

در ادبیات، معمولاً ثبات سیاسی را به معنی قانونمند بودن تغییر دولت در نظر می‌گیرند. این تلقی از ثبات سیاسی اگرچه غلط نیست اما ناکافی است. مناسب‌تر آن است که در تعریف ثبات سیاسی، طول عمر دولت‌ها، و نیز طول عمر اجزاء دولت‌ها را نیز مد نظر قرار دهیم. ثبات مدیریت در سطوح میانی اعم از وزارت‌خانه‌ها، ادارات کل، استانداری‌ها، شهرداری‌ها، دانشگاه‌های بزرگ و شرکت‌های مهم دولتی، جزو لاینفک ثبات سیاسی است. علاوه بر آن، موضوع دیگری که باید در هنگام سنجش ثبات سیاسی مورد توجه جدی قرار گیرد، نحوه تعامل دولت‌های جدید اعم از دولت‌هایی که به صورت قانونمند بر سر کار آمده‌اند یا دولت‌هایی که از طریق کودتا و مانند آن قدرت را به دست گرفته‌اند با سیاست‌ها و قوانین برجای مانده از دولت قبلی است. در محیط‌های کسب و کار ناامن، این پدیده کاملاً شایع است که متعاقب تغییر دولت، تغییرات وسیعی در سیاست‌ها و قوانین اتفاق افتد (احمدیان و همکاران، 1393).

مؤلفه سوم: امنیت حقوق مالکیت

در تمامی اقتصادها، موضوع حراست از حقوق مالکیت، مهمترین دغدغه سرمایه‌گذاران و اصحاب کسب و کار را تشکیل می‌دهد. منشأ این نگرانی می‌تواند «رفتار مجرمانه شهروندان دیگر» و یا «رفتار غیرمسئولانه مقامات دولتی» باشد. دقیقاً به همین دلیل است که از دیرباز در همه جوامع، افراد سعی می‌کرده‌اند با اتخاذ تدابیر مناسب، جان و مال خویش را از دسترس جنایت‌کاران و سارقان دور نگهدارند؛ همچنان که از بدو پیدایش نهاد دولت، افراد نگران تعرض به جان و مال خود از سوی دولت‌مردانی بوده‌اند که رفتار غیرمسئولانه داشته‌اند. مسئولان دستگاه قضائی و دادرسان از جمله دولت‌مردانی هستند که با رفتار غیرمسئولانه خود می‌توانند به ناامنی محیط کسب و کار دامن بزنند. دستگاه قضائی در صورتی امنیت زاست که آراء صادره از سوی آن، پیشاپیش توسط طرفین دعوا و نیز دیگران قابل پیش‌بینی باشد. بخشی از این پیش‌بینی‌پذیری به استواری قوانین حقوقی و کیفری و وحدت رویه میان شعب مختلف دادگاه، و بخش دیگری از آن، به سلامت نفس دادرسان و مسئولان دستگاه قضائی مربوط می‌شود. تضييع حقوق شهروندی توسط مقامات دولتی و خطر مصادره اموال که در محیط‌های کسب و کار ناامن وجود دارد غالباً به استناد

آراء غیرمسئولانه صادره از سوی دستگاه قضائی اتفاق می‌افتد. براین اساس، می‌توان یکی از مؤلفه‌های مهم محیط نهادی کسب و کار را نحوه حراست از حقوق مالکیت در قبال تعرضات شهروندان دیگر و مقامات دولتی دانست (احمدیان و همکاران، 1393).

مؤلفه چهارم: خدمات عمومی و زیرساخت‌ها

از آموزه‌های مهم اقتصاد کلاسیک که قرن‌ها پس از اسمیت همچنان استواری خود را حفظ کرده، این است که دولت‌ها موظف نیستند و نباید در عرصه‌هایی از اقتصاد که شهروندان قادر و حاضر به حضور در آن هستند، به طور مستقیم وارد شوند. بعد دیگر این آموزه آن است که دولت‌ها متقابلاً موظفند در عرصه‌هایی که بخش خصوصی نمی‌تواند یا نباید مداخله کند، حضور فعال داشته باشند. این موضوع بعدها با پیدایش اصطلاح «وظایف حاکمیتی» پیگیری شد. بخش مهمی از وظایف حاکمیتی دولت‌ها معطوف به اموری است که سه مؤلفه فوق از مؤلفه‌های سازنده محیط نهادی کسب و کار را شکل می‌دهد. اما دولت‌ها علاوه بر «تولید سیاست‌ها، قوانین و مقررات کارآمد»، «تأمین ثبات سیاسی جامعه» و «تأمین حقوق مالکیت شهروندان» که بخش نرم‌افزاری وظایف حاکمیتی دولت را تشکیل می‌دهند در بخش سخت‌افزاری هم وظایفی دارند. تأمین کلیه زیرساخت‌های مورد نیاز فعالان اقتصادی که بخش خصوصی توان یا انگیزه کافی برای عرضه آن را ندارد، وظیفه سخت‌افزاری دولت در مسیر آماده‌سازی محیط نهادی کسب و کار است. تأمین آب، برق، ارتباطات، بهداشت، حمل و نقل، و .... بخش‌های مختلفی از وظایف سخت‌افزاری دولت‌ها هستند. بدیهی است کسب و کار و سرمایه‌گذاری در جامعه‌ای که فاقد استانداردهای لازم در این امور باشد، حتی با فرض وجود قوانین مناسب و امنیت حقوق مالکیت و ثبات سیاسی، چندان جذاب و نتیجه‌بخش نیست (احمدیان و همکاران، 1393).

2-3: چگونگی سنجش محیط نهادی کسب و کار:

به عقیده بسیاری از اقتصاددانان، عملکرد اقتصادی کشورها علاوه بر تأثیرپذیری از سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی که در اختیار دارند، از متغیر دیگری به نام سرمایه اجتماعی یا به تعبیر اقتصاددانان کیفیت محیط نهادی کسب و کار نیز تأثیر می‌پذیرد¹. با فرض پذیرش این مطلب، این سؤال مطرح خواهد شد که سنجش محیط کسب و کار و اندازه‌گیری مؤلفه‌های آن چگونه انجام می‌گیرد؟

بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که پژوهشگران و مؤسسات تحقیقاتی فعال در زمینه سنجش محیط کسب و کار در کشورها یکی از سه مسیر زیر را انتخاب کرده‌اند:

---

¹ لازم به تذکر است که این دو اصطلاح یعنی سرمایه اجتماعی و کیفیت محیط نهادی کسب و کار، مترادف نیستند. بلکه کیفیت محیط نهادی کسب و کار در واقع جزئی از سرمایه اجتماعی می‌باشد.

- اندازه‌گیری عینی¹؛

- اندازه‌گیری ذهنی²؛

- اندازه‌گیری تلفیقی³؛

اندازه‌گیری عینی

در این شیوه، توجه محقق بر متغیرهای عینی است. منظور از متغیر عینی متغیری مبتنی بر واقعیت، قابل مشاهده و اثبات‌پذیر است. متغیر عینی⁴، هویت و قوام خود را از احساس، ادراک و ذهن افراد نمی‌گیرد، بلکه برعکس، خود را به آذهان تحمیل می‌نماید. مثلاً «تعداد بنگاه‌های دارای ده نفر کارکن و بیشتر در ایران» متغیری عینی است؛ زیرا این امکان وجود دارد که بنگاه‌های با مشخصات مزبور را شمارش نمود و عدد حاصل، مولود احساس و ذهن افراد نیست (اشرفی و فهمیمی فر، 1390).

اندازه‌گیری ذهنی

در این شیوه، برخلاف شیوه قبل، توجه پژوهشگر بر متغیرهای ذهنی و نه عینی متمرکز می‌شود. متغیر ذهنی⁵ متغیری وابسته به ذهن، احساس و درک انسان‌ها است. به همین دلیل، اعداد یا کیفیت‌هایی که توسط افراد مختلف به این متغیرها نسبت داده می‌شود، لزوماً یکسان نیست. سنجش این متغیرها به وسیله توزین، شمارش و ... که طرق اندازه‌گیری متغیرهای عینی هستند میسر نیست. از آن‌جا که در این نوع از تحقیقات، لازم است ذهنیت و احساس افراد مورد نظر کشف شود، از تکنیک‌هایی همچون مصاحبه و تکمیل پرسشنامه استفاده می‌شود (اشرفی و فهمیمی فر، 1390).

اندازه‌گیری تلفیقی

در پاره‌ای از تحقیقات، محقق از هر دو نوع متغیرهای عینی و ذهنی سود می‌برد. از این رو، در این نوع از تحقیقات، پژوهشگر مجبور است از هر دو نوع اندازه‌گیری یا نتایج حاصل از آن‌ها استفاده کند. هر یک از این سه شیوه اندازه‌گیری محیط کسب و کار می‌تواند سودمند باشد. روش سوم، شیوه مستقلی محسوب نمی‌شود و در صورت کاربست، مزایای هر دو شیوه را به همراه خواهد داشت. از بین دو روش دیگر یعنی اندازه‌گیری عینی و اندازه‌گیری ذهنی، نوع اخیر برای سنجش محیط کسب و کار مناسب‌تر است (اشرفی و فهمیمی فر، 1390).

---

¹ objective

² subjective

³ objective & subjective

⁴ objective variable

⁵ subjective variable

2-3-1: توانمندسازی بخش خصوصی یا خصوصی‌سازی و بهبود محیط کسب و کار

افزایش امنیت سرمایه گذاری برای تولید و تشویق صاحبان سرمایه برای آغاز فعالیت‌های اقتصادی و به دنبال آن افزایش اشتغال باید در کالبد ایجاد فضای مناسب کسب و کار صورت پذیرد. یکی از ارکان مهم توانمندسازی بخش خصوصی، ساده سازی و پلایش قوانین و مقررات در جهت بهبود فضای کسب و کار است. به نظر می رسد بازنگری قواعد اعم از قوانین، مقررات، دستورالعمل ها، آیین‌نامه‌ها و رویه‌های کاری از ضرورت‌های مهم برای بهبود فضای فضای کسب و کار است. اصلاح فضای کسب و کار کشور می-بایست در اسرع وقت در زمره اولویت‌های اصلاح ساختار قوانین اجرایی قرار گیرد؛ در غیر این صورت اقتصاد در شرایط نابرابر رقابت دولت با بخش خصوصی رونق نمی گیرد. بدیهی است این رقابت فقط با شکست انحصارات دولتی و ایجاد فضای مناسب برای فعالیت بخش خصوصی قابل شکل‌گیری است وگرنه نتیجه عملی شدن اصل 44، جز واگذاری ثروت متعلق به ملت در دست دولت به نهادهای حکومتی و شبه حکومتی و توزیع منافع آن بین قشر محدودی نخواهد بود و این واگذاری به رقابت و رونق نخواهد انجامید. توسعه بخش خصوصی در یک اقتصاد بازار بر مجموعه پیچیده‌ای از قوانین، زیرساخت‌های گسترده فیزیکی و نهادی، محیط باثبات اقتصاد کلان، توسعه بازارهای مالی، جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی، توسعه صنایع کوچک و متوسط در قالب شبکه تأمین بنگاه های بزرگ، مقررات بازار کار، سیستم-های ارتقاء فناوری، آموزش و یادگیری مبتنی است تا در مسیر تغییر دائمی ابعاد توسعه، توانایی حرکت همگام با این تغییرات را داشته باشد و فراهم شدن این مجموعه به منظور پیاده سازی الگوی توسعه در یک اقتصاد به صورت خودکار اتفاق نمی‌افتد. لذا ایجاد زیرساخت‌های نهادی و زیربنایی برای توسعه و رفع موانع کسب و کار از الزامات اولیه اجرای این سیاست و در زمره وظایف ضروری دولت و نهادهای مدنی است. آنچه مسلم است اصلاح فضای کسب و کار و بهبود شاخص‌های مزبور در عرصه جهانی نه تنها گامی مثبت و اساسی در جهت تقویت جنبه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقاء سطح اشتغال و تولید در کشور محسوب می‌شود، بلکه به طور قطع سیگنالی مهم برای استقبال سرمایه گذاران خارجی برای ورود به کشور و ارتقاء و تسهیل جریان ورود فناوری به کشور به شمار می‌رود و تمامی این-ها بستری برای تحقق هدف مهم چشم انداز 20 ساله که تبدیل شدن به قدرت اول منطقه به لحاظ اقتصادی، فنی و علمی است به شمار آید (بحرینی و همکاران، 1389).

2-4: فضای کسب و کار از منظر بانک جهانی

اقتصاد ایران با مشکلات گوناگونی همچون فقر، بیکاری و تورم مواجه است. این مشکلات به میزان زیادی ریشه در نامناسب بودن محیط کسب و کار دارند. در واقع، نامساعد بودن محیط کسب و کار در کشور به

پایین بودن سطح فعالیت های اقتصادی و کمبود میل به سرمایه گذاری از طرف فعالان اقتصادی دامن زده است. بنابراین، راهبرد بهبود محیط کسب و کار برای شکوفایی بیشتر اقتصاد کشور و توانمند سازی مردم در برابر فقر و بیکاری اهمیت اساسی دارد. بهبود محیط کسب و کار به معنای بهبود و رونق فضای تولیدی و در نتیجه سنگ بنا و محرک رشد اقتصادی است، به گونه ای که مصالح و بهبود محیط کسب و کار زمینه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقاء سطح اشتغال و تولید را فراهم می سازد. فضای کسب و کار از جمله شاخص های تعیین کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. محیط فضای کسب و کار در کشورها هرچه شفاف تر و رقابتی تر باشد منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست های مطلوب شده و روند بهبودی شاخص های اقتصادی را در پی خواهد داشت. در این راستا بررسی وضعیت شاخص های کسب و کار چه از نظر خرد و چه از نظر کلان و تبیین چالش های موجود می تواند در ایجاد و توسعه فضای کسب و کار در کشور مثمر ثمر باشد.

امروزه چندین مؤسسه بین المللی، محیط کسب و کار در کشورهای مختلف را از نظر مؤلفه های مختلف محیط کسب و کار، رتبه بندی می کنند. از مشهورترین این مؤسسات می توان به بانک جهانی، مجمع جهانی اقتصاد، بنیاد هریتیج و واحد اطلاعات اقتصادی مجله اکونومیست اشاره کرد. اولین گزارش بررسی فضای کسب و کار بانک جهانی، در سال 2003 و با در نظر گرفتن پنج شاخص و 133 کشور منتشر شده است. در حال حاضر، 11 شاخص (شامل یک شاخص کلی و 10 زیر شاخص) و 189 کشور در این بررسی حضور دارند. هر کدام از این زیر شاخص ها نیز دارای اجزایی برای اندازه گیری هستند که در زیر به آنها اشاره می شود (تحلیل گزارش بانک جهانی از فضای کسب و کار، 2011):

1. سهولت کسب و کار (در حقیقت این شاخص، رتبه کلی کشور را نشان می دهد)

2. شروع کسب و کار (که مربوط به ثبت شرکت می باشد)

- تعداد مراحل

- مدت زمان مورد نیاز (روز)

- هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)

- حداقل سرمایه برای ثبت شرکت (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)

3. اخذ مجوزهای ساختمانی (شهرداری/ برای ساخت انبار تجاری با استاندارد معین)

- تعداد مراحل

- مدت زمان مورد نیاز (روز)

- هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)

4. دسترسی به انرژی الکتریکی

- تعداد مراحل
- مدت زمان مورد نیاز (روز)
- هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)
- 5. ثبت دارایی / اموال شرکت
- تعداد مراحل
- مدت زمان مورد نیاز (روز)
- هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)
- 6. اخذ اعتبار
- توان حقوقی قانونی (0-10)
- دقت اطلاعات اعتباری (0-6)
- میزان پوشش ثبت اطلاعات [مالی] توسط بخش دولتی (درصدی از جمعیت بزرگسالان)
- میزان پوشش ثبت اطلاعات [مالی] توسط بخش خصوصی (درصدی از جمعیت بزرگسالان)
- 7. حمایت از سرمایه‌گذاران (سهامداران جزء)
- شفافیت مبادلات مالی (0-10)
- مسئولیت‌پذیری مدیر عامل (0-10)
- سهولت شکایت از طرف سهامداران (0-10)
- توان حمایت از سرمایه‌گذار (0-10)
- 8. پرداخت مالیات
- تعداد پرداخت‌ها (در سال)
- زمان (تعداد ساعت در سال)
- نرخ کل مالیات (درصد از سود)
- 9. تجارت برون مرزی
- اسناد صادراتی (تعداد)
- مدت زمان برای کامل شدن فرایند صادرات (روز)
- هزینه‌های صادرات (هزینه هر کانتینر)
- اسناد وارداتی (تعداد)
- مدت زمان برای کامل شدن فرایند واردات (روز)
- هزینه‌های واردات (هزینه هر کانتینر)
- 10. اجرا و الزام‌آور بودن قراردادها

- تعداد مراحل
- مدت زمان مورد نیاز (روز)
- هزینه (درصدی از مبلغ بدهی)
- 11. توانایی در پرداخت دیون
- زمان مورد نیاز (سال)
- هزینه (درصدی از اموال)
- نرخ بازگشت

- ✓ سهولت کسب و کار¹ (در حقیقت این شاخص، رتبه کلی کشور را نشان می‌دهد).
- ✓ شروع کسب و کار² شامل: تعداد مراحل، مدت زمان، هزینه و حداقل سرمایه. این شاخص کل فرآیندی را که یک کار آفرین به منظور تأسیس یک شرکت تا بهره برداری رسمی برای شروع یک کسب و کار تجاری، خدماتی و یا صنعتی انجام می‌دهد، ارزیابی می‌کند.
- ✓ اخذ مجوزهای ساختمانی³ شامل: تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه. این شاخص میزان سهولت یا سختی تعامل با مراجع قانونی صادر کننده مجوزهای ساخت را بررسی می‌کند.
- ✓ دسترسی به انرژی الکتریکی⁴ شامل: فرآیند دریافت اشتراک برق از نظر تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز و هزینه مترتب برای یک کارگاه جدید است.
- ✓ ثبت اموال شرکت⁵ شامل: تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه. این شاخص ارائه دهنده سهولت ثبت حقوق مالکیت می‌باشد. در این شاخص، فرایند کامل خرید یک زمین یا ساختمان و انتقال حق مالکیت آن از یک فرد به فرد دیگر ثبت می‌شود. در فرایند مذکور، هر مرحله‌ای که به واسطه قانون یا رویه برای انتقال حق مالکیت ضروری است، ثبت می‌گردد.
- ✓ اخذ اعتبارات⁶ شامل: شاخص قدرت حقوق قانونی، شاخص دقت اطلاعات اعتباری، میزان پوشش اطلاعات مالی افراد (حقیقی و حقوقی) توسط بخش دولتی و میزان پوشش اطلاعات مالی افراد (حقیقی و حقوقی) توسط بخش خصوصی. این شاخص در واقع معیارهای مرتبط با میزان دسترسی، کیفیت و به اشتراک‌گذاری و مبادله اطلاعات اعتباری و همچنین آگاهی افراد نسبت به حقوق قانونی خود را شامل می‌شود.

¹ Ease of doing business

² Starting a business

³ Dealing with construction permits

⁴ Getting electricity

⁵ Registering property

⁶ Getting Credit

✓ حمایت از سرمایه‌گذاران¹ (با تاکید بر حفظ حقوق سهامداران جزء) شامل: شاخص شفافیت مبادلات مالی، شاخص میزان مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مدیر، شاخص سهولت شکایت از طرف سهامدار و شاخص توان حمایت از سرمایه‌گذار.

✓ پرداخت مالیات² شامل: دفعات پرداخت، زمان (بر حسب تعداد ساعت در سال)، کل مالیات قابل پرداخت بر حسب درصد از سود ناخالص.

✓ تجارت فرامرزی³ شامل: تعداد اسناد مورد نیاز برای صادرات، زمان مورد نیاز بر حسب روز برای فرآیند صادرات، هزینه‌های صادرات، تعداد اسناد مورد نیاز برای واردات، زمان مورد نیاز بر حسب روز برای واردات و هزینه‌های واردات. این شاخص مراحل الزامی برای صادرات و واردات محموله استاندارد کالا را گردآوری نموده و در واقع سهولت تجارت با خارج، موانع و مشکلات صدور و ورود کالاها را اندازه‌گیری می‌نماید.

✓ لازم الاجرا شدن قرارداد⁴ (یا کارایی دادگاه در حل و فصل اختلافات تجاری) شامل: تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز بر حسب روز و هزینه بر حسب درصدی از بدهی. این شاخص سهولت اجرای قانون در نظام قضایی و به طور کلی ضمانت اجرای قراردادهای تجاری را ارزیابی می‌نماید.

✓ توانایی در پرداخت دیون⁵ شامل: زمان مورد نیاز، هزینه بر حسب درصدی از اموال و نرخ بازگشت. بر اساس این شاخص، اگر سهامداران امیدوار باشند که می‌توانند سهم بیشتری از دارایی‌های اولیه خود را پس از ورشکستگی به دست آورند، ریسک سرمایه‌گذاری کمتر خواهد شد.

لازم به ذکر است که زیر شاخص «توانایی در پرداخت دیون» در سال 2011 میلادی جایگزین زیر شاخص «انحلال کسب و کار» شده است. همچنین، تا سال 2010 میلادی زیر شاخص «استخدام نیروی کار» جزو زیر شاخص‌های مورد بررسی در گزارش کسب و کار بانک جهانی بوده که در سال 2011 با حذف آن تعداد زیر شاخص‌ها در این سال به 9 شاخص کاهش یافت و از سال بعد شاخص «دسترسی به انرژی الکتریکی» به جای آن جایگزین گردید (تحلیل گزارش بانک جهانی از فضای کسب و کار، 2011).

---

¹ Protecting investors

² Paying taxes

³ Trading Across Borders

⁴ Enforcing Contracts

⁵ Resolving insolvency

2-5: اصفهان از منظر فضای کسب و کار

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی جدیدترین ارزیابی 281 تشکل اقتصادی سراسر کشور از مولفه های ملی محیط کسب و کار ایران را در قالب گزارشی منتشر کرده است. به گزارش روابط عمومی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی این مطالعه نشان می دهد از نظر تشکل های اقتصادی مشارکت کننده در تهیه این گزارش، برآیند ارزیابی مولفه های ملی محیط کسب و کار در ایران همچنان در وضعیت نامساعد قرار داشته است. در این مطالعه، به ترتیب سه مولفه « مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها»، «ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی» و «اعمال تحریم های بین المللی علیه کشورمان» نامناسب تر از بقیه مولفه ها ارزیابی شده اند و مولفه های «ضعف زیرساخت های تامین برق»، «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف کننده» و «ضعف زیرساخت های حمل و نقل» نسبت به سایر مولفه ها مساعدتر ارزیابی شده اند. در این گزارش استان اصفهان با توجه به مولفه های مورد نظر در میان 31 استان کشور در جایگاه 24 قرار گرفته و این در حالی است که اصفهان دارای نرخ بیکاری بالاتر از متوسط کشور نیز هست. این آمار و ارقام در حالی برای استان اصفهان به ثبت می رسد که این استان دارای ظرفیت های بی نظیر گردشگری، صنعتی و تولیدی است و به عنوان یکی از مشهورترین شهرهای ایران در سراسر دنیا شناخته می شود. اصفهان در شرایطی رکود شدید در فضای کسب و کار را پشت سر می گذارد که بعد از توافق هسته ای میان ایران و غرب شاهد حضور هیات های خارجی برای سرمایه گذاری بوده است و فعالان اقتصادی روزهای بهتری را برای پایتخت فرهنگ و تمدن ایران اسلامی نوید می دهند. روزهایی که بنا بر گفته کارشناسان اقتصادی چندان دور از دسترس نیست (مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، 1395).

عبدالوهاب سهل آبادی، فعال اقتصادی و رئیس اتاق بازرگانی استان اصفهان در گفتگو با دنیای اقتصاد و در رابطه با گزارش مرکز پژوهش های مجلس و رکود فضای کسب و کار در اصفهان می گوید:

"فضای کسب و کار مناسب نیست و باید به دنبال علت های این رکود باشیم. وی می افزاید: استان اصفهان از لحاظ اقتصادی، تولیدی، صنعتی، کشاورزی و گردشگری دارای ظرفیت های منحصر به فردی است که متأسفانه از تمام پتانسیل های آن بهره برداری نشده است. رئیس اتاق بازرگانی استان ادامه می دهد: در شرایط بحرانی که اقتصاد ما را با چالش مواجه کرده، سهم استانی همانند اصفهان به دلیل همین ظرفیت هایی که نام بردیم بیش از سایر استان ها خواهد بود. وی همچنین معتقد است: اگر می خواهیم استان اصفهان در شرایط بحرانی کمترین آسیب را ببیند باید از جانب دولت حمایت شود و با شرایط فعلی رتبه ای که در گزارش مرکز پژوهش ها ارائه شده و اصفهان در میان 31 استان رتبه 24 را در بهبود فضای کسب و به دست آورده چندان دور از ذهن نیست. سهل آبادی در ادامه به فضای سرمایه گذاری در استان اشاره

می کند و می گوید: بعد از توافق هسته ای میان ایران و 5+1 هیات های سرمایه گذاری به سمت ایران و مخصوصا اصفهان سرازیر شدند. تعداد قابل توجهی از این هیات ها با اتاق بازرگانی استان جلسات متعددی داشتند. وی می افزاید: آنچه تا به امروز مشخص شده این نکته است که هیات ها به دنبال رصد کردن فضای اقتصادی کشور و استان هستند. البته هیات هایی که به کشورمان سفر کرده اند نسبت به سرمایه گذاری در ایران خوشبین هستند و در میان شهرهای ایران اصفهان را گزینه مناسب سرمایه گذاری عنوان کرده اند. این فعال اقتصادی تاکید می کند: برای بهره برداری بهتر از حضور سرمایه گذاران خارجی باید برنامه ریزی مشخص داشته باشیم. در حال حاضر 150 طرح از سوی اتاق بازرگانی و کمیسیون حمایت از سرمایه گذاری تهیه شده و آماده ارائه به سرمایه گذاران است. وی تنها راه خروج سریع از رکود محیط کسب و کار در استان را تولید می داند و معتقد است: به راه افتادن کارخانه ها و سرعت یافتن چرخ تولید در استان صنعتی اصفهان می تواند شرایط خروج از رکود در محیط کسب و کار را فراهم کند. سهل آبادی در رابطه با موفقیت های دولت در مهار تورم می گوید: سیاست های دولت در جهت مهار تورم به رکود دامن زده که شاید در شرایط فعلی دولت ناگزیر به این سیاست های اقتصادی بوده تا تورم را کنترل کند. " (دنیای اقتصاد، 1395)

از این رو در این طرح به بررسی و مطالعه تطبیقی و مقایسه ای بودجه مصوب 1395 و ارائه راهکارهای بهینه برای بهبود کسب و کار با نگرش استانی و محوریت استان اصفهان پرداخته خواهد شد.

2-6: سهم اصفهان در تولید ناخالص داخلی کشور

با مروری بر اقتصاد کشورهای مختلف مشخص می شود که برخی مناطق نسبت به مناطق دیگر دارای عملکرد اقتصادی بهتری هستند و در مقایسه با میانگین کشور رشد اقتصادی بالاتری دارند. این رشد فزاینده ناشی از ساختار اقتصادی مناسب، وجود مزیت های نسبی در فعالیت های مختلف و سیاست گذاری و برنامه ریزی منطقه ای صحیح است. نادیده گرفتن استعدادها، توانایی ها و مزیت های نسبی هر منطقه در زمینه فعالیت های اقتصادی باعث می شود که سرمایه گذاری ها متناسب با امکانات و ظرفیت های بالقوه مناطق صورت نگیرد و با وجود اجرای برنامه های متعدد توسعه ملی و منطقه ای همچنان روند توسعه نیافتگی مناطق ادامه یابد. بنابراین در صورتی که عوامل موثر بر رشد اقتصادی مناطق شناسایی شود و درک درستی از توانمندی ها و تنگناهای آن مناطق فراهم شود، می توان زمینه ارتقای سطح سیاست گذاری های مرتبط با مناطق تصمیم گیری درست و مبتنی بر آگاهی را برای سیاست گذاران ملی و محلی فراهم کرد. واقعیت های موجود در ایران نشان دهنده آن است که در مناطق مختلف کشور نابرابری هایی در امر تولید وجود دارد. برآورد سهم هر استان در تولید ناخالص داخلی کشور نشان می دهد که مجموع سه استان تهران، اصفهان و

خراسان به طور متوسط، حدود 34% تولید ناخالص داخلی را در دوره 75-70 به خود اختصاص داده اند (مرکز پژوهش های مجلس، 1375) که در جدول (1) آورده شده است.

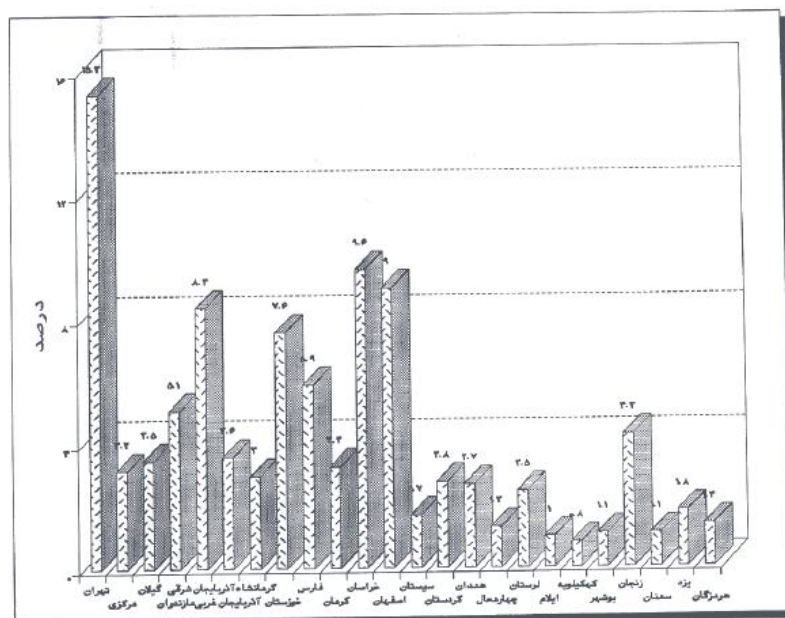
جدول (1-2): برآورد تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری به تفکیک استان ها

استان	سهم هر استان در تولید ناخالص داخلی (درصد)	استان	سهم هر استان در تولید ناخالص داخلی (درصد)
تهران	15.3	سیستان بلوچستان	1.7
مرکزی	3.2	کردستان	2.8
گیلان	3.5	همدان	2.7
مازندران	5.1	چهارمحال بختیاری	1.3
آذربایجان شرقی	8.4	لرستان	2.5
آذربایجان غربی	3.6	ایلام	1
کرمانشاه	3	کهگیلویه و بویر احمد	0.8
خوزستان	7.6	بوشهر	1.1
فارس	5.9	زنجان	4.3
کرمان	3.3	سمنان	1.1
خراسان	3.6	یزد	1.8
اصفهان	9	هرمزگان	1.4
جمع			100

مأخذ: مرکز پژوهش های مجلس.

نمودار (1-2): تولید استان ها در دهه 1370

برآورد تولید ناخالص داخلی (قیمت جاری) به تفکیک استانها (میلیارد ریال)
(به تفکیک استانها)

مأخذ: مرکز پژوهش های مجلس

جدول (2-2): سهم تولید ناخالص داخلی استان‌ها 79-83

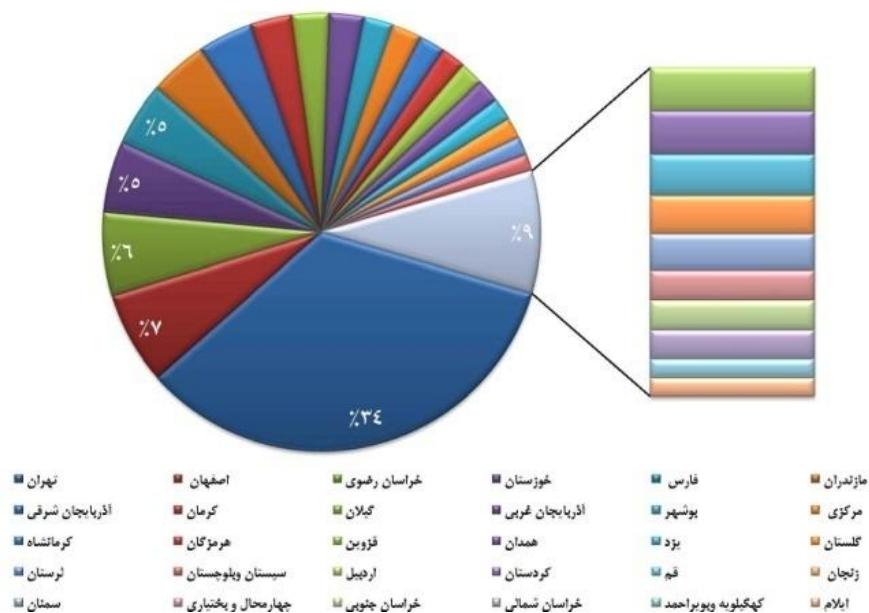
استان	سهم هر استان در تولید ناخالص سال 79	سهم هر استان در تولید ناخالص سال 80	سهم هر استان در تولید ناخالص سال 81	سهم هر استان در تولید ناخالص سال 82	سهم هر استان در تولید ناخالص سال 83
آذربایجان شرقی	4.99	4.74	4.93	4.63	4.73
آذربایجان غربی	2.7	2.55	2.5	2.5	2.94
اردبیل	7.29	4.25	1.27	1.29	1.33
اصفهان	7.53	7.09	7.02	7.51	8.02
ایلام	0.44	0.49	0.48	0.47	0.48
بوشهر	1.3	1.5	1.74	1.64	1.56
تهران	29	30.25	30.22	31.06	30.82
چهارمحال و بختیاری	0.76	0.78	0.78	0.78	0.73
خراسان	7.49	7.49	7.37	7.25	7.34
خوزستان	6.9	1.51	6.48	5.77	5.96
زنجان	1.1	1.01	1.03	1.07	1.07
سمنان	0.9	0.91	0.9	0.93	1.02
سیستان بلوچستان	1.29	1.4	1.31	1.22	1.27
فارس	5.1	5.04	5.25	5.29	5.27
قزوین	1.97	1.98	1.76	1.72	1.67
قم	1.65	1.26	1.25	1.22	1.24
کردستان	1.2	1.14	1.2	1.29	1.23
کرمان	3.95	3.2	3.19	3	3
کرمانشاه	1.7	1.73	1.72	1.79	1.84
کهگیلویه و بویر احمد	0.5	0.53	0.55	0.53	0.49
گلستان	1.78	1.68	1.72	1.79	1.76
گیلان	2.94	2.97	2.97	2.9	2.64
لرستان	1.65	1.65	1.47	1.54	1.47
مازندران	4.23	4.42	4.29	4.42	4.17
مرکزی	2.75	2.94	2.9	3.72	2.73
هرمزگان	2.22	2.32	2.17	3.22	2.56
همدان	1.78	1.85	1.86	1.77	1.85
یزد	1.41	1.48	1.5	1.46	1.32
فرا منطقه	0.03	0.03	0.04	0.09	0.09
جمع	100	100	100	100	100

مأخذ: مرکز پژوهش‌های مجلس

جدول (2) روند تولید ناخالص داخلی (بدون نفت) استان‌ها طی برنامه سوم توسعه و سهم استان از تولید ناخالص داخلی کشور را نشان می‌دهد. بعد از استان تهران طی دوره 1379-1383 استان‌های اصفهان، خراسان و خوزستان به ترتیب بیشترین سهم از تولید کشور را دارند.

طبق آمار منتشره مرکز آمار ایران در سال 88، طبیعی و بديهي است كه از رقم 390 هزار ميلياردي توليد ناخالص ملي در كشور، يك چهارم آن يعني حدود 114 هزار ميليارد در استان تهران توليد شده است. بعد از تهران، خوزستان با 46 هزار ميليارد تومان و بعد از آن اصفهان و خراسان رضوي با 25 هزار و 20 هزار ميليارد تومان توليد ايستاده‌اند. بدین طريق حدود نيمي از توليد ملي كشور در اين 4 استان صورت مي‌گيرد. نمودار (2-2): سهم استان ها در محصول ناخالص داخلي بدون نفت سال 1388

سهم استان ها در محصول ناخالص داخلي بدون نفت - 1388

بررسی وضعیت تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده استان های کشور طی دوره 93-90 نشان می دهد: استانهای تهران، اصفهان، خراسان رضوی، خوزستان، فارس با سهم 27.9، 7، 6.6، 5.8، 4.9 درصدی دارای بیشترین تولید ناخالص داخلی بدون نفت می باشند.

جدول (2-3): پنج استان مهم دارای بیشترین تولید ناخالص داخلی بدون نفت

استان	سهم هر استان
تهران	27.9
اصفهان	7.1
خراسان رضوی	6.6
خوزستان	5.8
فارس	5
کل کشور	100

ولی با توجه به روند تغییر در سرمایه گذاری در استان، اصفهان به تنهایی در دهه 90-1380 توانسته با رشد سالانه ی حدود 3/6 درصد سهم خود را به 7/6 درصد تولید کل کشور برساند. این مسئله نشان می دهد که سرانه تولید در استان افزایشی بوده و در سال های منتهی به 1393 نسبت سرانه ی تولید استان به کشور بزرگتر از یک می باشد که نشان از افزایش کارایی و توان تولیدی بالای استان نسبت به متوسط کشور دارد. جدول (4) تولید استان و شاخص های مربوطه را در دهه 80 و آغاز ده 90 نشان می دهد.

جدول(2-4): تولید ناخالص داخلی استان و کشور در دوره 1381-1393

سال	تولید ناخالص داخلی استان (میلیارد ریال)	تولید ناخالص داخلی کشور (میلیارد ریال)	سهم تولید استان در کشور	نسبت تولید سرانه استان به کشور
1381	55,684	12,938,917	5/4	0/84
1382	74,176	16,992,243	5/9	0/91
1383	101,059	22,822,848	6/4	0/99
1384	118,627	26,410,356	6/0	0/93
1385	143,122	31,391,602	6/0	0/93
1386	194,928	42,178,130	6/2	0/96
1387	235,732	50,319,776	6/3	0/97
1388	245,794	51,760,516	6/2	0/96
1389	310,087	64,419,607	6/5	1/00
1390	424,503	87,000,535	6/8	1/04
1391	519,063	104,942,632	7/3	1/12
1392	713,620	142,327,798	7/6	1/16
1393	871,209*	171,409,651	7/9	1/21

مأخذ: سالنامه آماری، مرکز آمار ایران، سال های مختلف تولید ناخالص داخلی 1393 برآورد شده است.

2-7: سهم اصفهان درآمد مالیاتی کشور

مالیات به مثابه یک نوع هزینه اجتماعی است که مردم یک جامعه در راستای بهره برداری از امکانات و منابع کشور موظف به پرداخت آن هستند تا توانایی های جایگزینی این امکانات و منابع فراهم شود. بررسی وضعیت مالیات به طور کلی نشان می دهد که بیشترین سهم درآمد مالیاتی کشور متعلق به استان تهران و

پس از آن استان هرمزگان می باشد. مقام‌های بعدی بیشترین درآمدهای مالیاتی به استان خوزستان و استان‌های بوشهر و اصفهان مربوط می‌شود (مرکز پژوهش‌های مجلس، 1390).

جدول (5) سهم استان اصفهان در درآمدهای مالیاتی کل کشور را در دهه 80 نشان می‌دهد.

جدول (2-5): سهم درآمد مالیاتی اصفهان در درآمد مالیاتی کل کشور

سهم	سال
0.046	1371
0.038	1372
0.002	1373
0.021	1374
0.018	1375
0.021	1376
0.002	1377
0.032	1378
0.022	1379
0.025	1380

منبع: مرکز پژوهش‌های مجلس

با توجه به جدول بالا سهم استان اصفهان در کل پرداختی مالیات متغیر و بیشترین سهم مربوط به سال 1371 و کمترین آن در سال‌های 1373 و 1377 بوده است.

تحلیل پرداخت مالیات در دهه 80 نشان از پرداخت سهم بیشتری دارد. افزایش تولید و بلا رفتن سهم سرانه ی تولید در اصفهان افزایش مالیات را نیز دنبال دارد. ولی، نسبت مالیات پرداختی به تولید ناخالص داخلی در کل کشور، در تمام سال‌های مورد مطالعه بالاتر و با میانگین دوره ی 4/85 تقریباً دوبرابر این نسبت در اصفهان با 2/38 می‌باشد. همچنین، مالیات سرانه ی کشور در طول همه ی سال‌های مورد مطالعه از این نسبت در استان بالاتر بوده و با میانگین دوره ی 2,889,037 ریال سرانه ی مالیات در کشور نسبت به 1,693,353 ریال سرانه ی مالیات در استان اصفهان در سطح بالاتری قرار دارد. جدول (6) شاخص‌های مربوط به پرداخت‌های مالیاتی استان را نشان می‌دهد.

2-8: سهم اصفهان در بودجه کل کشور

از نظر بودجه در سطح استان آمارهای سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان نشان می‌دهد که سهم استان در تملک دارایی‌ها نسبت به سهم جمعیت در سطح پایین‌تری قرار دارد. به عبارت دیگر در بودجه‌های

عمرانی و تملک دارایی از متوسط کشور پایین تر است. سهم استان اصفهان از عملکرد تملک دارایی های سرمایه ای کل کشور طی دوره 84-91 در جدول (7) آورده شده است.

جدول (2-6): آمارهای مربوط به مالیات استان 1381-1393

سال	مالیات کشور (میلیارد ریال)	مالیات استان (میلیارد ریال)	نسبت مالیات استان به مالیات کشور	مالیات کشور (درصد)	مالیات استان (درصد)	نسبت به تولید کشور	نسبت به تولید استان	سرانه مالیاتی کشور	سرانه مالیاتی استان
1381	41,786	1,445	3.46	4.12	2.59	630,258	335,721		
1382	50,587	1,360	2.69	4.07	1.83	751,489	311,497		
1383	65,099	1,782	2.74	4.15	1.76	952,506	402,369		
1384	84,421	2,290	2.71	4.23	1.93	1,216,618	509,871		
1385	134,574	2,896	2.15	5.59	2.02	1,908,965	635,285		
1386	151,621	3,571	2.36	4.83	1.83	2,124,548	772,683		
1387	191,815	5,071	2.64	5.12	2.15	2,654,288	1,082,567		
1388	239,741	6,154	2.57	6.16	2.50	3,275,317	1,296,021		
1389	300,036	9,274	3.09	6.33	2.99	4,045,928	1,926,581		
1390	284,528	11,865	4.17	4.56	2.80	3,786,148	2,431,721		
1391	359,452	13,851	3.85	5.07	2.67	4,727,261	2,800,366		
1392	395,167	19,236	4.87	4.23	2.70	5,135,904	3,836,600		
1393	494,250	28,830	5.83	4.57	3.18	6,348,252	5,672,311		
	میانگین		3.32	4.85	2.38	2,889,037	1,693,353		

منبع: سالنامه های آماری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان

جدول (8) مقادیر منابع و مصارف استان و جدول (9) نسبت های مربوط به منابع و مصارف بودجه ای کشور و استان اصفهان را در طی 15 سال اخیر با پیش بینی های مربوط به سال 1396 نشان می دهد. ارقام نشان می دهد که سهم استان اصفهان در ایجاد درآمدها از رقم حدود 2537 میلیارد ریال و با نرخ رشد متوسط سالانه ی حدود 26 درصدی به حدود رقم 63 هزار میلیارد ریال رسیده است که نزدیک 25 برابر را نشان می دهد.

از طرف دیگر، کلیه شاخص های نسبت هزینه های عمومی به درآمدهای عمومی، نسبت تملک دارایی به درآمدهای عمومی و نهایتاً شاخص نسبت مصارف کل به درآمدهای در استان نسبت به کل کشور در سطح پایین تری قرار دارند. به عبارت دیگر استان اصفهان در این زمینه نسبت به متوسط کشور در معیار.

جدول (7-2): اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای استان اصفهان

سال	اعتبار تملک دارایی های سرمایه ای استان اصفهان	مجموع اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای کشور	سهم استان اصفهان
1384	830491	22416018	3.7
1385	1400518	36222392	3.87
1386	1495933	43480700	3.44
1387	2113537	53550200	3.95
1388	2215975	60012148	3.69
1389	2220806	56672549	3.92
1390	2843000	6990000	4.06
1391	3050000	75592520	4.03

منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان

جدول (8-2): داده های آماری مربوط به منابع و مصارف استان اصفهان 1381-1396 (میلیون ریال)

سال	درآمدهای عمومی استان اصفهان	درآمدهای عمومی ملی استان اصفهان	جمع درآمدهای استان اصفهان	هزینه عمومی استان اصفهان	تملک دارایی استان اصفهان	جمع مصارف استان اصفهان
1381	1,778,787	758,649	2,537,436	2,092,739	444,697	2,537,436
1382	1,800,575	1,677,366	3,477,941	2,775,292	702,649	3,477,941
1383	2,000,000	2,022,218	4,022,218	3,183,837	838,380	4,022,217
1384	2,761,302	2,091,990	4,853,292	4,022,801	830,491	4,853,292
1385	3,274,880	4,171,897	7,534,805	6,046,259	1,400,518	7,534,805
1386	4,299,439	3,106,224	7,544,413	5,909,730	1,495,933	7,544,413
1387	5,289,274	-	5,439,624	1,175,093	2,113,537	3,438,980
1388	8,160,700	60,265	8,399,765	1,390,660	2,215,975	3,785,435
1389	10,861,439	133,431	11,380,820	1,832,132	2,220,806	4,438,888
1390	12,749,720	201,099	13,350,484	2,082,602	2,345,867	4,828,134
1391	20,625,046	302,770	21,342,746	2,053,893	3,054,615	5,523,438
1392	30,969,774	441,723	31,666,262	2,307,368	3,180,823	5,742,956
1393	38,511,229	476,667	39,478,296	2,317,687	2,389,852	5,197,939
1394	52,816,450	284,000	53,832,711	3,146,523	2,239,800	6,118,584
1395	62,000,212	269,830	63,081,067	3,552,203	3,010,000	7,373,228
پیش بینی 1396	62,000,212	269,830	63,081,067	3,552,203	3,010,000	7,373,228

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان

جدول (9-2): نسبت های منابع و مصارف بودجه ای کشور و استان اصفهان 1381-1396 (درصد)

نسبت مصارف کل به درآمد کل	نسبت تملک دارایی به درآمد عمومی	نسبت هزینه عمومی به درآمد عمومی	نسبت مصارف کل به درآمد کل	نسبت تملک دارایی به درآمد عمومی	نسبت هزینه عمومی به درآمد عمومی	سال
استان			کشور			
100.0	25.0	117.6	100.0	62.3	216.0	1381
100.0	39.0	154.1	100.0	89.8	237.6	1382
100.0	41.9	159.2	100.0	98.4	208.3	1383
100.0	30.1	145.7	81.6	43.2	116.4	1384
100.0	42.8	184.6	88.4	59.7	151.4	1385
100.0	34.8	137.5	86.8	57.5	119.0	1386
63.2	40.0	22.2	64.1	59.0	24.3	1387
45.1	27.2	17.0	63.7	53.2	23.7	1388
39.0	20.4	16.9	51.1	36.2	22.1	1389
36.2	18.4	16.3	45.6	31.0	20.4	1390
25.9	14.8	10.0	36.2	25.4	13.5	1391
18.1	10.3	7.5	31.6	21.8	11.9	1392
13.2	6.2	6.0	20.2	11.7	8.7	1393
11.4	4.2	6.0	18.2	8.2	9.5	1394
11.7	4.9	5.7	19.1	9.0	9.7	1395
11.7	4.9	5.7	20.3	9.4	10.4	پیش بینی 1396

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان

پایین تری قرار دارد. به طوریکه شاخص نسبت مصارف کل در کشور با رقم 19/1 نسبت به رقم 11/7 استان اصفهان در سطح معنی داری بالاتر می باشد

نکته ی قابل توجه نسبت بودجه ی عملکرد به بودجه ی مصوب می باشد. این نسبت در سال های 1381 تا 1386 بالاتر یک می باشد. به عبارت دیگر استان اصفهان توانسته با جذب منابع بیشتر در این سال ها از بودجه ی مصوب نیز بیشتر هزینه نماید. ولی از سال 1387 به بعد این نسبت گرچه دارای نوسان هایی است ولی در همه ی سال ها کمتر یک بوده و نتوانسته است بودجه ی تصویب شده را جذب نماید. نسبت فوق در سال 1391 به کمترین سطح خود یعنی 0/53 رسیده و کمترین میزان پس از آن مربوط به سال 1392 است که رقم 0/60 نشان می دهد.

جدول (2-10): بودجه عملکرد و نسبت آن به بودجه مصوب استان اصفهان 1381-1393

نسبت عملکرد بودجه به مصوب	جمع مصارف استان اصفهان	مجموع عملکرد بودجه های جاری و عمرانی	بودجه عمرانی استان عملکرد	بودجه جاری	سال
1.11	2,537,436	2,808,554	324	2,485	1381
1.06	3,477,941	3,694,610	758	2,937	1382
1.05	4,022,217	4,206,669	549	3,658	1383
1.37	4,853,292	6,639,895	1,159	5,481	1384
1.19	7,534,805	8,978,286	2,031	6,947	1385
1.23	7,544,413	9,313,539	2,308	7,005	1386
0.62	3,438,980	2,134,968	960	1,175	1387
0.86	3,785,435	3,257,333	1,391	1,866	1388
0.93	4,438,888	4,125,434	2,050	2,075	1389
0.87	4,828,134	4,190,475	1,852	2,339	1390
0.53	5,523,438	2,932,176	628	2,304	1391
0.60	5,742,956	3,426,738	837	2,589	1392
0.86	5,197,939	4,492,877	1,702	2,791	1393

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان و سالنامه های آماری سال های مختلف.

2-9: محاسبه سهم و رتبه استان اصفهان در بودجه کشور نسبت به سایر استان ها

اقدام بودجه ای استان اصفهان جهت مقایسه ی سریع جایگاه اصفهان در بودجه، در سه حساب کلی: منابع درآمدی استان برای دولت، مصارف یا هزینه ها و هزینه های تملک دارایی های سرمایه ای تقسیم بندی شده است. حاصل کل درآمد های استان اصفهان برای دولت شامل درآمدهای عمومی (مالیات ها، عوارش مختلف و ...) و درآمدهای اختصاصی، شاخص سهم استان اصفهان را در کل درآمدهای کشور نشان می دهد. این شاخص برای سال های 1385 و 1386 رتبه ی 5 کشور و برای دو سال بعد رتبه ی 3 و از سال 1389 تا کنون اصفهان در ایجاد درآمد برای دولت، پس از استان تهران در رتبه ی دوم قرار دارد. افزایش رتبه ی استان نسبت سال های اول دهه ی اخیر، همانگونه که در بخش های قبلی بحث گردید ناشی از افزایش تولید و پرداخت مالیات ها به دولت و ایجاد درآمدهای عمومی بالاتری نسبت به سال های قبل و استان های دیگر دارد. جدول (8) این شاخص را نشان می دهد.

جدول (2-11): محاسبه ی سهم و رتبه استان اصفهان در کشور نسبت به سایر استان ها

تملك دارایی ها		مصارف		منابع		سال
رتبه در کشور	سهم تملك دارایی ها در استان به کشور (درصد)	رتبه در کشور	سهم مصارف استان به کشور (درصد)	رتبه در کشور	سهم جمع درآمدهای استان به کشور (درصد)	
9	3.9	5	5.8	5	5.1	1385
11	3.4	5	5.6	5	4.9	1386
10	3.9	5	4.4	3	4.5	1387
10	3.7	5	4.2	3	5.9	1388
9	3.9	5	4.7	2	6.1	1389
7	4	5	4.7	2	6	1390
7	4.1	5	4.6	2	6.5	1391
8	3.8	7	4.4	2	7.7	1392
7	3.9	6	4.7	2	7.2	1393
9	4.1	5	4.9	2	7.8	1394
8	4.3	6	4.8	2	7.9	1395
8	4.3	5	5	2	7.3	1396

مأخذ: محاسبات پژوهش. منبع آمارهای مرتبط با پژوهش: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اصفهان. سال های 1394 و 1395 بر اساس بودجه ی مصوب و سال 1396 بر اساس پیش بینی ها محاسبه گردیده است.

در طرف مقابل درآمد ها، شاخص مصارف قرار دارد. این شاخص جهت بررسی دقیق تر به دو شاخص هزینه ای و تملك دارایی های سرمایه ای تفکیک شده است. شاخص هزینه ای استان به غیر از سال های 1385 و 1386، در تمام سال های مورد نظر جایگاه اصفهان را کمتر از جایگاه درآمدی آن نشان می دهد. بهترین جایگاه همان رتبه ی 5 می باشد که در سال های اولیه ی دهه ی اخیر برای اصفهان وجود داشته است. به عبارت دیگر از نظر بودجه ای در طول 11 سال گذشته از نظر هزینه کرد دولت در این استان، با وجود ارتقاء رتبه ی کسب درآمدی به جایگاه دوم، نه تنها برای اصفهان هزینه های بیشتری نشده است بلکه در سال هایی مانند 1392 و یا 1395 سهم کمتری به اصفهان تخصیص یافته است.

شاخص تملك دارایی های سرمایه ای نیز برای استان اصفهان جایگاه مناسب با ایجاد درآمد را نشان نمی دهد. شاید بتوان گفت که رتبه ی 8 در سال های اخیر، برای استان می تواند بدلیل وجود بنگاه های بزرگ ایجاد شده در قبل از سال های مورد بحث باشد. ولی کسب جایگاه دوم از نظر درآمدی، به معنی

تولید بیشتر و احتمال آلودگی بالاتر برای اصفهان باشد و تخصیص منابع تملک سرمایه ای و ارتقاء اصفهان به رتبه های بالاتر با سرمایه گذاری در محیط زیست، می تواند کارایی بودجه های تخصیص یافته را با توجه به روند صعودی ایجاد درآمد برای دولت در اصفهان، افزایش داده و منابع درآمدی استان را نیز افزایش دهد.

10-2: پیشنهاد طرح

در مورد موضوع مورد مطالعه این طرح بطور مستقیم مطالعه ای در داخل یا خارج کشور انجام نشده است. در زیر به مطالعاتی که به موضوع مربوطه نزدیک می باشد اشاره می شود. عنوان تحقیق: طراحی و تدوین بسته سیاستی توسعه منطقه ای استان های کشور (مطالعه موردی استان کردستان)

مهدی طغیانی - حجت الله عبدالملکی (1384)

خلاصه تحقیق :

در این طرح در پیگیری اهداف اقتصادی نظام جمهوری اسلامی، به منظور افزایش رفاه اقتصادی و فراهم نمودن شرایط بایسته اقتصادی جامعه مسلمین، به بررسی مسائل و مشکلات اقتصادی استان کردستان در سه سطح رفاهی پرداخته شد. این سطوح که هر کدام موضوع یک فصل از گزارش حاضر را به خود اختصاص داده اند عبارتند از وضعیت حداقل معیشت (وضعیت رفاهی سطح یک)، میزان بهره مندی از امکانات و خدمات عمومی (وضعیت رفاهی سطح دو) و وضعیت تولید، درآمد و اشتغال (وضعیت رفاهی سطح سه). این سه سطح، به ترتیب اولویت های دولت جهت اقدام به منظور افزایش رفاه اقتصادی را مورد تاکید قرار می دهند. وضعیت حداقل معیشت، شرایطی است که در صورت ناتوانی افراد جامعه، حکومت اسلامی موظف است بدون هیچ گونه قید و شرط به فراهم سازی آن به پردازد و بر اساس آموزه های اقتصادی اسلام، در شرایط وجود فقر مطلق، هر گونه طرح عمرانی جهت افزایش رفاه سایر اقشار، فاقد ارزش است. فراهم سازی امکانات و خدمات عمومی از جمله آموزش، بهداشت، آب، برق، گاز، مخابرات و راه، در سطح بعدی و اولویت دوم دولت است. عرضه صحیح این امکانات علاوه بر افزایش رفاه اجتماعی، موجب ایجاد اثرات مثبت قابل توجهی خواهد شد که نتیجه آن افزایش تولید و اشتغال است. در نهایت در سطح سوم رفاهی، دولت با اتخاذ سیاستهای مناسب جهت افزایش تولید و اشتغال، امکان ریشه کن نمودن بیکاری و فقر نسبی را فراهم ساخته، در سیری متعالی موجب بهبود مستمر وضعیت معیشتی و رفاهی جامعه خواهد شد. در هر یک از سه فصل فوق، پس از ارائه تصویری از وضعیت موجود، به آسیب شناسی و ارائه سیاستهایی جهت ارتقای شرایط پرداخته.

عنوان تحقیق: عملکرد اعتبارات اعطایی تبصره 3 قانون بودجه طی سالهای 80-1378 استان تهران (بررسی مشکلات و ارائه راهکارها)

اشرف سادات میری-علیرضا نیکائی - علی موحد نژاد(1381)

خلاصه تحقیق :

بررسی و مطالعه چگونگی عملکرد تخصیص اعتبارات تبصره ای طی سال های گذشته، مطالبات معوقه بانک ها از این محل و مطالعه موردی استان تهران طی 3 سال گذشته نشان دهنده عدم جذب کامل منابع مذکور می باشد. با توجه به اینکه از مهمترین اهداف برنامه ریزان در استفاده تسهیلات تکلیفی در راستای محورهای کلان اقتصادی از جمله محرومیت زدایی و اشتغال زایی می باشد انتظار می رود این منابع بطور کامل و کارا و بهینه در بخشهای با اولویت بالاتر تخصیص پیدا کند که مشاهده عملکرد بانک ها به دلایل متعددی که گفته شده این موضوع را نشان می دهد. از آنجایی که اطلاعات شفاف و دقیق در خصوص نحوه عملکرد بانک ها و متقاضیان در دسترس نمی باشد بنابراین نتیجه گیری دقیقی در خصوص مصرف اعتبارات مذکور در جهت اهداف مربوطه نمی توان داشت اما آنچه بطور کلی از عملکرد اعتبارات اعطایی بانک ها حاصل می شود اینکه به علت عدم نظارت دقیق و سودآور نبودن تخصیص اعتبار در بخش مربوطه در بسیاری موارد تسهیلات اعطا شده در جهت مصارف دیگر مورد استفاده قرار می گیرد و در مجموع اهداف مورد نظر تأمین نمی شود لذا جهت کارآیی بیشتر عملکرد اعطای اعتبارات سیستم بانکی نکات ذیل قابل توجه می باشد:

- 1- برطرف کردن ضعف آئین نامه های اجرایی تسهیلات تبصره ای و ابلاغ به موقع آن به بانک ها
- 2- الزام بانک ها به ارائه اطلاعات شفاف در خصوص عملکرد تسهیلات اعطایی
- 3- نظارت دقیق بر چگونگی مصرف اعتبارات مذکور به بخش های مورد نظر
- 4- حذف تبصره های قانون بودجه مبنی بر استفاده از منابع سیستم بانکی جهت توسعه و تأمین مالی طرح های مورد نظر در برنامه های دولت به منظور کارا شدن سیستم اعطای اعتبار در بانک ها
- 5- بازگشت هرچه سریعتر مطالبات معوق بانک ها
- 6- ایجاد پشتوانه های اجرایی لازم جهت به اجرا درآوردن قانون عدم ارائه وثیقه ملکی یا در صورت لزوم اصلاح آن جهت جذب بهتر منابع تکلیفی
- 7- حذف مراحل غیر ضروری جهت دریافت اعتبار از سیستم بانکی و جلوگیری از طولانی شدن مراحل دریافت اعتبار از مرحله درخواست اعتبار تا دریافت آن که در بسیاری موارد موجب انصراف متقاضی می شود.
- 8- ارائه اطلاعات کافی به متقاضیان استفاده از اعتبارات جهت جلوگیری از انصراف مشتریان در مراحل پایانی، چرا که در بسیاری موارد شفافیت لازم درخصوص دریافت اعتبار و شرایط مربوطه وجود

ندارد و متقاضیان پس از طی مراحل متعدد در مرحله انعقاد قرارداد متوجه چگونگی دریافت اعتبار و اخذ سود شده و انصراف خود را اعلام می کنند.

عنوان تحقیق: کاربرد تخصیص بودجه به مراکز آموزش عالی

دن دن و دیسموند (2013)

خلاصه تحقیق:

در این مطالعه به بررسی تخصیص بودجه دانشگاه اووریدر ایالت ایمو، با استفاده از الگوی برنامه ریزی آرمانی وزنی پرداختند. در این مقاله، پنج هدف برای فرمول بندی مسئله، در نظر گرفته شد که عبارتند از: افزایش هزینه های شخصی، کاهش هزینه ای سربار، افزایش مخارج سرمایه ای، افزایش درآمد و کاهش بودجه کل. نتایج حاصل، نشان دهنده آن است که با بهینه شدن تابع هدف، اهداف اول، سوم و پنجم که به ترتیب عبارتند از: افزایش هزینه های شخصی، افزایش مخارج سرمایه گذاری و کاهش بودجه کل با به کارگیری این الگو محقق می شوند، اما اهداف دوم و چهارم که به ترتیب عبارتند از: کاهش هزینه های سربار و افزایش درآمد، برآورده نمی شوند.

عنوان تحقیق: برنامه ریزی آرمانی تخصیص بودجه کتابخانه در دانشگاه کبانگسان کشور مالزی

حسن و همکاران (2013)

خلاصه تحقیق:

در این پژوهش به ارائه یک مدل برنامه ریزی آرمانی لکسیکوگرافیک برای تخصیص بودجه کتابخانه در دانشگاه کبانگسان کشور مالزی، به منظور تحقق اهداف چندگانه و متضاد پرداختند. در این پژوهش، بر روی سه عامل تمرکز شده است که عبارتند از: مراکز و زمینه های تحقیقاتی، هزینه کتاب ها و مدارکی که قبلاً ثبت شده اند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان دهنده آن است که همه اولویت ها به طور کامل، به دست آمده اند و ساختار در نظر گرفته شده برای تخصیص بودجه، موفق بوده است.

عنوان تحقیق: تخصیص بودجه و منابع مالی در بخش سلامت

پائولدن و کلاکستون (2012)

خلاصه تحقیق:

در این پژوهشی به تخصیص بودجه و منابع مالی در بخش سلامت دانشگاه یورک در کشور انگلستان پرداختند و نتایج حاصل از این پژوهش بر روی اثربخشی هزینه ها در حوزه سلامت، مؤثر بوده و به کاهش هزینه ها و انحراف از اهداف این حوزه، کمک زیادی کرده و بهبود قابل توجهی به وجود آورده است.

عنوان تحقیق: تخصیص بهینه بودجه و انتخاب پروژه ها با استفاده از برنامه ریزی آرمانی مطالعه موردی سازمان آب و فاضلاب مشهد
موسوی مقدم و همکارانش (1392)

خلاصه تحقیق:

در این پژوهشی با روش تحلیل سلسله مراتبی فازی، الگویی به منظور تخصیص بهینه منابع مالی در بخش های مختلف سازمان آب و فاضلاب شهر مقدس مشهد و انتخاب پروژه های با اهمیت برای هر بخش از سازمان را ارائه کردند. نتایج این تحقیق شامل دو دسته اطلاعات: میزان بودجه تخصیص به هر واحد سازمان و پروژه هایی که باید با توجه به بودجه هر بخش انتخاب شوند، می باشند که هر دو این اطلاعات، باعث ارتقای بهره وری سازمان شده و بهترین نتیجه را از تخصیص بودجه به دست می دهند.

عنوان تحقیق: بررسی اختصاص اعتبارات بودجه با استفاده از رویکرد مدل برنامه ریزی آرمانی مطالعه موردی استان قم

عالم تبریز و همکارانش (1389)

خلاصه تحقیق:

در این پژوهش به ارائه الگویی برای بهینه سازی تخصیص اعتبارات بودجه براساس اولویت ها و محدودیت های تعیین شده به فصول مختلف بودجه استان قم پرداختند. نتایج حاصل از تحقیق، گویای این هستند که بودجه اختصاص داده شده، در حالت مطلوب و بهینه نمی باشد و در صورت امکان نیازمند اصلاحات است.

11-2: خلاصه و جمع بندی

در این فصل ابتدا مبانی نظری بیان گردید و سپس با معرفی مولفه های کسب و کار ابتدا فضای کسب و کار به طور کلی تشریح گردید و به دید گاه های اقتصادی متعددی که در مورد بودجه بندی و فضای کسب و کار موجود می باشد اشاره گردید و در نهایت مطالعاتی که از لحاظ روش و محتوا به این مطالعه نزدیک می باشد بیان گردید. در نهایت سهم استان اصفهان در تولید ناخالص کشور و درآمدهای مالیاتی بیان گردید.

فصل سوم

روش تحقیق

3-1: مقدمه

فضای کسب و کار متغیرهای، مؤثر بر کسب و کار بنگاه های اقتصادی است که خارج از تسلط و قدرت آن بنگاه ها بوده اما بر نتیجه تلاش آنها بسیار مؤثر است. مطالعات بین المللی نشان می دهند عوامل محیطی (فضای کسب و کار) در برخی از کشورها هزینه های تولید را نزدیک به 30 درصد افزایش می دهند، اما در کشورهایی که فضای کسب و کار آنها مناسبتر است هزینه های محیطی به حدود 5 درصد کاهش می یابد. در بررسی های صورت گرفته درخصوص علل ضعف اقتصاد ملی ایران معمولاً بر مشکلات ساختاری و نامساعد بودن شرایط تولید تأکید شده است امروزه فضای کسب و کار کشور ما تحت تأثیر تحریم های بین المللی، رکود تورمی و عوامل دیگر به ضعف دچار شده و نیاز به سیاستگذاری مناسب برای تقویت دارد تا بتوان مزیت های نسبی کشور را به مزیت رقابتی تبدیل نمود و بدینوسیله در فضای پرقابته کنونی بیشترین منافع اقتصادی را برای کشور به ارمغان آورد. در این پژوهش تلاش می شود برای رسیدن به فضای بهینه کسب و کار در استان اصفهان با استفاده از روش های آماری و اقتصاد سنجی همبستگی بین مولفه های کسب و کار و اقلام بودجه در این استان سنجیده شود و در نهایت متناسب با نتایج تجربی این روش ها، پیشنهادات و تغییرات لازم در بودجه سنواتی جهت بهبود فضای کسب و کار برای بودجه سال 96 ارائه شود.

3-2: رگرسیون گام به گام، روش تصحیح خطای برداری و روش تحلیل مسیر

در این مطالعه در گام نخست از روش رگرسیون گام به گام چند گانه برای بررسی تاثیر و همبستگی اقلام بودجه (اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای امور اقتصادی) استان اصفهان استفاده می شود. موقعی از رگرسیون گام به گام استفاده می شود که پژوهشگر چند متغیر مستقل دارد و می خواهد اثرات آن را بر روی تک تک متغیرهای وابسته نشان دهد به عبارتی از متغیرهای مستقل موجود کدام متغیر به بهترین وجهی می تواند متغیر وابسته را پیش بینی کند، سهم هر متغیر چقدر است و در کل با همدیگر چقدر قادر به پیش بینی هستند. بهترین شرایط برای اجرای رگرسیون چندگانه این است که همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته زیاد باشد ولی بین متغیرهای مستقل همبستگی وجود نداشته باشد. در صورتی که بین متغیرهای مستقل رابطه هم بستگی وجود داشته باشد و یک متغیر مستقل تابعی خطی از سایر متغیرهای مستقل دیگر باشد هم خطی به وجود می آید. برای رهایی از مشکل هم خطی ابتدا ماتریس ضریب همبستگی بین متغیرهای مستقل محاسبه می شود و بعد بر اساس آن، از روش کنار گذاشتن متغیرهای مستقل دارای همبستگی بالا، به برآورد مدل پرداخته می شود. متغیرهای مستقلی که ضریب همبستگی آنها زیاد می باشد، از مدل حذف می شود. در این مطالعه نیز از این روش بهره گرفته می شود. بنابراین چند مدل رگرسیون برای بررسی تاثیر اقلام بودجه برای هر کدام از مولفه های فضای کسب و کار برآورد می گردد تا در نهایت بهترین مدل از بین مدل های ارائه شده انتخاب گردد.

در گام دوم در قالب الگوی تصحیح خطای برداری (VECM)¹ اهمیت و تاثیر متغیرهای اقلام بودجه بر مولفه های فضای کسب و کار بصورت سیستمی بررسی و تحلیل خواهد شد.

الگوهای اقتصاد سنجی مورد استفاده در یک تقسیم بندی کلی به دو دسته ساختاری و غیرساختاری تقسیم می شوند. الگوهای ساختاری با تکیه بر نظریه های اقتصادی و با توجه به روابط نظری بین متغیر وابسته و متغیرهای توضیحی، طراحی می شوند. الگوهای غیرساختاری اقتصاد سنجی در نقطه مقابل الگوهای ساختاری قرار دارند و تقریباً فاقد مبانی نظری اقتصادی هستند. در الگوهای ساختاری از نظریه های اقتصادی و اطلاعات و داده های آماری به طور همزمان استفاده می شود. در حالی که در الگوهای غیرساختاری صرفاً از اطلاعات و داده های آماری بهره گرفته می شود. الگوهای غیرساختاری با عنایت به رابطه علیت بین متغیرهای کلان اقتصادی و بدون توجه به نظریات اقتصادی بنا نهاده شده اند. در این الگوها که به آنها الگوهای سری زمانی² نیز اطلاق می شود رفتار یک متغیر بر اساس مقادیر گذشته آن توضیح داده می شود. الگوهای غیرساختاری به دلیل آن که متکی بر نظریه های اقتصادی نیستند جهت

¹ Vector Error Correction Model

² Time series

تحلیل سیاست‌های اقتصادی چندان مفید نمی‌باشند و بیشتر برای پیش‌بینی مورد استفاده قرار می‌گیرند (اندرز، 1995).^۱

در این تحقیق از الگوهای غیرساختاری سری زمانی (الگوی تصحیح خطای برداری) استفاده می‌شود. فیلیپس (1954)^۲ در مقالاتی که در مجلات اقتصادی منتشر ساخت، الگوی تصحیح خطای برداری را برای اولین بار به ادبیات اقتصادی معرفی کرد. مبنای آماری استفاده از الگوهای تصحیح خطای برداری وجود همجمعی^۳ بین متغیرهای اقتصادی است. الگوهای تصحیح خطای برداری امکان تعیین روابط بلند مدت بین متغیرهای درونزا را مهیا می‌سازند. علاوه بر آن، این الگوها رفتار کوتاه مدت متغیرها را به مقادیر تعادلی بلند مدت آن‌ها ربط می‌دهند. این ویژگی‌های منحصر بفرد الگوهای تصحیح خطای برداری که آن‌ها را از سایر الگوهای ساختاری و غیرساختاری اقتصادسنجی متمایز می‌سازد، باعث شده است که این الگوها در دهه 1990 به سرعت رشد تکاملی خود را تجربه کنند (اندرز، 1995).

لوتکپل (2005) شکل کلی الگوی تصحیح خطای برداری را به صورت زیر معرفی می‌کند:

$$\Gamma_0 \Delta y_t = \alpha \beta' y_{t-1} + \Gamma_1 \Delta y_{t-1} + \dots + \Gamma_{p-1} \Delta y_{t-p+1} + B_0 x_t + \dots + B_q x_{t-q} + CD_t + u_t \quad (1)$$

در این رابطه α ماتریس $k \times r$ ضریب سرعت تعدیل^۴ است که سرعت تعدیل به سمت تعادل بلند مدت را نشان می‌دهد. یعنی در واقع نشان می‌دهد که چه سهمی از عدم تعادل در دوره قبل در دوره جاری تصحیح می‌شود. β ماتریس $k \times r$ همجمعی است که نشان دهنده بخش بلند مدت الگو می‌باشد. Γ_j ماتریس $k \times k$ ضرایب کوتاه مدت و u_t نیز بردار اجزاء خطای اختلال با میانگین صفر می‌باشد (لوتکپل 2005).

اشاره شد که وجود همجمعی بین متغیرهای اقتصادی مبنای آماری استفاده از الگوی تصحیح خطای برداری است. بنابراین تبیین بیشتر مفهوم همجمعی، ضرورت دارد. اصولاً استفاده از روش‌های معمول اقتصادسنجی در تخمین ضرائب الگوهای سری زمانی، بر فرض مانایی متغیرهای الگو مبتنی است. در صورتی که متغیرهای سری زمانی نامانا باشند، حتی با وجود عدم رابطه با مفهوم اقتصادی بین متغیرهای الگو ممکن است ضریب تعیین بالا باشد و نتایج غلطی از میزان ارتباط متغیرها استنباط شود.

یول (1926)^۵ و فریش (1934)^۶ در مطالعات خود مشخص ساختند که بین متغیرهایی دارای روند، حتی در مواردی که یک رابطه اقتصادی معنی‌داری بین آن‌ها وجود ندارد، همبستگی شدیدی وجود دارد. این

^۱ Enderse

^۲ Philips

^۳ Cointegration

^۴ Loading Coefficients

^۵ Yule

^۶ Frisch

موضوع در واقع نقطه آغازین مفهومی است که امروزه تحت عنوان همجمعی بین اقتصاددانان شهرت دارد. سال‌های زیادی از طرح این موضوعات توسط یول و فریش، سپری شد تا آنکه در دهه 1990 و پس از ارائه مقالات گرنجر و انگل (1990)^۱، بار دیگر مفهوم همجمعی به نحو گسترده‌ای در محافل علمی مطرح شد و شیوه جدیدی از الگو سازی فعالیت‌های اقتصادی بنا نهاده شد.

در ابتدا برای حل مشکل حرکت هم جهت متغیرها و اجتناب از رگرسیون کاذب بین متغیرهای سری زمانی، یک متغیر روند زمانی T را به عنوان متغیرهای مستقل الگو لحاظ می‌نمودند. بعداً مشخص شد که این راه حل صرفاً در مواردی که متغیرهای روند مانا باشند راهگشاست. در صورتی که متغیرهای الگو پس از تفاضل گیری مانا شوند، اضافه کردن روند زمانی T در بین متغیرها و یا کم کردن روند قطعی از متغیرها موجب مانائی این متغیرها نخواهد شد. در این وضعیت استفاده از روش‌های معمول اقتصادسنجی باعث می‌گردد که آزمون‌های F و t از اعتبار لازم برخوردار نباشند و در مورد شدت ارتباط بین متغیرها استنباط‌های غلطی صورت پذیرد. در سری‌های زمانی که متغیرها مانا نیستند، برای پرهیز از رگرسیون کاذب، تفاضل متغیرها مورد استفاده قرار می‌گیرند. اما استفاده از تفاضل مرتبه اول یا بالاتر متغیرها در رگرسیون‌ها، باعث می‌شود که اطلاعات ذی‌قیمتی در مورد روابط بلند مدت سطح متغیرها از دست برود. به کارگیری روش همجمعی موجب می‌شود که رگرسیون را بر اساس سطح متغیرها و بدون هراس از کاذب بودن، برآورد نمود. الگوی تصحیح خطای برداری که از الگوهای خود رگرسیونی برداری همجمع^۲ به شمار می‌روند، جهت مانا نمودن متغیرهای نامانا از مفهوم همجمعی بهره گرفته می‌شود و اطلاعات مربوط به روابط تعادلی بلند مدت بین متغیرها نیز در الگو حفظ می‌گردد (اندرز، 1995).

در گام نهایی میانگین تمام مولفه‌های فضای کسب و کار به عنوان مولفه کلی فضای کسب و کار در نظر گرفته می‌شود و با استفاده از روش تحلیل مسیر اثرات اقلام بودجه تک تک فصول اقتصادی بر مولفه کلی کسب و کار بررسی می‌شود.

تحلیل مسیر^۳، تکنیکی برای بررسی ارتباط و وابستگی میان متغیرها است. هدف تحلیل مسیر بدست آوردن برآوردهای کمی روابط علی بین مجموعه‌ای از متغیرهاست. تحلیل مسیر در واقع بیان می‌کند که کدام مسیر مهم‌تر و معنادارتر می‌باشد. ضرایب هر مسیر نیز از طریق ضرایب رگرسیون برآورد می‌شود. در واقع برای برآورد ضرایب متغیرها کافی است که هر متغیر وابسته (درونزا) به متغیرهایی که مستقیماً تحت تاثیر آن است بازگشت داده شود.

---

^۱ Engle and Granger

^۲ Cointegrated Vector Autoregression

^۳ Path Analysis

3-3: آزمون مانایی سری های زمانی

از آن جا که یکی از انواع مهم داده‌های آماری مورد استفاده در تجزیه و تحلیل تجربی، داده‌های سری زمانی است، در این فصل با نگرشی دقیق، این نوع داده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند. زیرا این نوع داده‌های آماری دارای ویژگی‌های خاصی برای پژوهشگران در اقتصاد سنجی هستند. بررسی سری زمانی از دو جهت دارای اهمیت می باشد، اولاً در تحقیقات مبتنی بر داده‌های سری زمانی فرض می‌شود که سری زمانی مانا (ساکن) است. ثانیاً در رگرسیون مبتنی بر متغیرهای سری زمانی محققان غالباً R^2 بالایی را مشاهده می‌کنند، هر چند که رابطه معنی‌داری بین متغیرها وجود نداشته باشد که این وضعیت نشان‌دهنده رگرسیون ساختگی¹ است، این مشکل ناشی از آن است که هر دو متغیر سری زمانی (متغیر وابسته و متغیرهای توضیحی) تمایل شدیدی نسبت به زمان (حرکت‌های صعودی و نزولی) نشان می‌دهند و لذا R^2 بالایی که مشاهده می‌شود، ناشی از وجود متغیر زمان است نه به واسطه ارتباط حقیقی بین متغیرها.

استفاده از روش‌های معمولی اقتصاد سنجی در کارهای تجربی، مبتنی بر فرض مانایی متغیرهای سری زمانی موجود در الگو است و از آن جا که اکثر سری‌های زمانی اقتصاد کلان، مانا هستند؛ از این رو قبل از استفاده از این متغیرهای سری زمانی لازم است نسبت به مانایی یا نامانایی آن‌ها اطمینان حاصل کرد. مانایی سری های زمانی برای اعتبار استنباط های آماری مهم هستند زیرا در تحلیل های همجمعی، سری های زمانی باید مانا باشد یعنی سری های زمانی نباید با روند کاهشی یا افزایشی مواجه باشند. یکی از مهمترین آزمون هایی که برای مانایی سری های زمانی به کار می رود آزمون ریشه واحد می باشد که در زیر به آن اشاره می شود (ابریشمی، 1387).

3-3-1: انواع آزمون های ریشه واحد برای بررسی مانایی سری های زمانی

آزمون ریشه واحد یکی از معمول ترین آزمون هایی است که برای تشخیص مانا بودن یک فرآیند سری زمانی مورد استفاده قرار می گیرد. اساس آزمون ریشه واحد بر این منطق استوار است که وقتی $\rho = 1$ است فرآیند خود توضیح مرتبه اول $y_t = \rho y_{t-1} + u_t$ ، نامانا است و بنا بر این اگر به روش حداقل مربعات معمولی ضریب ρ معادله فوق برآورد شود و برابر با یک بودن آن مورد آزمون قرار گیرد می توان نامانا بودن یک فرآیند سری زمانی را به اثبات رسانید ولی مشکلی که در اینجا وجود دارد این است که آماره t ارائه شده توسط روش OLS تحت صحت فرض $\rho = 1$ دارای توزیع t معمول، حتی در نمونه های بزرگ نیست در نتیجه نمی توان از کمیت های بحرانی t برای انجام آزمون استفاده نمود. برای حل این مشکل

¹Spurious Regression

² فرآیند خود توضیح مرتبه اول $AR(1)$ یک الگوی سری زمانی تک متغیره است که رفتار یک متغیر را بر اساس مقادیر گذشته خود آن متغیر توضیح می دهد. این فرآیند را می توان به صورت زیر نمایش داد: $y_t = \rho y_{t-1} + u_t$ و اگر قدر مطلق ρ کمتر از یک باشد این فرآیند ساکن است.

انواع آزمون های ریشه واحد دیکی فولر^۱ و دیکی فولر تعمیم یافته^۲ ابداع شده است که توضیح بیشتر در مورد این نوع آزمون ها و همچنین آزمون بررسی وجود همجمعی بین متغیرها در قسمت (الف) پیوست پایان نامه موجود می باشد.

3-4: تعیین وقفه بهینه

پیدا کردن وقفه های بهینه الگو، با توجه به حجم نمونه و تعداد متغیرها ممکن می شود. بدین منظور از معیار اطلاعات آکائیک (AIC)^۳، معیار شوارتز (SC)^۴، معیار حنان کوئین (HQC)^۵ و خطای پیش بینی نهایی (FPE)^۶ استفاده می شود که به صورت روابط زیر تعریف شده اند.

$$AIC_{(n)} = \log \det(\Sigma_u(n)) + \frac{2}{T} nk^2 \quad (2)$$

$$HQ_{(n)} = \log \det(\Sigma_u(n)) + \frac{2 \log T}{T} nk^2 \quad (3)$$

$$SC_{(n)} = \log \det(\Sigma_u(n)) + \frac{\log T}{T} nk^2 \quad (4)$$

$$FPE_{(n)} = \left(\frac{T+N}{T-N}\right)^K \det(\Sigma_u(n)) \quad (5)$$

که در آن N تعداد کل متغیرهای الگو، n تعداد پارامترها، K متغیرهای درونزا، T حجم نمونه و $\Sigma_u(n)$ ماتریس کوواریانس پسماندهای الگوی VAR است (لوتکپل، 2005).

3-5: معرفی توابع واکنش ضربه (IRF)^۷

یکی از کاربردهای الگوی VEC که به وسیله سیمز (1980) و دیگران استفاده شده است، ردیابی واکنش الگو در پی شوک در هر یک از متغیرهای درونزا است که به آن تابع عکس العمل نیز می گویند. تحلیل واکنش ضربه این امکان را فراهم می آورد تا اثرات اخلاص های ایجاد شده در یکی از متغیرهای درونزا بر

^۱ Dickey-Fuller Test

^۲ Augmented Dickey Fuller Test

^۳ Akaike Information Criterion

^۴ Schwarz Criterion

^۵ Hannam-Quinn Criterion

^۶ Final Prediction Error

^۷ Impulse Response Function

دیگر متغیرهای سیستم در الگوهای VAR و VEC مورد ارزیابی قرار گیرند. لوتکپل (2005) در شرایط مانا بودن سری زمانی متغیرها، شکل زیر را برای تحلیل واکنش ضربه الگوی میانگین متحرک^۱ معرفی می کند:

$$y_t = \Phi_0 \mu_t + \Phi_1 \mu_{t-1} + \Phi_2 \mu_{t-2} + \dots \quad (6)$$

که در این رابطه y_t بردار متغیرهای درونزا، Φ_0 ماتریس یکه و $\Phi_s = \sum_{j=1}^s \Phi_{s,j} A_j$ است. ضرایب این الگو می تواند تفسیری از واکنش ضربه های وارده به سیستم ارائه نماید. اجزاء ماتریس Φ_s نشان دهنده اجزاء y_t در واکنش به اختلال های u_t می باشند.

3-6: حدود، قلمرو، روش گردآوری داده ها و معرفی متغیرها

جامعه آماری در این تحقیق استان اصفهان در دوره زمانی 1371-1393 می باشد. داده های آماری، بر اساس آمار موجود در سالنامه های آماری استان اصفهان و سازمان مدیریت و برنامه ریزی در دوره مورد نظر برای هر یک از متغیرهای مربوطه و همچنین با بررسی مدارک و اسناد به روش کتابخانه ای (کتاب های مرجع و مقالات) مورد استفاده قرار گرفته است. ابزار گردآوری، فیش برداری از منابع و گزارشات و استفاده از اینترنت و بانک های اطلاعاتی است. ابزار اصلی تجزیه و تحلیل اطلاعات، نرم افزارهای رایانه ای می باشد و تخمین های مربوطه به وسیله نرم افزارهای آماری و اقتصادسنجی انجام می شود.

با توجه به مولفه های 11 گانه بانک جهانی برای فضای کسب و کار، برای دو مولفه اول یعنی سهولت کسب و کار و شروع کسب و کار از متغیر تعداد جوازهای صادر شده توسط سازمان صنعت و معدن و تجارت (sk)، مولفه سوم یعنی اخذ مجوزهای ساختمانی (برای ساخت انبار تجاری) از متغیر تعداد پروانه های ساختمانی صادر شده برای احداث بناهای بازرگانی (am)، مولفه چهارم یعنی دسترسی به انرژی الکتریکی از متغیر تعداد انواع مشترکین برق (en)، مولفه ششم یعنی اخذ اعتبار از متغیر مبلغ تسهیلات پرداختی بانک ها به بخش های غیر دولتی بر حسب بخش های عمده اقتصادی (cr)، مولفه هشتم یعنی پرداخت مالیات از متغیر درآمدهای مالیاتی (t)، مولفه نهم یعنی تجارت برون مرزی از متغیرهای ارزش صادرات غیر نفتی از گمرک (tr)، مولفه دهم یعنی الزام آور بودن قراردادها از متغیر تعداد انواع معاملات ثبت شده در دفاتر ثبت اسناد و املاک (gh) و مولفه یازدهم یعنی توانایی در پرداخت دیون از متغیر مانده بدهی بخش غیر دولتی به بانک ها بر اساس نوع تسهیلات (dy) استفاده خواهد شد. همچنین با توجه به اهداف این طرح پژوهشی متغیرهای اشتغال (em)، میزان انتشار CO_2 (آلودگی هوا)، میزان دسترسی به منابع آب (آبهای زیر زمینی ab) به مولفه های فضای کسب و کار اضافه می شود. برای اقلام بودجه مصوب استان اصفهان نیز از داده های اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای فصول اقتصادی استان اصفهان و با

¹ Moving Average

توجه به اهداف این طرح پژوهشی متغیر نرخ ارز استفاده می شود. اعتبار تملک دارایی های سرمایه ای فصول اقتصادی شامل: بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی (fk)، فصل آب (fa)، فصل صنعت و معدن (fs)، فصل محیط زیست (fz)، فصل بازرگانی و تعاون (fb)، فصل حمل و نقل (fh) و فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری (fm) می باشد.

3-7: خلاصه و جمع بندی

اهداف این طرح به طور کلی شناسایی وضعیت فضای کسب و کار استان با توجه به بودجه مصوب 95، شناسایی عوامل تاثیر گذار بر فضای کسب و کار در استان، ارائه پیشنهادات کاربردی برای بهبود فضای کسب و کار با توجه به بودجه 96 و شناسایی نیازهای مالی و میزان تغییر در بودجه برای رسیدن به فضای بهینه کسب و کار در استان می باشد. با انجام این طرح زمینه لازم جهت تامین نیازهای مالی و تغییرات بودجه برای رسیدن به فضای بهینه کسب و کار در سال های آتی فراهم می شود. در نهایت بهبود فضای کسب و کار و شناسایی مولفه های مهم کسب و کار استان می تواند به رونق اقتصادی، بهبود مناسبات تولیدی و ایجاد اشتغال و رشد و توسعه استان منجر گردد. نتایج طرح می تواند پاسخگوی نیاز جامعه به بهبود مناسبات تولید؛ افزایش اشتغال و سرمایه گذاری و رشد باشد. از این رو این فصل به معرفی متغیرهای طرح و روش رگرسیون گام به گام، الگوی خود رگرسیونی برداری و روش تحلیل مسیر جهت بررسی رابطه بین اقلام بودجه سنواتی اصفهان و مولفه های فضای کسب و کار پرداخت.

فصل چهارم

تجزیه و تحلیل داده ها

4-1: مقدمه

هدف این مطالعه بررسی تاثیر اقلام بودجه دستگاه های اجرایی اصفهان بر مولفه های فضای کسب و کار می باشد با توجه به مولفه های 11 گانه بانک جهانی برای فضای کسب و کار، برای دو مولفه اول یعنی سهولت کسب و کار و شروع کسب و کار از متغیر تعداد جوازهای صادر شده توسط سازمان صنعت و معدن و تجارت (sk)، مولفه سوم یعنی اخذ مجوزهای ساختمانی (برای ساخت انبار تجاری) از متغیر تعداد پروانه های ساختمانی صادر شده برای احداث بناهای بازرگانی (am)، مولفه چهارم یعنی دسترسی به انرژی الکتریکی از متغیر تعداد انواع مشترکین برق (en)، مولفه ششم یعنی اخذ اعتبار از متغیر مبلغ تسهیلات پرداختی بانک ها به بخش های غیر دولتی بر حسب بخش های عمده اقتصادی (cr)، مولفه هشتم یعنی پرداخت مالیات از متغیر درآمدهای مالیاتی (t)، مولفه نهم یعنی تجارت برون مرزی از متغیرهای ارزش صادرات غیر نفتی از گمرک (tr)، مولفه دهم یعنی الزام آور بودن قراردادها از متغیر تعداد انواع معاملات ثبت شده در دفاتر ثبت اسناد و املاک (gh) و مولفه یازدهم یعنی توانایی در پرداخت دیون از متغیر مانده بدهی بخش غیر دولتی به بانک ها بر اساس نوع تسهیلات (dy) استفاده خواهد شد. همچنین با توجه به اهداف این طرح پژوهشی متغیرهای اشتغال (em)، میزان انتشار CO₂ (آلودگی هوا)، میزان دسترسی به منابع آب (آبهای زیر زمینی ab) نیز به مولفه های فضای کسب و کار اضافه می شود. برای اقلام بودجه

مصوب استان اصفهان نیز از داده های اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای فصول اقتصادی استان اصفهان و متناسب با اهداف این طرح از متغیر نرخ ارز استفاده می شود. اعتبار تملک دارایی های سرمایه ای امور اقتصادی شامل: بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی (fk)، فصل آب (fa)، فصل صنعت و معدن (fs)، فصل محیط زیست (fz)، فصل بازرگانی و تعاون (fb)، فصل حمل و نقل (fh) و فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری (fm) می باشد. اعتبار تملک دارایی های سرمایه ای امور اقتصادی شامل: فصل کشاورزی و منابع طبیعی (fk)، فصل آب (fa)، فصل صنعت و معدن (fs)، فصل محیط زیست (fz)، فصل بازرگانی و تعاون (fb)، فصل حمل و نقل (fh) و فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری (fm) می باشد.

در این مطالعه جهت تجزیه و تحلیل داده ها از رگرسیون چندگانه با روش گام به گام، الگوی تصحیح خطای برداری و روش تحلیل مسیر بهره گرفته می شود.

در این پژوهش ابتدا ضریب همبستگی اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای فصول اقتصادی و مولفه های کسب و کار استان اصفهان بررسی می شود. بعد از آن با استفاده از روش رگرسیون گام به گام بهترین مدل برای تخمین انتخاب می شود. سپس با استفاده از الگوی تصحیح خطای برداری اثرات اقلام بودجه فصول اقتصادی استان اصفهان بر متغیرهای فضای کسب و کار تجزیه و تحلیل خواهد شد. در نهایت با استفاده از تحلیل مسیر، مولفه های یازده گانه فضای کسب و کار را در قالب یه مولفه کلی کسب و کار تعریف کرده و اثرات بودجه تک تک فصول اقتصادی بر این مولفه کلی فضای کسب و کار بررسی خواهد شد.

2-4: بررسی نتایج تجربی

1-2-4: روش رگرسیون گام به گام

در رگرسیون گام به گام احتمال وجود همخطی بین متغیرهای توضیحی وجود دارد. بهترین شرایط برای اجرای رگرسیون چندگانه این است که همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته زیاد باشد ولی بین متغیرهای مستقل همبستگی وجود نداشته باشد. در صورتی که بین متغیرهای مستقل رابطه همبستگی وجود داشته باشد و یک متغیر مستقل تابعی خطی از سایر متغیرهای مستقل دیگر باشد هم خطی به وجود می آید. در این مطالعه نتایج نشان از وجود هم خطی بین متغیرهای توضیحی دارد بنابراین با تشخیص نرم افزار متغیرهای توضیحی که با هم همبستگی بالایی دارند حذف می شوند. در واقع برای رهایی از مشکل هم خطی ابتدا ماتریس ضریب همبستگی بین متغیرهای مستقل محاسبه می شود و بعد بر اساس آن، از روش کنار گذاشتن متغیرهای مستقل دارای همبستگی بالا، به برآورد مدل پرداخته می شود. متغیرهای مستقلی که ضریب همبستگی آنها زیاد می باشد، از مدل حذف می شود. در این مطالعه نیز از این روش بهره گرفته می

شود. بنابر این چند مدل رگرسیون برای بررسی تاثیر اقلام بودجه فصل های اقتصادی برای هر کدام از مولفه های فضای کسب و کار برآورد می گردد و در نهایت با توجه به شاخص های آماری، بهترین مدل از بین مدل های ارائه شده انتخاب خواهد گردید.

جدول (1-4): نتایج رگرسیون گام به گام اقلام بودجه فصول اقتصادی بر مولفه های کسب و کار

tolerance	p	t	انحراف معیار (S.E)	ضرایب تخمینی اقلام بودجه ای (B)	ضرایب همبستگی اقلام بودجه و مولفه های کسب و کار	اقلام بودجه فصول اقتصادی (متغیرهای برونزا)	مولفه های کسب و کار																																																																																																																																																			
0.72	0.001	3.87	0.208	0.892	0.86	فصل صنعت و معدن فصل بازرگانی و تعاون	سهولت کسب و کار																																																																																																																																																			
0.76	0.004	3.59	1.05	0.807				0.69	0.00	6.12	0.08	0.507	0.87	فصل صنعت و معدن فصل بازرگانی و تعاون	اخذ مجوزهای ساختمانی	0.72	0.00	2.11	0.04	0.084	0.57	0.021	5.67	1.12	0.492	0.66	فصل حمل و نقل فصل محیط زیست	میزان دسترسی به انرژی الکتریکی	0.61	0.027	5.23	0.98	0.403	0.73	0.00	4.91	0.17	0.834	0.86	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	اخذ اعتبار	0.62	0.03	2.16	0.09	0.672	0.55	0.01	3.45	0.02	0.405	0.69	0.02	2.42	0.33	0.71	0.63	فصل مسکن عمران شهری و روستایی فصل بازرگانی و تعاون فصل صنعت و معدن	پرداخت مالیات	0.57	0.01	3.28	0.21	0.69	0.49	0.01	2.65	0.25	0.63	0.67	0.00	9.87	0.209	0.858	0.86	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	تجارت برون مرزی	0.73	0.001	4.16	0.113	0.474	0.73	0.00	4.93	0.04	0.838	0.9	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	الزام آور بودن قراردادها	0.64	0.03	2.35	0.03	0.702	0.49	0.01	2.74	0.21	0.75	0.88	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب	توانایی در پرداخت دیون	0.60	0.002	4.64	0.11	0.56	0.77	0.00	14.48	0.05	0.84	0.92	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	دسترسی به منابع آب	0.48	0.00	17.5	0.04	0.68	0.51	0.00	6.55	0.09	0.64	0.48	0.001	-6.08	0.12	-0.73	0.85	فصل حمل و نقل فصل محیط زیست	انتشار CO2	0.52	0.01	-4.25	0.16	-0.68	0.56	0.03	2.42	0.34	0.823	0.88	فصل صنعت و معدن فصل بازرگانی و تعاون فصل کشاورزی و منابع طبیعی	اشتغال	0.53	0.02	3.65	0.17	0.621	0.60	0.01
0.69	0.00	6.12	0.08	0.507	0.87	فصل صنعت و معدن فصل بازرگانی و تعاون	اخذ مجوزهای ساختمانی																																																																																																																																																			
0.72	0.00	2.11	0.04	0.084				0.57	0.021	5.67	1.12	0.492	0.66	فصل حمل و نقل فصل محیط زیست	میزان دسترسی به انرژی الکتریکی	0.61	0.027	5.23	0.98	0.403	0.73	0.00	4.91	0.17	0.834	0.86	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	اخذ اعتبار	0.62	0.03	2.16	0.09	0.672	0.55	0.01	3.45	0.02	0.405				0.69	0.02	2.42	0.33	0.71	0.63	فصل مسکن عمران شهری و روستایی فصل بازرگانی و تعاون فصل صنعت و معدن	پرداخت مالیات	0.57	0.01	3.28	0.21	0.69	0.49	0.01				2.65	0.25	0.63	0.67	0.00	9.87	0.209	0.858	0.86	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	تجارت برون مرزی	0.73	0.001	4.16	0.113	0.474	0.73	0.00	4.93	0.04	0.838	0.9	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	الزام آور بودن قراردادها	0.64	0.03	2.35	0.03	0.702	0.49	0.01	2.74	0.21	0.75	0.88	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب	توانایی در پرداخت دیون	0.60	0.002	4.64	0.11	0.56	0.77	0.00	14.48	0.05	0.84	0.92	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	دسترسی به منابع آب	0.48	0.00	17.5	0.04				0.68	0.51	0.00	6.55	0.09	0.64	0.48	0.001	-6.08	0.12	-0.73	0.85	فصل حمل و نقل فصل محیط زیست	انتشار CO2	0.52	0.01	-4.25	0.16	-0.68	0.56	0.03	2.42	0.34	0.823	0.88	فصل صنعت و معدن فصل بازرگانی و تعاون فصل کشاورزی و منابع طبیعی	اشتغال	0.53				0.02	3.65	0.17	0.621	0.60	0.01	5.2
0.57	0.021	5.67	1.12	0.492	0.66	فصل حمل و نقل فصل محیط زیست	میزان دسترسی به انرژی الکتریکی																																																																																																																																																			
0.61	0.027	5.23	0.98	0.403				0.73	0.00	4.91	0.17	0.834	0.86	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	اخذ اعتبار	0.62	0.03	2.16	0.09	0.672	0.55	0.01	3.45	0.02	0.405				0.69	0.02	2.42	0.33	0.71	0.63	فصل مسکن عمران شهری و روستایی فصل بازرگانی و تعاون فصل صنعت و معدن	پرداخت مالیات	0.57	0.01	3.28	0.21	0.69	0.49	0.01	2.65	0.25	0.63				0.67	0.00	9.87	0.209	0.858	0.86	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	تجارت برون مرزی	0.73	0.001	4.16	0.113	0.474	0.73	0.00	4.93	0.04	0.838	0.9	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	الزام آور بودن قراردادها	0.64	0.03	2.35	0.03	0.702	0.49	0.01	2.74	0.21	0.75	0.88	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب	توانایی در پرداخت دیون	0.60	0.002	4.64	0.11	0.56	0.77	0.00	14.48	0.05	0.84	0.92	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	دسترسی به منابع آب	0.48	0.00	17.5	0.04	0.68	0.51	0.00	6.55	0.09	0.64				0.48	0.001	-6.08	0.12	-0.73	0.85	فصل حمل و نقل فصل محیط زیست	انتشار CO2	0.52	0.01	-4.25	0.16	-0.68	0.56	0.03	2.42	0.34	0.823	0.88	فصل صنعت و معدن فصل بازرگانی و تعاون فصل کشاورزی و منابع طبیعی	اشتغال	0.53	0.02	3.65	0.17	0.621	0.60	0.01	5.2	0.11	0.572														
0.73	0.00	4.91	0.17	0.834	0.86	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	اخذ اعتبار																																																																																																																																																			
0.62	0.03	2.16	0.09	0.672																																																																																																																																																						
0.55	0.01	3.45	0.02	0.405																																																																																																																																																						
0.69	0.02	2.42	0.33	0.71	0.63	فصل مسکن عمران شهری و روستایی فصل بازرگانی و تعاون فصل صنعت و معدن	پرداخت مالیات																																																																																																																																																			
0.57	0.01	3.28	0.21	0.69																																																																																																																																																						
0.49	0.01	2.65	0.25	0.63																																																																																																																																																						
0.67	0.00	9.87	0.209	0.858	0.86	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	تجارت برون مرزی																																																																																																																																																			
0.73	0.001	4.16	0.113	0.474																																																																																																																																																						
0.73	0.00	4.93	0.04	0.838	0.9	فصل بازرگانی و تعاون نرخ ارز	الزام آور بودن قراردادها																																																																																																																																																			
0.64	0.03	2.35	0.03	0.702																																																																																																																																																						
0.49	0.01	2.74	0.21	0.75	0.88	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب	توانایی در پرداخت دیون																																																																																																																																																			
0.60	0.002	4.64	0.11	0.56																																																																																																																																																						
0.77	0.00	14.48	0.05	0.84	0.92	فصل کشاورزی و منابع طبیعی فصل آب فصل مسکن عمران شهری و روستایی	دسترسی به منابع آب																																																																																																																																																			
0.48	0.00	17.5	0.04	0.68																																																																																																																																																						
0.51	0.00	6.55	0.09	0.64																																																																																																																																																						
0.48	0.001	-6.08	0.12	-0.73	0.85	فصل حمل و نقل فصل محیط زیست	انتشار CO2																																																																																																																																																			
0.52	0.01	-4.25	0.16	-0.68																																																																																																																																																						
0.56	0.03	2.42	0.34	0.823	0.88	فصل صنعت و معدن فصل بازرگانی و تعاون فصل کشاورزی و منابع طبیعی	اشتغال																																																																																																																																																			
0.53	0.02	3.65	0.17	0.621																																																																																																																																																						
0.60	0.01	5.2	0.11	0.572																																																																																																																																																						

منبع: یافته های تحقیق

به علت اینکه توزیع داده ها و مقادیر خطا برای اجرای رگرسیون از توزیع نرمال برخوردار نیستند از تبدیل لگاریتمی بر روی همه متغیرها استفاده می شود واز همه متغیرها In گرفته می شود. پس از انجام این تبدیل، توزیع داده های حاصل، همگی از توزیع نرمال برخوردار خواهند شد.

جدول (4-1) نشان دهنده نتایج رگرسیون گام به گام بررسی تاثیر اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای فصول اقتصادی (اقلام بودجه فصول اقتصادی) بر تک تک مولفه های فضای کسب و کار در استان اصفهان می باشد.

نتایج جدول یک نشان از اثرات اقلام بودجه فصول اقتصادی و متغیر نرخ ارز بر مولفه های یازده گانه کسب و کار و همچنین آلودگی هوا (انتشار CO₂) و اشتغال دارد. بر طبق رگرسیون گام به گام این جدول در حقیقت نشان می دهد که در مدل نهایی برای هر یک از مولفه های کسب و کار (متغیرهای درونزا) کدام متغیر برونزا (بودجه فصول اقتصادی) وارد می شود و ضریب همبستگی بین متغیرهای وارده به مدل نهایی و هر یک از مولفه های کسب و کار چه میزان می باشد. نتایج این جدول ضرایب تخمینی اقلام بودجه فصول اقتصادی را نیز برای هر مولفه کسب و کار در مدل نهایی نشان می دهد. از آنجایی که تمام متغیرها در این مطالعه بصورت لگاریتمی در نظر گرفته شده است، ضرایب تخمینی اقلام بودجه فصول اقتصادی نشان دهنده کشش هر یک از مولفه های کسب و کار نسبت به تغییر این اقلام بودجه می باشد. در واقع این ضرایب نشان می دهند که به ازای 1% تغییر در اقلام بودجه هر یک از فصول اقتصادی در مدل نهایی، هر یک از مولفه های کسب و کار استان اصفهان چند درصد تغییر خواهد کرد.

در این جدول همه ضرایب در سطح معنادار می باشند زیرا P-VALUE همه ضرایب کمتر از 0/05 می باشند. Tolerance نشان دهنده وجود همخطی می باشد اگر کمتر از 0/4 باشد بدین مفهوم است که هم خطی وجود دارد. در همه مدل ها Tolerance ها بیشتر از 0/4 می باشد و نشان از این است که این مدل ها به خوبی برازش یافته اند و هم خطی در این مدل ها وجود ندارد.

جدول (2) نشان دهنده مدل نهایی برآورد شده برای هر یک از مولفه های کسب و کار در استان اصفهان با توجه به متغیرهای برونزای وارد شده به مدل نهایی (اقلام بودجه فصول اقتصادی) می باشد.

طبق نتایج جدول (4-2): از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون بر سهولت کسب و کار موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این دو فصل باعث به ترتیب 0.89% و 0.80% افزایش در سهولت کسب و کار می شود. در واقع حساسیت مولفه سهولت کسب و کار نسبت به تغییر بودجه هر دو این فصل ها بالاست. بنابر این دولت در جهت بهبود سهولت کسب و کار باید روی افزایش بودجه این دو فصل و مخصوصا بودجه فصل صنعت و معدن در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون بر اخذ مجوزهای ساختمانی موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این دو فصل باعث به ترتیب 0.50% و 0.08%

افزایش در اخذ مجوزهای ساختمانی می شود. در واقع حساسیت اخذ مجوزهای ساختمانی نسبت به تغییر در بودجه فصل صنعت و معدن بالاتر از تغییر در بودجه فصل بازرگانی و تعاون است. بنابر این دولت در جهت افزایش اخذ مجوزهای ساختمانی باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا بودجه فصل صنعت و معدن در استان اصفهان متمرکز شود.

جدول (2-4): رگرسیون نهایی مولفه های کسب و کار استان بر اساس اقلام بودجه فصول اقتصادی

مدل نهایی	مولفه های کسب و کار (متغیر درونزا)
(بودجه فصل بازرگانی) $+0/807$ (بودجه فصل صنعت و معدن) $-6/88+0/892$ = سهولت در کسب و کار	سهولت کسب و کار
(بودجه فصل بازرگانی) $+0/084$ (بودجه فصل صنعت و معدن) $=2/14+0/507$ = اخذ مجوز ساختمانی	اخذ مجوزهای ساختمانی
(بودجه فصل محیط زیست) $+0/403$ (بودجه فصل حمل و نقل) $=10/52+0/492$ = دسترسی به انرژی الکتریکی	دسترسی به انرژی الکتریکی
(بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی و عشایری) $+0/405$ (بودجه فصل آب) $+0/672$ (بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی) $=4/78+0/834$ = اخذ اعتبار	اخذ اعتبار
(بودجه فصل صنعت و معدن) $+0/63$ (بودجه بازرگانی و تعاون) $+0/69$ (بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی و عشایری) $=7.29+0/71$ = پرداخت مالیات	پرداخت مالیات
(نرخ ارز) $+0/474$ (بودجه فصل بازرگانی و تعاون) $=-11/29+0/858$ = تجارت برون مرزی	تجارت برون مرزی
(نرخ ارز) $+0/702$ (بودجه فصل بازرگانی و تعاون) $=8/92+0/838$ = الزام آور بودن قراردادهای	الزام آور بودن قراردادهای
(بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی) $+0/75$ - $6/51$ = پرداخت دیون (بودجه فصل آب) $+0/56$	توانایی در پرداخت دیون
(بودجه فصل آب) $+0/68$ (بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی) $=-6/18+0/84$ = منابع آب (بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی و عشایری) $+0/64$	دسترسی به منابع آب
(بودجه فصل محیط زیست) $-0/68$ (بودجه فصل حمل و نقل) $=4/94-0/73$ = غلظت منو اکسید کربن CO_2	انتشار CO_2
(بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی) $+0/572$ (بودجه فصل بازرگانی و تعاون) $+0/621$ (بودجه فصل صنعت و معدن) $=7/8+0/823$ = اشتغال	اشتغال

منبع: یافته های تحقیق

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل حمل و نقل و فصل محیط زیست بر میزان دسترسی به انرژی الکتریکی موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این دو فصل باعث به ترتیب 0.49% و 0.40% افزایش در میزان دسترسی به انرژی الکتریکی می شود. در واقع حساسیت مولفه دسترسی نسبت به انرژی الکتریکی نسبت به تغییر بودجه فصل حمل و نقل بالاتر می باشد. بنابر این دولت در جهت افزایش میزان دسترسی به انرژی الکتریکی باید روی افزایش بودجه این دو فصل و مخصوصا بودجه فصل حمل و نقل در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی عشایری و فصل کشاورزی و منابع طبیعی و فصل آب بر میزان اخذ اعتبار موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول

به ترتیب باعث 0.83% و 0.67% و 0.40% افزایش در اخذ اعتبارات می شود. در واقع حساسیت مولفه اخذ اعتبار نسبت به تغییر در بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی و عشایری بالاتر از تغییر بودجه دو فصل دیگر است. بنابر این جهت دسترسی به اعتبارات بیشتر، باید روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا بودجه فصل مسکن در استان اصفهان متمرکز شد.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی عشایری و فصل بازرگانی و تعاون و فصل صنعت و معدن بر پرداخت مالیات موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.71% و 0.69% و 0.63% افزایش در پرداخت مالیات می شود. در واقع حساسیت پرداخت مالیات نسبت به تغییر بودجه فصل مسکن بالاتر از فصول دیگر می باشد. بنابر این جهت بهبود پرداخت مالیات، دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا بودجه فصل مسکن در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل بازرگانی و تعاون و متغیر نرخ ارز بر تجارت برون مرزی موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصل و نرخ ارز به ترتیب باعث 0.85% و 0.47% افزایش در تجارت برون مرزی می شود. در واقع حساسیت تجارت برون مرزی نسبت به تغییر بودجه فصل بازرگانی و تعاون بالاست. بنابر این جهت بهبود تجارت برون مرزی دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصل در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل بازرگانی و تعاون و متغیر نرخ ارز بر الزام آور بودن قراردادهای موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصل و نرخ ارز به ترتیب باعث 0.83% و 0.70% بهبود در الزام آور بودن قراردادهای می شود. در واقع حساسیت الزام آور بودن قراردادهای نسبت به تغییر بودجه فصل بازرگانی و تعاون بالا می باشد. بنابر این جهت بهبود الزام آور بودن قراردادهای دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصل در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی و فصل آب بر توانایی پرداخت دیون موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.75% و 0.56% بهبود در توانایی پرداخت دیون می شود. در واقع حساسیت توانایی در پرداخت دیون نسبت به تغییر در بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی بالاتر از تغییر در بودجه فصل آب می باشد. بنابر این جهت توانایی در پرداخت دیون دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی و فصل آب و فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری بر دسترسی به منابع آب موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.84%، 0.68% و 0.64% افزایش در دسترسی به منابع آب می شود. در

واقع حساسیت دسترسی به منابع آب نسبت به تغییر در بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی بالاتر از تغییر در بودجه فصل آب و فصل مسکن شهری روستایی و عشایری می باشد. بنابر این جهت افزایش در دسترسی به منابع آب دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل حمل و نقل و فصل محیط زیست بر انتشار CO_2 (آلودگی هوا) موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.73% و 0.68% کاهش در انتشار CO_2 می شود. در واقع حساسیت آلودگی هوا نسبت به تغییر بودجه فصل حمل و نقل بالاتر است و از آنجایی که ضریب هر دو متغیر منفی می باشد بنابر این جهت کاهش آلودگی هوا دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا بودجه فصل حمل و نقل در استان اصفهان متمرکز شود.

از بین بودجه فصول اقتصادی، بودجه فصل صنعت و معدن، فصل بازرگانی و فصل کشاورزی و منابع طبیعی بر اشتغال موثر می باشند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.82%، 0.62% و 0.57% افزایش در اشتغال می شود. در واقع حساسیت اشتغال نسبت به تغییر بودجه فصل صنعت و معدن بالاتر از تغییر در بودجه فصل بازرگانی و کشاورزی و منابع طبیعی است. بنابر این جهت افزایش در اشتغال دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا فصل صنعت و معدن در استان اصفهان متمرکز شود.

2-2-4: روش الگوی تصحیح خطای برداری

در الگوی تصحیح خطای برداری از جمله موضوعاتی که لازم است قبل از برآورد دستگاه معادلات در نظر گرفته شود، موضوع مانایی سری زمانی متغیرهاست. سپس می بایست همجمعی بین متغیرها مورد بررسی قرار گیرد و در صورت تائید وجود رابطه بلند مدت و تعیین تعداد وقفه های بهینه الگو به برآورد روابط کوتاه مدت و بلند مدت و در مرحله آخر به تحلیل واکنش ضربه ها پرداخته می شود.

بر این اساس در این مطالعه شش الگوی تصحیح خطای به شرح زیر مورد برآورد قرار می گیرد: دستگاه معادلات اول به اثرات بودجه فصل منابع طبیعی (fk)، کشاورزی و فصل آب (fa) بر سه مولفه کسب و کار شامل اشتغال (em)، اخذ اعتبار (cr)، توانایی در پرداخت دیون (dy) و میزان دسترسی به منابع آب (ab) می پردازد.

دستگاه معادلات دوم اثرات بودجه فصل بازرگانی و تعاون (fb) و نرخ ارز (ex) بر متغیرهای تجارت (tr) و الزام آور بودن قراردادها (gh) از مولفه های کسب و کار را مورد بررسی قرار می دهد.

دستگاه معادلات سوم اثرات بودجه فصل صنعت و معدن (fs) و فصل بازرگانی و تعاون (fb) را بر متغیرهای سهولت کسب و کار شامل اخذ مجوز صنایع (sk)، اخذ پروانه ساختمان (am)، مالیات (t) و اشتغال (em) تحلیل می نماید.

دستگاه معادلات چهارم به بررسی اثرات بودجه فصل محیط زیست (fz) و فصل حمل و نقل (fh) بر مولفه های دسترسی به انرژی الکتریکی (en) و انتشار CO₂ می پردازد.

دستگاه معادلات پنجم اثرات بودجه فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری (fm) بر مولفه های کسب و کار شامل اخذ اعتبار (cr)، پرداخت مالیات (t) و دسترسی به منابع آب (ab) را مورد بررسی قرار می دهد.

دستگاه معادلات ششم به تاثیرپذیری مولفه شاخص کلی کسب و کار (km) از اقلام بودجه فصول صنعت و معدن (fs)، بازرگانی و تعاون (fb)، مسکن عمران روستایی و عشایری (fm)، حمل و نقل (fh) و کشاورزی و فصل آب (fa) می پردازد که دارای بیشترین تاثیر بر این مولفه هستند.

4-2-2-1: آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم یافته

در این مطالعه برای آزمون مانایی سری زمانی مورد نظر از آزمون ریشه واحد دیکی فولر استفاده می شود. اگر قدر مطلق آماره آزمون از قدر مطلق کمیت بحرانی ارائه شده بزرگتر باشد فرضیه H_0 دال بر وجود ریشه واحد، رد می شود. در جدول زیر، نتیجه این آزمون برای متغیرهای معرفی شده ارائه شده است. همان گونه که از نتایج جدول (3-4) مشخص است، بجز اخذ اعتبار که در سطح 99% مانا می باشد سایر متغیرها در سطح نامانا می باشند ولی با یک بار تفاضل گیری، مانا می شوند. خطاهای متغیرها نیز با یک بار تفاضل گیری نیز مانا شدند. بنابر این برای جلوگیری از وقوع رگرسیون کاذب نیاز به انجام آزمون همجمعی می باشد.

4-2-2-2: آزمون همجمعی

برای بررسی همجمعی بین متغیرها، آزمون های مختلفی وجود دارد که در اینجا از آزمون یوهانسون¹ (1995) استفاده می شود. در صورتی که همجمعی بین متغیرها تعیین گردد می توان گفت که رابطه تعادلی بلند مدت بین متغیرهای مورد نظر برقرار است. با انجام این آزمون و محاسبه آزمون نسبت راستنمایی² LR و نیز مقایسه آن با مقادیر بحرانی جدول در سطوح 1%، 5% و 10%، همجمعی و رابطه تعادلی بین متغیرهای الگوها اثبات می شود. با توجه به تاثیر سیستماتیک اقلام بودجه بر متغیرهای فضای کسب و کار برای هر

¹ Johansen Test

² Likelihood Ratio Testing

جدول (3-4): آزمون ریشه واحد متغیرها

متغیرها	آماره آزمون	متغیرها	آماره آزمون
log (km)	-1.79	$\Delta \log$ (km)	-7.19
log (ab)	-1.63	$\Delta \log$ (ab)	-4.46
log (am)	-2.20	$\Delta \log$ (am)	-6.02
log (co ^۲)	-1.98	$\Delta \log$ (co ^۲)	-10.48
ogl (dy)	-2.92	$\Delta \log$ (dy)	-4.01
log (em)	-2.01	$\Delta \log$ (em)	-4.71
log (en)	-2.86	$\Delta \log$ (en)	-7.27
log (fa)	-1.43	$\Delta \log$ (fa)	-5.67
log (fb)	-2.95	$\Delta \log$ (fb)	-4.22
log (fh)	-2.21	$\Delta \log$ (fh)	-7.14
log (fk)	-2.57	$\Delta \log$ (fk)	-4.96
log (fm)	-2.41	$\Delta \log$ (fm)	-8.12
ogl (fs)	-2.38	$\Delta \log$ (fs)	-5.40
log (fz)	-2.38	$\Delta \log$ (fz)	-5.23
log (gh)	-2.87	$\Delta \log$ (gh)	-7.29
log (sk)	-2.98	$\Delta \log$ (sk)	-5.52
log (tr)	-1.68	$\Delta \log$ (tr)	-6.51
log (t)	-1.85	$\Delta \log$ (t)	-5.72
log (ex)	-1.92	$\Delta \log$ (ex)	-7.70
log (cr)	-4.67		

سطوح بحرانی آماره آزمون با جزء ثابت و روند خطی بر اساس مطالعه دیویدسون و مکینون (1993)^۱: 1%: (-3/96)، 5%: (-3/41)، 10%: (-3/13)
منبع: یافته های تحقیق

سیستم بصورت جداگانه آزمون همجعی انجام می شود. نتیجه این آزمون ها با توجه به رگرسیون گام به گام و مشخص شدن بودجه فصول اقتصادی موثر بر هر یک از مولفه های فضای کسب و کار استان اصفهان بصورت زیر می باشد:

دستگاه معادلات اول به بررسی اثرات بودجه فصل منابع طبیعی، کشاورزی و فصل آب بر مولفه های کسب و کار: اشتغال، اخذ اعتبار، توانایی در پرداخت دیون و میزان دسترسی به منابع آب می پردازد که آزمون همجعی برای این دستگاه معادلات بصورت زیر می باشد:

^۱ Davidson and MacKinnon

جدول (4-4): آزمون همجمعی یوهانسن در دستگاه معادلات اول

تعداد بردارهای همجمع	آماره نسبت درستمایی	احتمال	سطح بحرانی 90 درصد	سطح بحرانی 95 درصد	سطح بحرانی 99 درصد
0	346/17	0/0000	112/54	117/45	127/04
1	170/46	0/0000	84/27	88/55	96/97
2	78/62	0/0013	60/00	63/66	70/91
3	38/17	0/1381	39/73	42/77	48/89

منبع: یافته های تحقیق

در این دستگاه معادلات بر اساس نتایج جدول (4-4) مشاهده می شود که در این الگو، در سطح معنا داری 99%، 3 رابطه بلند مدت وجود دارد.

دستگاه معادلات دوم به بررسی اثرات بودجه فصل بازرگانی و تعاون و نرخ ارز بر متغیرهای تجارت و الزام آور بودن قراردادها می پردازد که آزمون همجمعی برای این دستگاه معادلات بصورت زیر می باشد:

جدول (5-4): آزمون همجمعی یوهانسن در دستگاه معادلات دوم

تعداد بردارهای همجمع	آماره نسبت درستمایی	احتمال	سطح بحرانی 90 درصد	سطح بحرانی 95 درصد	سطح بحرانی 99 درصد
0	66/83	0/0257	112/54	117/45	127/04
1	38/02	0/1425	84/27	88/55	96/97
2	12/46	0/7785	60/00	63/66	70/91

منبع: یافته های تحقیق

در دستگاه معادلات بر اساس نتایج جدول (5-4) مشاهده می شود که در این الگو، در سطح معناداری 95% یک رابطه بلند مدت وجود دارد.

آزمون همجمعی دستگاه معادلات سوم برای بررسی اثرات بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون بر مولفه های اخذ مجوزهای ساختمانی، مالیات و اشتغال بصورت زیر می باشد:

جدول (6-4): آزمون همجمعی یوهانسن در دستگاه معادلات سوم

تعداد بردارهای همجمع	آماره نسبت درستمایی	احتمال	سطح بحرانی 90 درصد	سطح بحرانی 95 درصد	سطح بحرانی 99 درصد
0	238/88	0/0000	112/54	117/45	127/04
1	149/69	0/0000	84/27	88/55	96/97
2	74/69	0/0039	60/00	63/66	70/91
3	34/21	0/2834	39/73	42/77	48/89

منبع: یافته های تحقیق

در این دستگاه معادلات بر اساس نتایج جدول (4-6) مشاهده می شود که در این الگو، در سطح معناداری 99% سه رابطه بلند مدت وجود دارد.

آزمون همجعی برای دستگاه معادلات چهارم جهت بررسی اثرات بودجه فصل محیط زیست و فصل حمل و نقل بر متغیرهای: دسترسی به انرژی الکتریکی و انتشار CO2 بصورت زیر می باشد:

جدول (4-7): آزمون همجعی یوهانسن در دستگاه معادلات چهارم

تعداد بردارهای همجمع	آماره نسبت درستنمایی	احتمال	سطح بحرانی 90 درصد	سطح بحرانی 95 درصد	سطح بحرانی 99 درصد
0	80/86	0/0007	112/54	117/45	127/04
1	36/56	0/1884	84/27	88/55	96/97

منبع: یافته های تحقیق

در این دستگاه معادلات بر اساس نتایج جدول (4-7) مشاهده می شود که در این الگو، در سطح معناداری 99%، یک رابطه بلند مدت وجود دارد.

آزمون همجعی دستگاه معادلات پنجم برای بررسی اثرات بودجه فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری بر متغیرهای: اخذ اعتبار، پرداخت مالیات و دسترسی به منابع آب بصورت زیر می باشد:

جدول (4-8): آزمون همجعی یوهانسن در دستگاه معادلات پنجم

تعداد بردارهای همجمع	آماره نسبت درستنمایی	احتمال	سطح بحرانی 90 درصد	سطح بحرانی 95 درصد	سطح بحرانی 99 درصد
0	78/57	0/0014	112/54	117/45	127/04
1	38/56	0/1276	84/27	88/55	96/97

منبع: یافته های تحقیق

در این دستگاه معادلات بر اساس نتایج جدول (4-8) مشاهده می شود که در این الگو، در سطح معناداری 99% 1 رابطه بلند مدت وجود دارد.

دستگاه معادلات ششم به بررسی اثرات از اقلام بودجه فصول صنعت و معدن (fs)، بازرگانی و تعاون (fb)، مسکن عمران روستایی و عشایری (fm)، حمل و نقل (fh) و کشاورزی و فصل آب (fa) بر مولفه شاخص کلی کسب و کار (km) می پردازد که دارای بیشترین تاثیر بر این مولفه هستند.

جدول (4-9): آزمون همجعی یوهانسن در دستگاه معادلات ششم

تعداد بردارهای همجمع	آماره نسبت درستنمایی	احتمال	سطح بحرانی 90 درصد	سطح بحرانی 95 درصد	سطح بحرانی 99 درصد
0	122/72	0/0215	112/54	117/45	127/04
1	77/68	0/2424	84/27	88/55	96/97

منبع: یافته های تحقیق

بر اساس نتایج جدول (9-4) مشاهده می شود که در این الگو، در سطح معنا داری 95%، 1 رابطه بلند مدت وجود دارد.

3-2-2-4: تعیین وقفه بهینه

تعیین وقفه بهینه در تصریح الگوی VEC از اهمیت زیادی برخوردار است. بدین منظور از معیار اطلاعات آکائیک (AIC)، معیار شوارتز (SC) و معیار حنان کوئین (HQC) و خطای پیش بینی نهایی (FPE) استفاده می شود. وقفه های بهینه بر مبنای این معیارها برای 5 دستگاه معادلات در جدول (9-4) آمده است.

جدول (10-4): تعداد وقفه های بهینه در پنج دستگاه معادلات

معیار	وقفه دستگاه اول	وقفه دستگاه دوم	وقفه دستگاه سوم	وقفه دستگاه چهارم	وقفه دستگاه پنجم	وقفه دستگاه ششم
AIC	1	2	1	2	2	1
FPE	1	2	1	2	2	1
SC	1	2	1	2	2	1
HQC	1	2	1	2	2	1

منبع: یافته های تحقیق

4-2-2-4: تخمین الگوی تصحیح خطای برداری (VEC)

بعد از اثبات نامانایی برخی متغیرها در سطح و مانایی آنها در تفاضل مرتبه اول، وجود همجمعی و تعیین وقفه بهینه، به برآورد ضرایب با استفاده از الگوی VEC پرداخته می شود. با توجه به نتایج به دست آمده، 5 دستگاه معادلات با استفاده از فرآیند RR¹ یوهانسن در سطح معناداری 99% توسط نرم افزار تخمین زده شد که ماتریس های تخمینی بصورت زیر می باشد.

- نتایج برآورد روابط کوتاه مدت و بلند مدت دستگاه معادلات اول:

¹ Reduced Rank

جدول (4-11): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات اول¹

متغیر مستقل	متغیر وابسته					
	$\Delta \log(ab)_t$	$\Delta \log(cr)_t$	$\Delta \log(dy)_t$	$\Delta \log(em)_t$	$\Delta \log(fa)_t$	$\Delta \log(fk)_t$
عرض از مبدا	19/107182	11/97676	-2/044336	4/553267	-30/322868	-26/899991
روند	0/19117	0/031929	0/024346	-0/026674	-0/473266	-0/555117
$\log(ab)_{t-1}$	0/498	4/432	0/164	-0/776	16/19	13/968
$\log(cr)_{t-1}$	-1/416	-1/345	0/038	-0/073	0/014	0/316
$\log(dy)_{t-1}$	-0/184	-1/09	-0/368	0/789	-5/034	-3/395
$\log(em)_{t-1}$	-0/40618	-0/916741	0/337306	-0/56031	-0/804876	-1/606223
$\log(fa)_{t-1}$	-0/2381604	-0/2246626	0/0383268	-0/0714562	0/132744	0/0760856
$\log(fk)_{t-1}$	0/55063	0/674759	0/008286	-0/032384	0/678574	0/425623
$\Delta \log(ab)_{t-1}$	-0/228	-3/357	-0/273	0/724	1/233	3/422
$\Delta \log(cr)_{t-1}$	0/021	0/393	0/104	0/069	-1/019	-1/214
$\Delta \log(dy)_{t-1}$	0/32	0/679	0/872	-0/057	-0/883	-2/233
$\Delta \log(em)_{t-1}$	-0/004	0/051	-0/069	-0/007	-0/021	-0/119
$\Delta \log(fa)_{t-1}$	0/111	1/001	0/07	0/006	0/432	0/654
$\Delta \log(fk)_{t-1}$	-0/074	-0/833	-0/047	-0/011	0/133	-0/172

منبع: یافته های تحقیق

جدول (4-12): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات اول

متغیر وابسته	متغیر مستقل				
	عرض از مبدا	روند	$\log(em)_t$	$\log(fa)_t$	$\log(fk)_t$
$\log(ab)_t$	-0/685	-0/063	-0/378	-0/0218	0/027
آماره t	-2/061	-37/435	-15/265	-26/733	3/244
$\log(cr)_t$	-14/226	-0/143	0/291	0/173	-0/373
آماره t	-14/352	-28/513	3/941	7/109	-15/259
$\log(dy)_t$	3/781	-0/109	-1/055	-0/096	-0/049
آماره t	3/132	-17/81	-11/75	-3/241	-1/633

منبع: یافته های تحقیق

در بلند مدت افزایش بودجه فصل آب منجر به کاهش برداشت از ذخایر آبی و کاهش درمانده بدهی بخش

¹ - الگو بیانگر اثرات بودجه فصل منابع طبیعی (fk)، کشاورزی و فصل آب (fa) بر مولفه های کسب و کار: اشتغال (em)، اخذ اعتبار (cr)، توانایی در پرداخت دیون (dy) و میزان دسترسی به منابع آب (ab)

غیر دولتی به بانک ها و افزایش پرداخت تسهیلات در استان خواهد شد. از طرف دیگر افزایش در بودجه فصل منابع طبیعی باعث افزایش استفاده از ذخایر آبی، کاهش در اخذ تسهیلات و مانده بدهی بخش غیر دولتی به بانک ها می گردد.

- نتایج برآورد روابط کوتاه مدت و بلند مدت دستگاه معادلات دوم:

جدول (4-13): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات دوم¹

متغیر مستقل	متغیر وابسته			
	$\Delta \log(gh)_t$	$\Delta \log(tr)_t$	$\Delta \log(fb)_t$	$\Delta \log(ex)_t$
عرض از مبدا	15/293292	66/458868	15/434244	-10/324734
روند	0/192262	0/835498	0/194034	-0/129799
$\log(gh)_{t-1}$	-0/434	-1/886	-0/438	0/293
$\log(tr)_{t-1}$	-0/435736	-1/893544	-0/439752	0/294172
$\log(fb)_{t-1}$	-0/357616	-1/554064	-0/360912	0/241432
$\log(ex)_{t-1}$	-0/75733	-3/29107	-0/76431	0/511285
$\Delta \log(gh)_{t-1}$	-0/415	0/072	-0/732	0/213
$\Delta \log(tr)_{t-1}$	0/069	0/487	-0/171	0/061
$\Delta \log(fb)_{t-1}$	0/066	0/811	-0/627	0/04
$\Delta \log(ex)_{t-1}$	-0/344	1/391	-3/06	0/88
$\Delta \log(gh)_{t-2}$	-0/325	-0/771	-0/293	0/356
$\Delta \log(tr)_{t-2}$	0/088	0/167	0/025	0/007
$\Delta \log(fb)_{t-2}$	-0/123	0/271	-0/084	0/135
$\Delta \log(ex)_{t-2}$	-0/083	-2/939	2/611	0/133

منبع: یافته های تحقیق

جدول (4-14): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات دوم

متغیر وابسته	متغیر مستقل				
	عرض از مبدا	روند	$\log(tr)_t$	$\log(fb)_t$	$\log(ex)_t$
$\log(gh)_t$	-35/238	-0/443	1/004	0/824	1/745
آماره t	-36/272	-24/678	20/595	26/201	21/587

منبع: یافته های تحقیق

در بلند مدت افزایش نرخ ارز و بودجه فصل بازرگانی و تعاون منجر به افزایش در ثبت تعداد معاملات

¹ - الگوی دوم به بررسی اثرات بودجه فصل بازرگانی و تعاون (fb) و نرخ ارز (ex) بر متغیرهای تجارت (tr) و الزام آور بودن قراردادها (gh) می

اسناد و املاک می شود که نشانه ای از شکل گیری رونق اقتصادی و ایجاد سهولت در کسب و کار است.

- نتایج برآورد روابط کوتاه مدت و بلند مدت دستگاه معادلات سوم:

جدول (4-15): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات سوم¹

متغیر مستقل	متغیر وابسته					
	$\Delta \log(sk)_t$	$\Delta \log(am)_t$	$\Delta \log(em)_t$	$\Delta \log(t)_t$	$\Delta \log(fb)_t$	$\Delta \log(fs)_t$
عرض از مبدا	-13/861848	3/764245	6/092215	18/548501	9/530731	60/021304
روند	-0/111	0/002	0/004	0/087	0/023	0/341
$\log(sk)_{t-1}$	-0/96	0/031	0/197	-0/573	0/317	0/71
$\log(am)_{t-1}$	-2/272	-0/403	-0/497	-1/054	-0/132	1/767
$\log(em)_{t-1}$	2/364	-0/13	-0/486	0/545	-0/843	-3/306
$\log(t)_{t-1}$	0/671124	0/075921	0/270875	-1/4281	0/031754	-3/59089
$\log(fb)_{t-1}$	-1/106404	-0/041024	-0/06752	0/553846	0/17529	2/862009
$\log(fs)_{t-1}$	0/341524	0/004391	0/028573	-0/370259	-0/061021	-1/238143
$\Delta \log(sk)_{t-1}$	-0/96	0/031	0/197	-0/573	0/317	0/71
$\Delta \log(am)_{t-1}$	-2/272	-0/403	-0/497	-1/054	-0/132	1/767
$\Delta \log(em)_{t-1}$	2/364	-0/13	-0/486	0/545	-0/843	-3/306
$\Delta \log(t)_{t-1}$	0/671124	0/075921	0/270875	-1/4281	0/031754	-3/59089
$\Delta \log(fb)_{t-1}$	-1/106404	-0/041024	-0/06752	0/553846	0/17529	2/862009
$\Delta \log(fs)_{t-1}$	0/341524	0/004391	0/028573	-0/370259	-0/061021	-1/238143

منبع: یافته های تحقیق

جدول (4-16): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات سوم

متغیر وابسته	متغیر مستقل			
	عرض از مبدا	$\log(t)_t$	$\log(fb)_t$	$\log(fs)_t$
$\log(sk)_t$	-56/791	5/143	-2/763	1/432
آماره t	-13/101	12/171	-7/96	12/191
$\log(am)_t$	-3/342	-0/426	0/307	-0/103
آماره t	-8/096	-10/506	9/199	-9/096
$\log(em)_t$	-32/138	1/963	-1/295	0/627
آماره t	-16/3	10/318	-8/201	11/742

منبع: یافته های تحقیق

¹ - سیستم سوم به بررسی اثرات بودجه فصل صنعت و معدن (fs) و فصل بازرگانی و تعاون (fb) بر متغیرهای: اخذ مجوز صنایع (sk)، اخذ پروانه ساختمان (am)، مالیات (t) و اشتغال (em) می پردازد

اثر بلندمدت افزایش در بودجه فصل بازرگانی و تعاون و فصل صنعت و معدن به ترتیب نشان از ایجاد کاهش و افزایش در اشتغال و مجوز صنایع و افزایش در اخذ پروانه ساختمان دارد

- نتایج برآورد روابط کوتاه مدت و بلند مدت دستگاه معادلات چهارم:

جدول (4-17): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات چهارم¹

متغیر مستقل	متغیر وابسته			
	$\Delta \log(en)_t$	$\Delta \log(co2)_t$	$\Delta \log(fz)_t$	$\Delta \log(fh)_t$
عرض از مبدا	-12/235328	-53/170112	-12/348096	8/260256
روند	-0/016	0	-0/03	-0/024
$\log(en)_{t-1}$	-0/849	0/078	-1/326	-1/132
$\log(co2)_{t-1}$	-2/427291	0/223002	-3/791034	-3/236388
$\log(fz)_{t-1}$	-0/29715	0/0273	-0/4641	-0/3962
$\log(fh)_{t-1}$	-0/398181	0/036582	-0/621894	-0/530908
$\Delta \log(en)_{t-1}$	0/812	-0/313	1/832	1/047
$\Delta \log(co2)_{t-1}$	1/825	-1/271	2/842	2/998
$\Delta \log(fz)_{t-1}$	-1/155	0/521	-0/832	0/176
$\Delta \log(fh)_{t-1}$	0/211	-0/071	0/444	-0/05
$\Delta \log(en)_{t-2}$	0/736	-0/319	0/899	0/736
$\Delta \log(co2)_{t-2}$	1/304	-0/685	1/076	3/241
$\Delta \log(fz)_{t-2}$	0/597	0/012	0/543	-0/109
$\Delta \log(fh)_{t-2}$	0/278	-0/117	0/317	-0/142

منبع: یافته های تحقیق

جدول (4-18): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات چهارم

متغیر وابسته	متغیر مستقل			
	عرض از مبدا	$\log(co2)_t$	$\log(fz)_t$	$\log(fh)_t$
$\log(en)_t$	28/192	2/859	0/35	0/469
آماره t	-45/93	17/513	8/711	15/017

منبع: یافته های تحقیق

در بلند مدت افزایش در بودجه های فصل های محیط زیست و حمل و نقل منجر به افزایش معنی دار آماری در دسترسی به انرژی الکتریکی خواهد شد.

¹ - سیستم چهارم به بررسی اثرات بودجه فصل محیط زیست (fz) و فصل حمل و نقل (fh) بر متغیرهای: دسترسی به انرژی الکتریکی (en) و

انتشار CO₂ می پردازد

- نتایج برآورد روابط کوتاه مدت و بلند مدت دستگاه معادلات پنجم:

جدول (4-19): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات پنجم¹

متغیر مستقل	متغیر وابسته			
	$\Delta \log(fm)_t$	$\Delta \log(t)_t$	$\Delta \log(cr)_t$	$\Delta \log(ab)_t$
عرض از مبدا	446/4784	1940/2263	450/5934	-301/4243
روند	-10/84	-0/038	-0/019	0/011
$\log(fm)_{t-1}$	-0/452	0/002	-0/001	0
$\log(t)_{t-1}$	-72/895848	0/322548	-0/161274	0
$\log(cr)_{t-1}$	36/411764	-0/161114	0/080557	0
$\log(ab)_{t-1}$	7/822312	-0/034612	0/017306	0
$\Delta \log(fm)_{t-1}$	-0/359	-0/005	-0/001	0
$\Delta \log(t)_{t-1}$	53/463	-0/365	-0/09	-0/057
$\Delta \log(cr)_{t-1}$	-16/779	-0/012	-0/721	-0/035
$\Delta \log(ab)_{t-1}$	-202/205	-1/926	0/18	-436
$\Delta \log(fm)_{t-2}$	-0/214	0	-0/005	0
$\Delta \log(t)_{t-2}$	69/454	-0/206	-0/02	-0/053
$\Delta \log(cr)_{t-2}$	-14/359	-0/028	-0/137	0/053
$\Delta \log(ab)_{t-2}$	-106/97	-0/391	-1/662	-0/024

منبع: یافته های تحقیق

جدول (4-20): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات پنجم

متغیر وابسته	متغیر مستقل			
	عرض از مبدا	$\log(t)_t$	$\log(cr)_t$	$\log(ab)_t$
$\log(fm)_t$	-1028/752	161/274	-80/557	-17/306
آماره t	-1/674	7/29	-3/62	-0/48

منبع: یافته های تحقیق

نتیجه آماری الگوی بلند مدت برای دستگاه معادلات پنجم بیانگر آن است که افزایش در بودجه فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری منجر به افزایش در مولفه پرداخت مالیات، ولی کاهش در مولفه اخذ تسهیلات و مانده بدهی می شود. در حالی که تاثیر آماری معنی داری بر مولفه دسترسی به آب ندارد.

¹ - سیستم پنجم به بررسی اثرات بودجه فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری (fm) بر متغیرهای: اخذ تسهیلات و مانده بدهی (cr)، پرداخت مالیات (t) و دسترسی به منابع آب (ab) می پردازد

- نتایج برآورد روابط کوتاه مدت و بلند مدت دستگاه معادلات ششم:

جدول (4-21): نتایج برآورد رابطه کوتاه مدت دستگاه معادلات ششم¹

متغیر مستقل	متغیر وابسته					
	$\Delta \log(km)_t$	$\Delta \log(fs)_t$	$\Delta \log(fm)_t$	$\Delta \log(fk)_t$	$\Delta \log(fh)_t$	$\Delta \log(fb)_t$
عرض از مبدا	-1/03409	-30/5148	-366/813	-26/9046	-14/1689	-6/71254
روند	0/003	-0/106	-2/142	-0/094	-0/051	-0/024
$\log(km)_{t-1}$	0/057	1/682	20/219	1/483	0/781	0/37
$\log(fs)_{t-1}$	0/05871	1/73246	20/82557	1/52749	0/80443	0/3811
$\log(fm)_{t-1}$	0/006213	0/183338	2/203871	0/161647	0/085129	0/04033
$\log(fk)_{t-1}$	0/05871	1/73246	20/82557	1/52749	0/80443	0/3811
$\log(fh)_{t-1}$	0/000741	0/021866	0/262847	0/019279	0/010153	0/00481
$\log(fb)_{t-1}$	0/031635	0/93351	11/22155	0/823065	0/433455	0/20535
$\Delta \log(km)_{t-1}$	-0/474	2/099	8/1	1/25	0/543	0/789
$\Delta \log(fs)_{t-1}$	-0/114	-0/584	-6/25	-0/418	-0/315	-0/208
$\Delta \log(fm)_{t-1}$	0	0/004	-0/473	0/001	-0/004	0/004
$\Delta \log(fk)_{t-1}$	-0/053	1/655	18/597	1/569	1/066	0/575
$\Delta \log(fh)_{t-1}$	0/231	-1/106	-9/307	-1/316	-1/073	-0/276
$\Delta \log(fb)_{t-1}$	0/334	1/178	-25/857	1/388	0/877	-0/057

منبع: یافته های تحقیق

جدول (4-22): نتایج برآورد رابطه بلند مدت دستگاه معادلات ششم

متغیر وابسته	متغیر مستقل					
	عرض از مبدا	$\log(fs)_t$	$\log(fm)_t$	$\log(fk)_t$	$\log(fh)_t$	$\log(fb)_t$
$\log(km)_t$	-18/142	1/03	0/109	1/03	0/013	0/555
آماره t	-17/503	9/193	1/64	9/639	5/3	3/597

منبع: یافته های تحقیق

در بلند مدت افزایش در بودجه های فصل های صنعت و معدن (fs)، مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری (fm)، منابع طبیعی (fk)، حمل و نقل (fh) و بازرگانی و تعاون (fb) منجر به افزایش متغیر مولفه کلی کسب و کار (km) خواهد شد به گونه ای که دو فصل های صنعت و معدن (fs) و منابع طبیعی (fk) و پس از آنها فصل بازرگانی و تعاون (fb) بیشترین تاثیر را بر کسب و کار دارند.

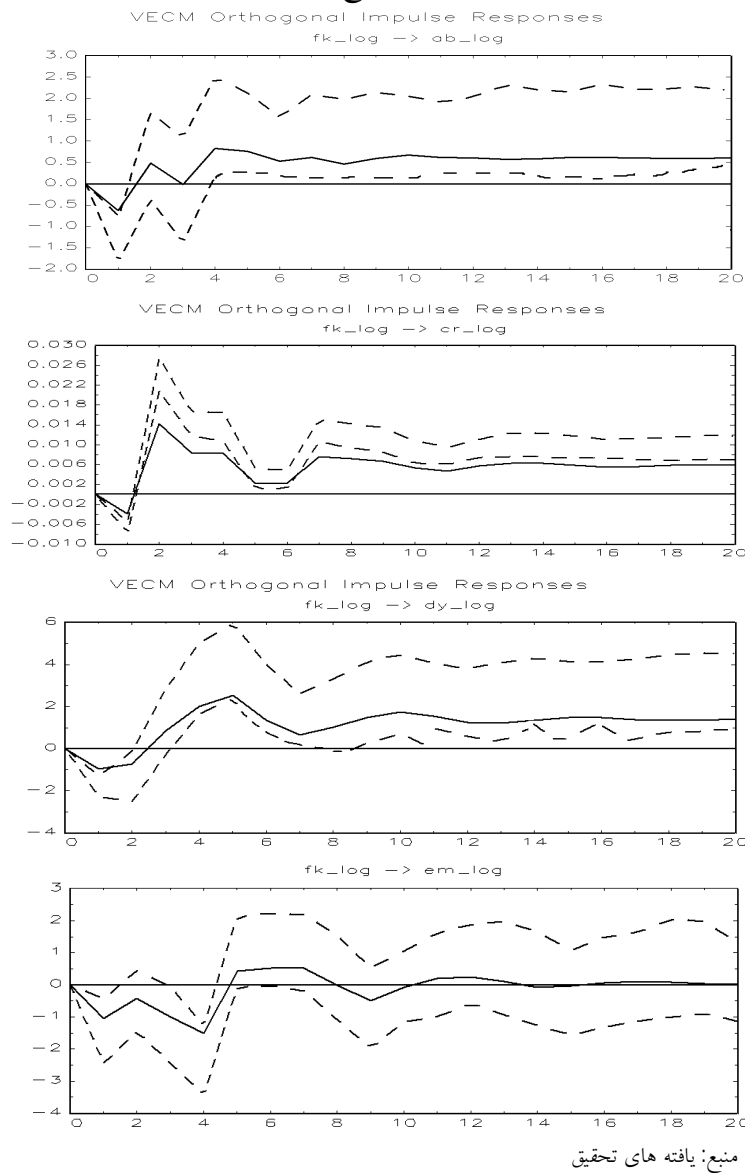
¹ - این سیستم به بررسی اثرات بودجه فصل صنعت و معدن (fs)، فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری (fm)، فصل منابع طبیعی (fk)، فصل حمل و نقل (fh) و فصل بازرگانی و تعاون (fb) بر متغیر مولفه کلی کسب و کار (km) می پردازد.

4-2-2-5: تحلیل واکنش ضربه (IR)

شکل های زیر واکنش متغیرهای فضای کسب و کار را نسبت به شوک در اقلام بودجه فصول اقتصادی در 5 سیستم با استفاده از روش هال (1992)^۱ در سطح معناداری 90%، با تعداد انعکاس بوتسترپ^۲ 100 (تعداد ارتعاشات وارد شده به شوک در هر سیستم)، با در نظر گرفتن 20 سال، در کوتاه مدت، 1 تا 2 سال میان مدت، 2 تا 10 سال و بلند مدت، بیش از 10 سال را نشان می دهند.

نمودار (1-4): واکنش دسترسی به آب، اخذ اعتبار، توانایی پرداخت دیون و اشتغال نسبت به شوک در بودجه فصل

کشاورزی و منابع طبیعی

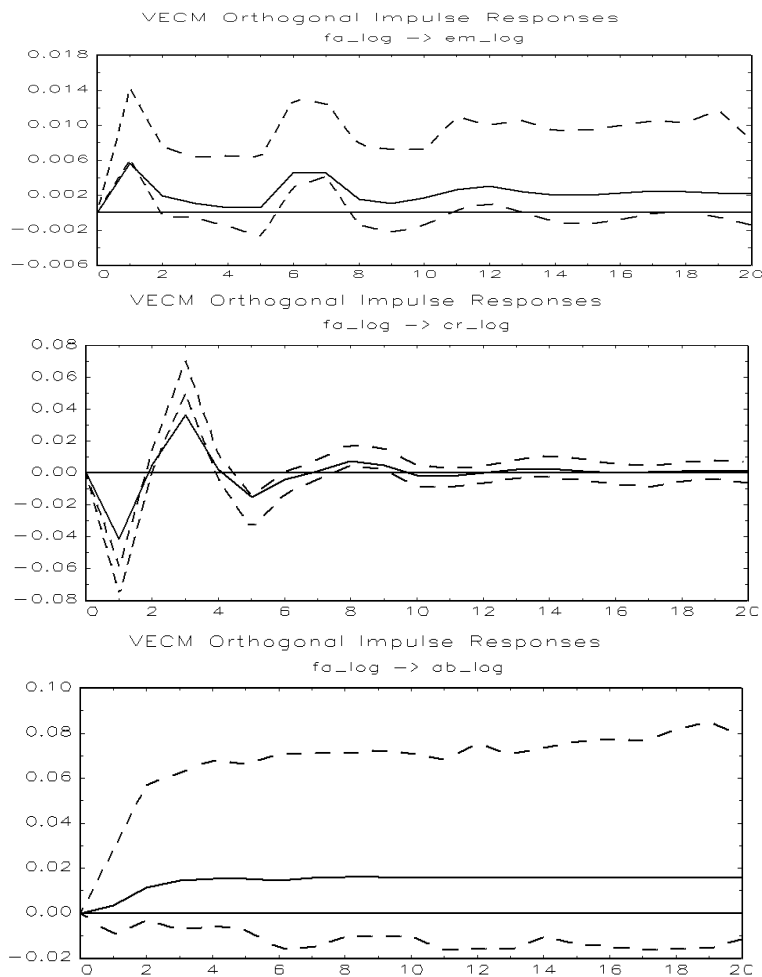
منبع: یافته های تحقیق

^۱ Hall

^۲ Number of Bootstrap Replications

بر اساس تحلیل های لوتکپل و ریمرز (1992)¹ شوک مثبت بودجه فصل منابع طبیعی و کشاورزی در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر اخذ اعتبار، توانایی در پرداخت دیون و میزان دسترسی به منابع آب و اشتغال تاثیر مثبت بسیار اندکی بر اشتغال دارد.

نمودار(4-2): واکنش اشتغال، توانایی پرداخت دیون، اخذ اعتبار و دسترسی به آب به شوک در بودجه فصل آب

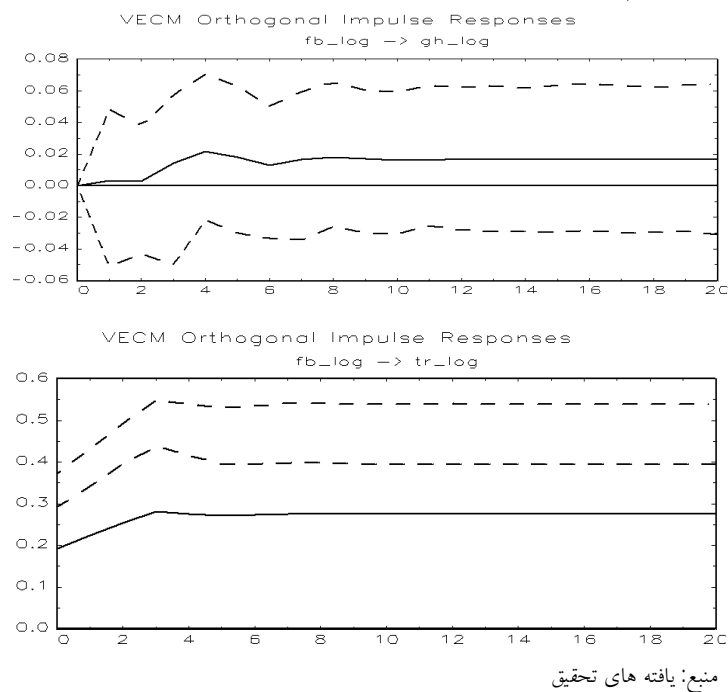

منبع: یافته های تحقیق

بر اساس تحلیل های لوتکپل و ریمرز (1992) شوک مثبت بودجه فصل منابع آب در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر اشتغال و دسترسی به منابع آب و تاثیر مثبت اندک بر توانایی در پرداخت دیون و اخذ اعتبار دارد.

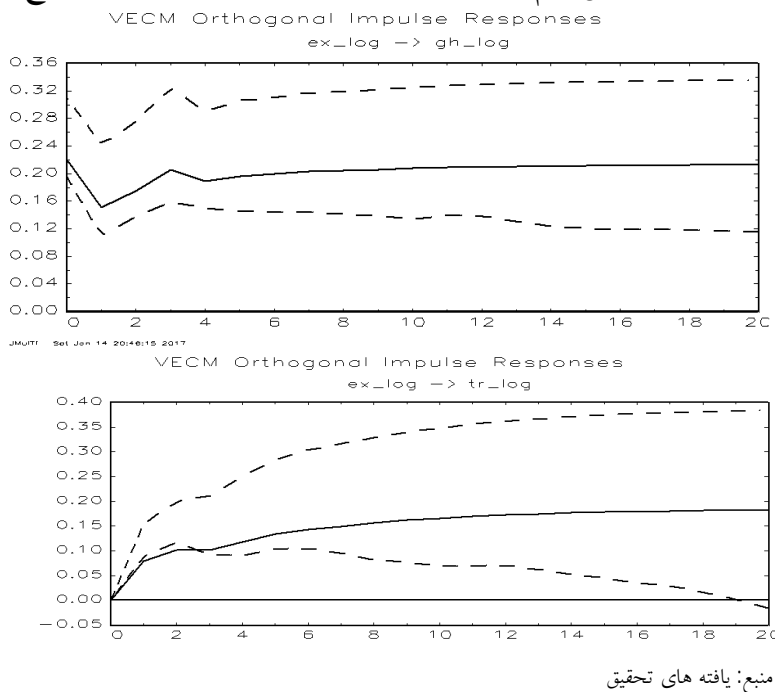
¹ Lutkepohl and Reimers

نمودار(3-4): واکنش الزام آور بودن قراردادهای و تجارت نسبت به شوک در بودجه فصل بازرگانی و تعاون

بر اساس تحلیل های لوتکپل و ریمرز (1992) شوک مثبت بودجه فصل بازرگانی و تعاون در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر الزام آور بودن قراردادهای و تجارت دارد.

نمودار(4-4): واکنش الزام آور بودن قراردادهای و تجارت نسبت به شوک در نرخ ارز

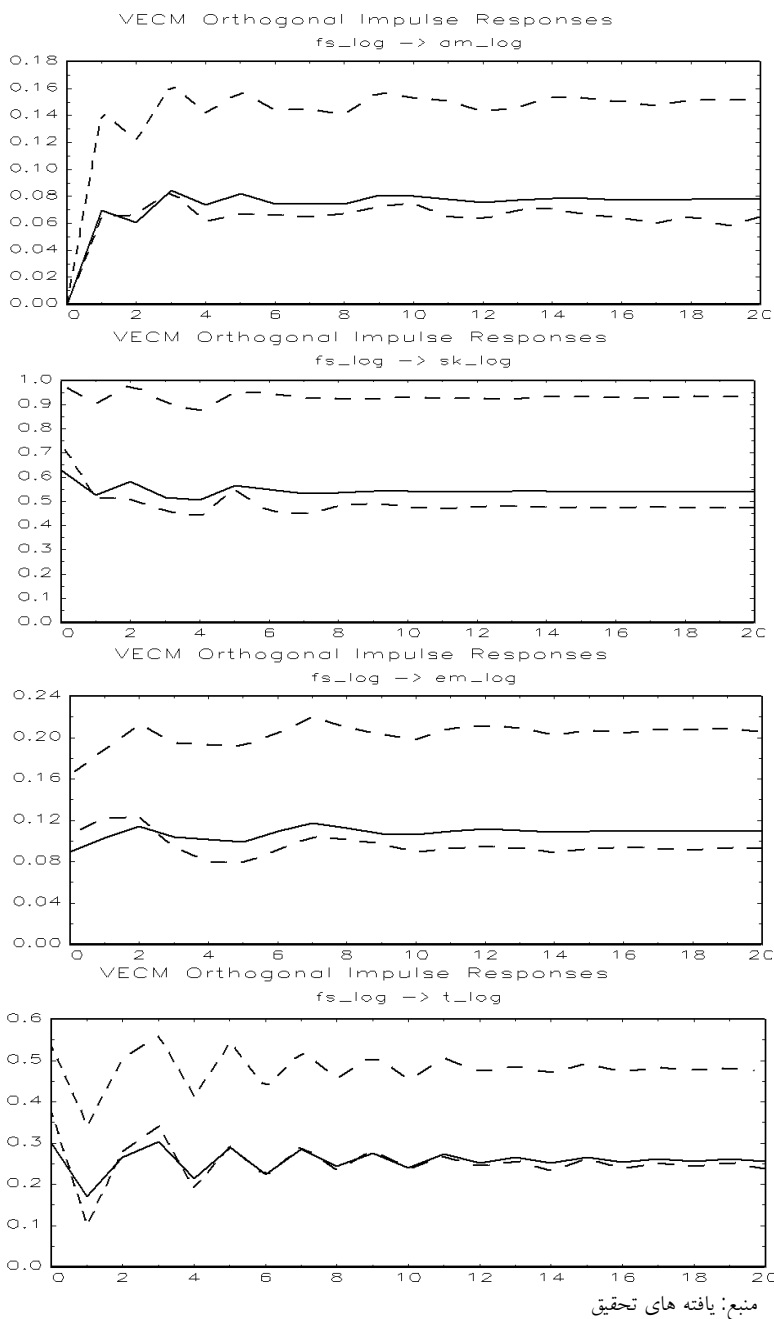

بر اساس تحلیل های لوتکیپل و ریمرز (1992) شوک مثبت نرخ ارز در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر الزام آور بودن قراردادهای و تجارت دارد.

نمودار (4-5): واکنش اخذ مجوزهای ساختمانی، سهولت کسب و کار، اشتغال و مالیات نسبت به شوک بودجه فصل

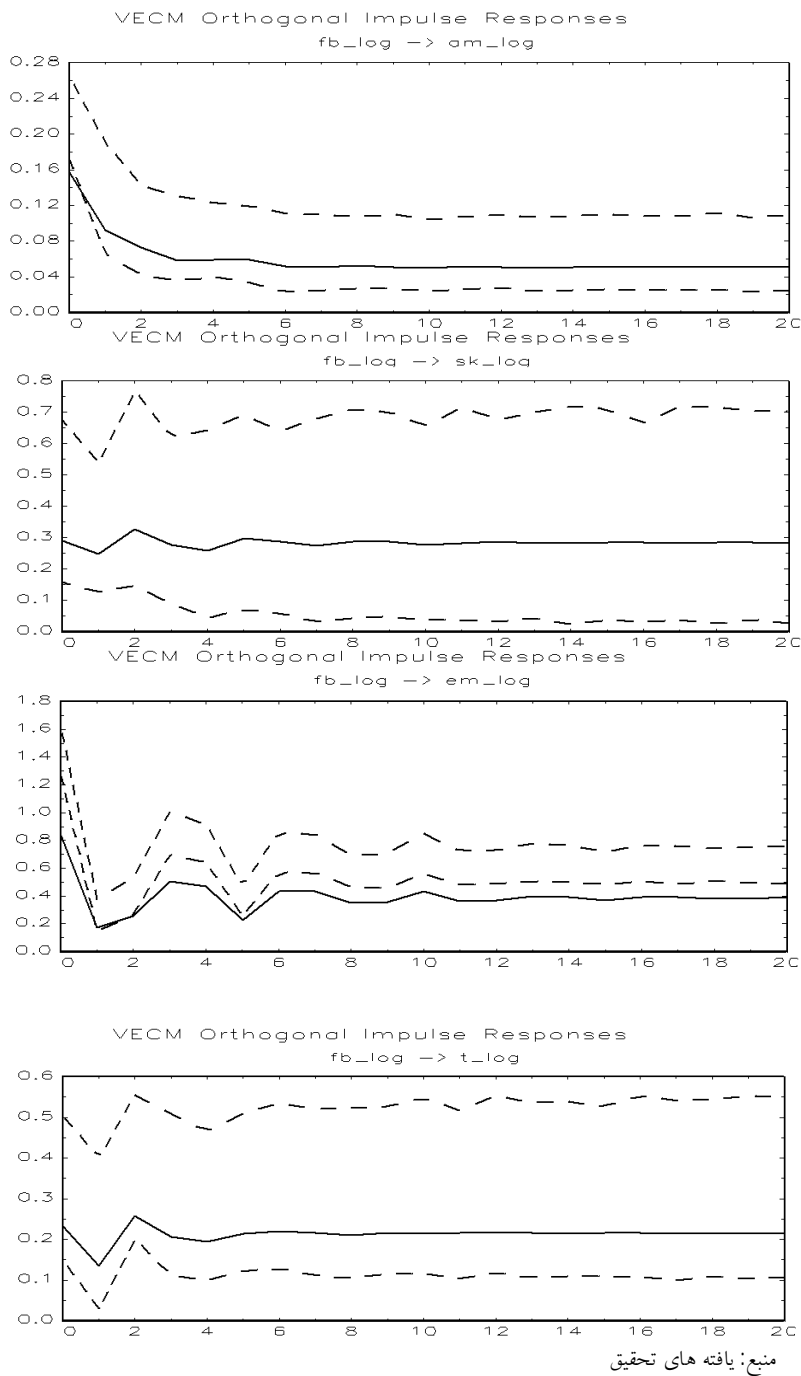
صنعت و معدن

بر اساس تحلیل های لوتکیپل و ریمرز (1992) شوک مثبت بودجه فصل صنعت و معدن در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر اخذ مجوزهای ساختمانی، سهولت کسب و کار، اشتغال و مالیات دارد.

نمودار (4-6): واکنش اخذ مجوزهای ساختمانی، سهولت کسب و کار، اشتغال و مالیات نسبت به شوک بودجه فصل

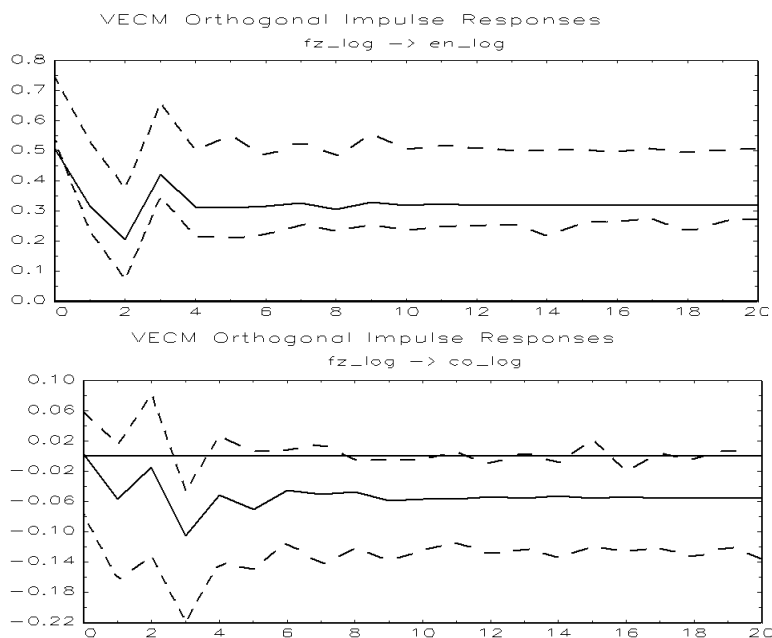
بازرگانی و تعاون

منبع: یافته های تحقیق

بر اساس تحلیل های لوتکپل و ریمرز (1992) شوک مثبت بودجه فصل بازرگانی و تعاون در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر اخذ مجوزهای ساختمانی، سهولت کسب و کار، اشتغال و مالیات دارد.

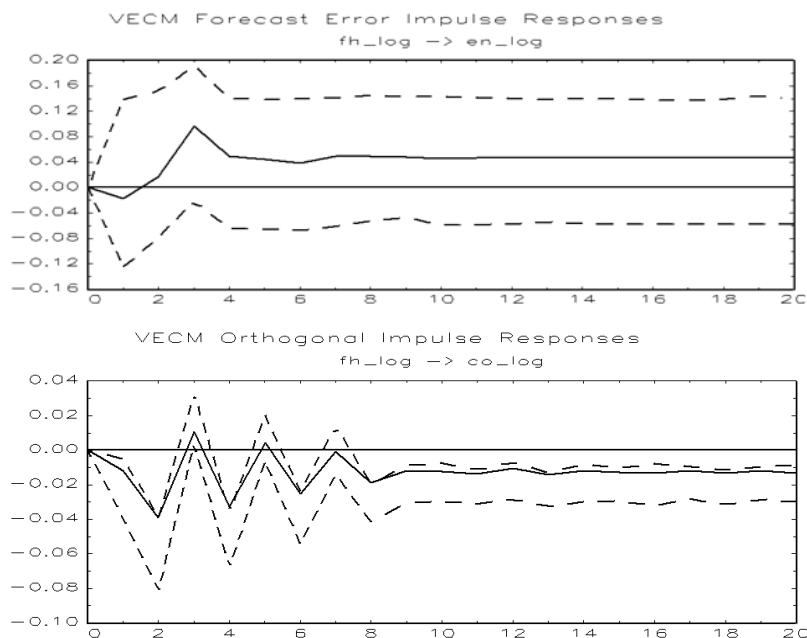
نمودار(7-4): واکنش دسترسی به انرژی الکتریکی و انتشار CO_2 نسبت به شوک بودجه فصل محیط زیست

منبع: یافته های تحقیق

بر اساس تحلیل های لوتکیل و ریمرز (1992) شوک مثبت بودجه فصل محیط زیست در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر میزان دسترسی به انرژی الکتریکی و تاثیر منفی بر انتشار CO_2 دارد.

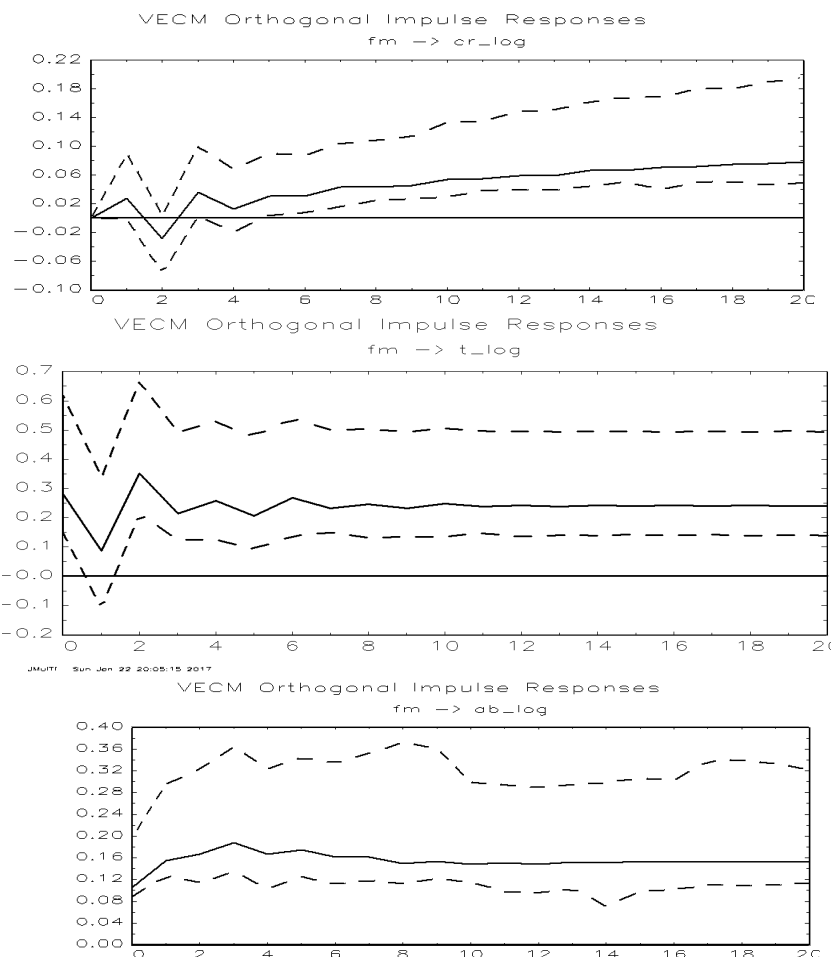
نمودار(8-4): واکنش دسترسی به انرژی الکتریکی و انتشار CO_2 نسبت به شوک بودجه فصل حمل و نقل

منبع: یافته های تحقیق

بر اساس تحلیل های لوتکپل و ریمرز (1992) شوک مثبت بودجه فصل حمل و نقل در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر میزان دسترسی به انرژی الکتریکی و تاثیر منفی بر انتشار CO2 دارد. نمودار (4-9): واکنش اخذ اعتبار، مالیات و دسترسی به منابع آب نسبت به شوک بودجه فصل مسکن، عمران شهری -

روستایی - عشایری

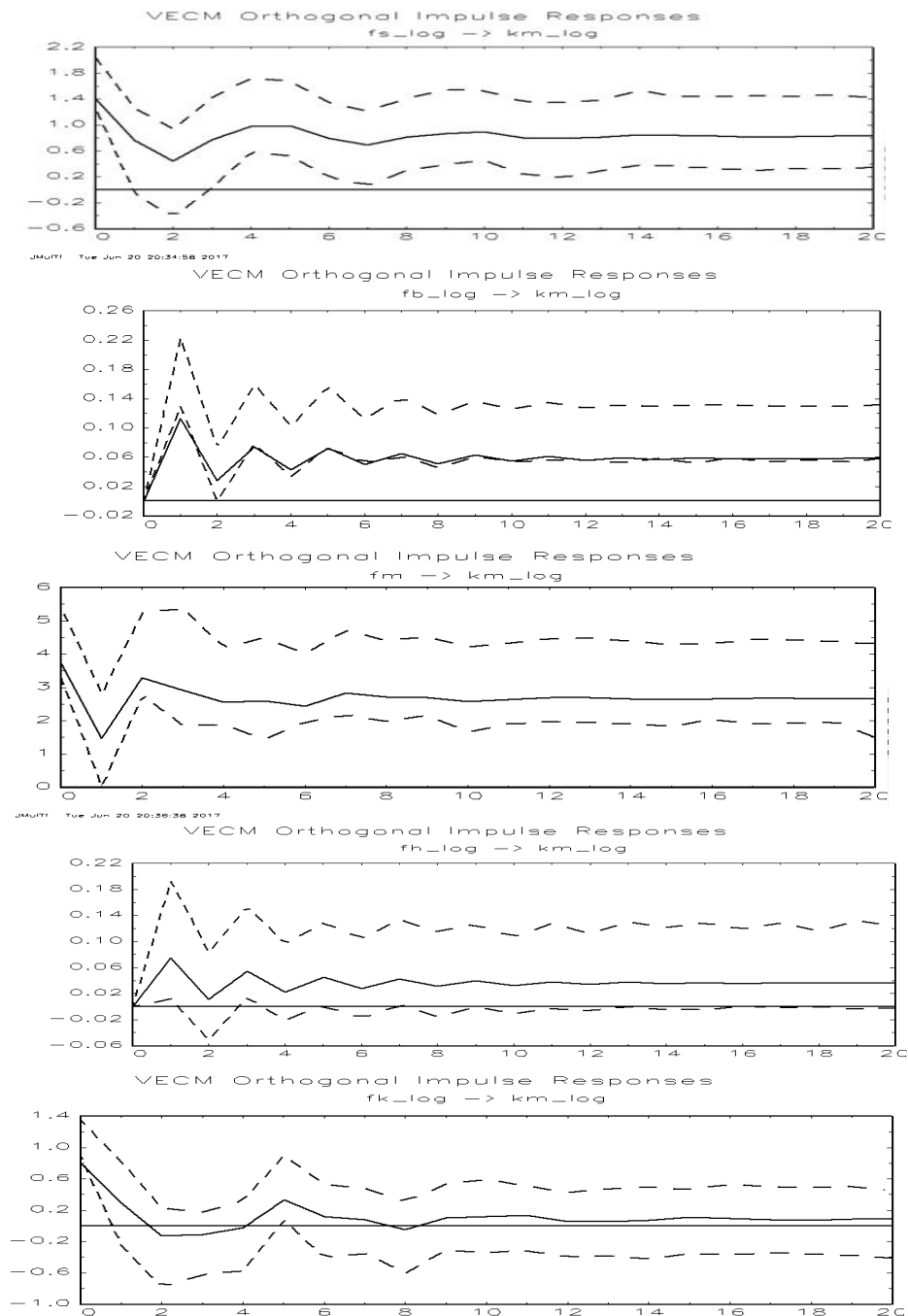
منبع: یافته های تحقیق

بر اساس تحلیل های لوتکپل و ریمرز (1992) شوک مثبت بودجه فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر اخذ اعتبار، پرداخت مالیات و دسترسی به منابع آب دارد. شکل های زیر واکنش مولفه کلی کسب و کار را نسبت به شوک در اقلام بودجه فصول اقتصادی که طبق تحلیل مسیر بیشترین تاثیر را بر این مولفه داشتند شامل: فصل صنعت و معدن، بازرگانی و تعاون، مسکن، حمل و نقل و کشاورزی با استفاده از روش هال (1992) در سطح معناداری 90%، با تعداد انعکاس

بوتسترپ^۱ 100 (تعداد ارتعاشات وارد شده به شوک در هر سیستم)، با در نظر گرفتن 20 سال، در کوتاه مدت، 1 تا 2 سال میان مدت، 2 تا 10 سال و بلند مدت، بیش از 10 سال را نشان می دهند.

نمودار (4-10) واکنش مولفه کلی کسب و کار نسبت به شوک بودجه فصل صنعت و معدن، بازرگانی و تعاون، مسکن،

حمل و نقل، کشاورزی

منبع: یافته های تحقیق

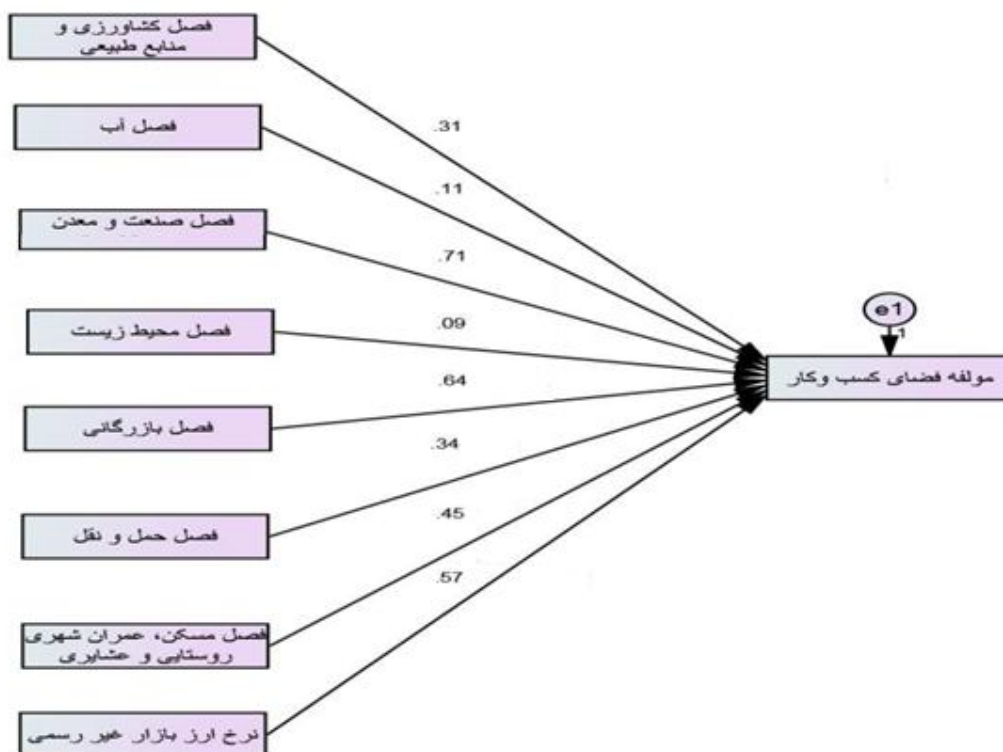
^۱ Number of Bootstrap Replications

نتایج واکنش ضربه نشان می‌دهد که شوک مثبت در بودجه فصول، صنعت و معدن، بازرگانی و تعاون، مسکن، حمل و نقل و کشاورزی در میان مدت و بلند مدت تاثیر مثبت بر مولفه کلی کسب و کار دارد و این نتایج کاملاً با نتایج تحلیل مسیر سازگاری دارد.

3-2-4: روش تحلیل مسیر

برای بررسی تاثیر بودجه فصل های اقتصادی بر مولفه ی کلی فضای کسب و کار که میانگینی از تمام مولفه های کسب و کار معرفی شده در فصل 3 می باشد، از روش تحلیل مسیر استفاده می شود. برای انجام این تحلیل همانطور که بیان شد ابتدا، میانگین تمامی مولفه های کسب و کار به عنوان متغیر کلی فضای کسب و کار و به عنوان متغیر درونزا (وابسته) در نظر گرفته می شود و متغیر بودجه فصل های مختلف اقتصادی به عنوان متغیر های برونزا (مستقل) در نظر گرفته می شود و در نهایت با استفاده از تحلیل مسیر، ضرایب مسیر بین متغیرهای مستقل بودجه فصل های اقتصادی و متغیر وابسته فضای کسب و کار محاسبه می شود. مدل تحلیل مسیر در نمودار زیر آمده است.

نمودار (4-11): نتایج تحلیل مسیر متغیرهای برونزای بودجه فصول اقتصادی بر شاخص مولفه کلی کسب و کار

منبع: یافته های تحقیق

با توجه به نمودار تحلیل مسیر، ضرایب مسیر از متغیر بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی، فصل آب، فصل صنعت و معدن، فصل محیط زیست، فصل بازرگانی و تعاون، فصل حمل و نقل، فصل مسکن عمران شهری روستایی و عشایری و متغیر نرخ ارز به مولفه کلی فضای کسب و کار به ترتیب: 0/31، 0/11، 0/71، 0/09، 0/64، 0/34، 0/45 و 0/57 می باشد که تمام ضرایب با p value کمتر از 5% معنادار می باشد. چون همه ضرایب مسیر مثبت هستند می توان نتیجه گرفت که تاثیر بودجه تمام فصل های اقتصادی بر مولفه کلی فضای کسب و کار مستقیم بوده است و با افزایش یا کاهش یکی، مولفه کلی کسب و کار نیز افزایش یا کاهش می یابد. بنابر این متغیرهای موثر بر مولفه کلی کسب و کار بر حسب نتایج تحلیل مسیر به ترتیب عبارتند از: بودجه فصل صنعت و معدن، بودجه فصل بازرگانی و تعاون، متغیر نرخ ارز، بودجه فصل مسکن، بودجه فصل حمل و نقل، بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی، بودجه فصل آب و بودجه فصل محیط زیست. به طور کلی 1% افزایش در بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی، فصل آب، فصل صنعت و معدن، فصل محیط زیست، فصل بازرگانی و تعاون، فصل حمل و نقل، فصل مسکن عمران شهری روستایی و عشایری و متغیر نرخ ارز به ترتیب باعث افزایش 0/31، 0/11، 0/71، 0/09، 0/64، 0/34، 0/45 و 0/57 در مولفه کلی فضای کسب و کار می شود.

4-2-4: اثر فصل های اقتصادی بودجه بر گردشگری

اصفهان به لحاظ داشتن آثار تاریخی ممتاز در سطح جهان به عنوان یکی از مقصدهای گردشگری شناخته شده است. ولی به دلایل فراوان نتوانسته است از این مزیت خود استفاده نماید. با توجه به موقعیت اصفهان به عنوان یک استان تولیدی و مشکلات ناشی از آلودگی محیط زیست، مقامات و فعالان اقتصادی اصفهان پیشنهاد یک نقشه ی راه برای رشد و توسعه اصفهان از طریق توجه و گسترش گردشگری ارائه نموده اند.

از آنجا که گردشگری می تواند زمینه های رشد اشتغال و افزایش درآمد را در حوزه های مختلفی همچون بازرگانی، حمل و نقل، عمران شهری ایجاد نماید، لذا با توجه به خواست و توصیه مسئولان اطاق بازرگانی اصفهان و جهت گسترش تفکر فوق در تغییر نقشه راه، تأثیرگذاری ارقام بودجه ای بر گردشگری در این مطالعه مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این زمینه چند نکته قابل ذکر می باشد تا نتیجه بدست آمده برای تحلیل بدرستی مورد استفاده قرار گیرد.

الف- اساس گردشگری و ماهیت آن بر مبنای فعالیت بخش خصوصی استوار بوده و همانگونه که گفته شد به لحاظ ماهوی دولت و بخش عمومی بجز مسئله امنیت، در این زمینه ورود نمی نماید.

ب- در مواردی که می توان به دخالت دولت در این زمینه اشاره نمود، ایجاد زیر ساخت ها می باشد که هزینه های مرتبط با آن می تواند توسط بخش های دیگر نیز مورد استفاده قرار گیرد و لذا تفکیک هزینه ای در این مورد به نتیجه ای نخواهد رسید.

پ - نوع گردشگری که در کشور ما وجود دارد گردشگران مذهبی و تاریخی بوده که متفاوت از نوع گردشگری دیگر کشورها می باشد. لذا از این دیدگاه می توان نقش دولت را در حفظ و نگهداری آثار تاریخی دید.

ت - علاوه بر دولت، شهرداری و همچنین با توجه به واگذاری ها، نقش بخش خصوصی نیز در این زمینه باید مورد ملاحظه واقع شود.

ث - مواردی همچون ایران هراسی، تحریم ها و فعالیت های تروریستی در منطقه و آثار آن در ایران بر ورود گردشگر اثر بسیار قابل ملاحظه ای دارد که در تحلیل ها بدون توجه به آنها مسیر درستی طی نخواهد شد.

ج - آمارها و داده هایی که سازمان ها و نهادهای مسئول در این زمینه فراهم می نمایند به لحاظ راحتی تنها در مورد تعداد گردشگران خارجی می باشد و در مورد گردشگران داخلی آمار منسجمی وجود ندارد.

چ - آمار و داده های تفکیکی بر اساس نوع گردشگران مانند: گردشگر تجاری، مذهبی، تاریخی و یا پزشکی وجود ندارد.

ح - میزان ماندگاری گردشگر و لذا میزان هزینه های آنان که بر کسب و کار در استان تأثیر داشته باشد مشخص نبوده و در این زمینه داده هایی در دسترس نمی باشد. لذا برای تجزیه و تحلیل تنها به تعداد گردشگران بسنده گردید. البته یک گزینه می تواند این باشد که فرض شود به طور متوسط هر گردشگر میزان مشخصی هزینه نماید که در تعداد گردشگران ضرب و هزینه و یا درآمد استان برای آن مشخص گردد. اما باید توجه نمود که از لحاظ آماری و خروجی اثر تفاوتی در نتیجه نخواهد داشت. زیرا، ضریب خروجی به صورت درصد و کشش استخراج می گردد و تعداد گردشگران نماینده خوبی برای متغیر هزینه ای آنها خواهد بود.

با توجه به دخالت کم دولت در این زمینه و سهم بیشتر بخش خصوصی و همچنین اشکال هایی که در بندهای الف تا ح به آنها اشاره گردید، در این مطالعه نقش فصل های بودجه ای بر گردشگری در اصفهان، هر چند اندک، بررسی گردید.

فصل های بودجه ای را که می توان با موضوع گردشگری مرتبط دانست شامل فصل های: بازرگان، حمل و نقل، مسکن، عمران شهری روستایی و عشایری، ارتباطات و فناوری اطلاعات و محیط زیست می باشد. جهت بررسی اثر هر یک از اقلام بودجه ای فوق، از رگرسیون گام به گام و پس از رفع کلیه مشکلات آماری مرتبط با داده های در دسترس اقدام گردید. نتیجه بدست آمده نشان داد که فصل بودجه ای ارتباطات و فناوری اطلاعات اثری بر گردشگری نداشت و لذا از تحلیل حذف گردید.

نتایج بدست آمده در جدول شماره (4-23) آورده شده است.

جدول (4-23): تأثیر یک درصد تغییر در هر یک از فصل های بودجه ای بر گردشگری در اصفهان

غنوان فصل بودجه ای	ضریب تأثیر	انحراف معیار	احتمال	میزان معنی داری
مسکن عمران شهری روستایی و عشایری	0/426	0/065	0/0006	بالای 98%
نرخ ارز	0/309	0/072	0/0052	بالای 98%
فصل محیط زیست	0/201	0/056	0/0117	بالای 98%
فصل حمل و نقل	0/115	0/031	0/0104	بالای 98%
فصل بازرگانی و تعاون	-0/083	0/022	0/0105	بالای 98%

منبع: محاسبات تحقیق

نتایج جدول (4-23) نشان می دهد که به ترتیب بیشترین اثر را فصل بودجه ای مسکن عمران شهری روستایی و عشایری با ضریب 0/426 و پس از آن نرخ ارز با ضریب 0/309 بر گردشگری در اصفهان دارد. رتبه سوم تأثیر گذاری فصل بودجه ای مربوط به محیط زیست با 0/201 و حمل و نقل با 0/115 می باشد. کشش مربوط به فصل بازرگانی 0/08 درصد و پایین ترین مقدار و به عبارتی بدون کشش می باشد و علامت آن نیز منفی است.

اثر بزرگتر فصل بودجه ای مسکن عمران شهری روستایی و عشایری به وضعیت شهر از لحاظ زیبایی و وجود زیر ساخت ها از جمله هزینه هایی که برای مرمت و نگهداری آثار تاریخی توسط دولت و شهرداری انجام می گردد که اصفهان به صورت نمونه در این زمینه معروف می باشد. کشش نرخ ارز 0/309 می باشد و نشان می دهد که ده درصد تغییر در نرخ ارز اسمی در بازار معادل افزایش 3 نفر در تعداد گردشگران خواهد بود.

فصل بودجه ای محیط زیست با کشش 0/201 نشان می دهد با افزایش 10 درصدی بودجه این بخش امید به افزایش 2 نفر در ورود گردشگر خواهد بود و برای فصل حمل و نقل این عدد حدود یک می باشد. کشش فصل بودجه ای بازرگانی و تعاون بسیار کم و منفی است. دلیل آن شاید این باشد که گردشگر ورودی به اصفهان جهت آثار تاریخی به اصفهان وارد می شود و مباحث تجاری و بازرگانی مورد نظر آنها نمی باشد. بهر حال کشش پایین آن، نشان از بی اهمیت بودن این ضریب در بحث گردشگری دارد.

3-4: خلاصه و جمع بندی

در این فصل ابتدا ضریب همبستگی بین اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای فصول اقتصادی و مولفه های کسب و کار استان اصفهان بررسی شد. بعد از آن با استفاده از روش رگرسیون گام به گام بهترین مدل برای تخمین انتخاب شد. سپس با استفاده از الگوی تصحیح خطای برداری اثرات اقلام بودجه فصول اقتصادی استان اصفهان موثر بر هر یک از متغیرهای فضای کسب و کار در قالب پنج دستگاه معادله و همچنین اثر موثرترین اقلام بودجه فصول اقتصادی (یعنی فصل های صنعت و معدن، بازرگانی و تجارت،

مسکن، حمل و نقل و کشاورزی) بر مولفه شاخص کلی کسب و کار (به صورت میانگینی از 11 مولفه آن) در قالب دستگاه معادله ششم مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و نتایج در قالب توابع واکنش ضربه ارائه شد. در انتها نیز روش تحلیل مسیر برای مولفه کلی شاخص فضای کسب و کار به عنوان متغیر کلی تعریف و اثرات اقلام بودجه تمام فصول اقتصادی بر این مولفه کلی فضای کسب و کار بررسی شد.

فصل پنجم

نتیجه گیری و پیشنهادات

5-1: مقدمه

بهبود فضای کسب و کار از جمله مسائل اساسی در پیشبرد اهداف اقتصادی می‌باشد و مکمل خصوصی‌سازی است؛ به‌گونه‌ای که با بهبود شرایط کسب و کار، شرایط تولید بهبود یافته و سرمایه‌گذاران ترغیب به سرمایه‌گذاری در پروژه‌های صنعتی و تولیدی می‌شوند. از طرف دیگر، بنگاه‌های کوچک و متوسط با برنامه‌ریزی صحیح می‌توانند به یکی از عوامل اصلی توسعه اقتصادی کشور تبدیل شوند، لذا برنامه‌ریزی برای توسعه و تقویت آنها از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. کمبود سرمایه مورد نیاز در بخش تولید یکی از مسائل و مشکلات موجود در کشورهای در حال توسعه می‌باشد و چنانچه این امر با عدم اطمینان امنیت سرمایه‌گذاری همراه شود، باعث عدم سرمایه‌گذاری در بخش تولید می‌گردد. مهمترین اقدام برای کمک به ساختار بازار کار، اصلاح فضای کسب و کار با الهام از تجربه کشورهای موفق و استفاده از کمک‌های فنی بانک جهانی جهت شناسایی نقاط بحران‌زا و موانع موجود بر سر راه بقاء بنگاه‌های اقتصادی و بخش‌های تولیدی در جامعه خواهد بود. اصلاح و بازسازی فضای کسب و کار و بهبود شاخص‌های آن گامی مثبت و اساسی در جهت تقویت مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقاء سطح اشتغال و تولید در کشور و استان اصفهان محسوب می‌شود. همچنین، بهبود فضای کسب و کار، نمادی مهم برای استقبال سرمایه‌گذاران خارجی برای ورود به استان و ارتقاء و تسهیل جریان ورود

فناوری به شمار می‌رود. از جمله اقدامات قابل توجه در این خصوص، رفع موانع تولید و سرمایه گذاری، کاهش ریسک سرمایه گذاری از طریق فراهم کردن امنیت اقتصادی و سیاسی و ایجاد هماهنگی بین نظام آموزشی و نیازهای بازار کار، وضعیت بازار کار و اشتغال می‌باشد.

در این طرح با بکارگیری الگوی تصحیح خطا برای 5 سیستم، آزمون ریشه واحد دیکی فولر نشان داد که بجز اخذ اعتبار که در سطح ماناست بقیه متغیرها با یکبار تفاضل گیری مانا شدند. آزمون هجمعی یوهانسن نشان داد که در هر 5 سیستم بین متغیرها رابطه بلند مدت وجود دارد. تعیین وقفه بهینه نشان داد که در سیستم اول و سوم وقفه بهینه یک و در سیستم دوم، چهارم و پنجم وقفه بهینه دو می‌باشد. نتایج توابع واکنش ضربه نشان داد که در سیستم اول شوک مثبت بودجه فصل منابع طبیعی و کشاورزی و فصل آب در میان مدت و بلند مدت تاثیر مثبت بر اشتغال، اخذ اعتبار، توانایی در پرداخت دیون و میزان دسترسی به آب های زیر زمینی دارد. در سیستم دوم شوک مثبت بودجه فصل بازرگانی و تعاون و نرخ ارز تاثیر مثبت بر الزام آور بودن قراردادها و تجارت در میان مدت و بلند مدت دارند. در سیستم سوم شوک مثبت بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون در میان مدت و بلند مدت تاثیر مثبت بر سهولت کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی، مالیات و اشتغال دارد. در سیستم چهارم شوک مثبت بودجه فصل محیط زیست و حمل و نقل در میان مدت و بلند مدت تاثیر مثبت بر دسترسی به انرژی الکتریکی و تاثیر منفی بر انتشار CO2 دارد. در سیستم پنجم شوک مثبت بودجه فصل مسکن، عمران شهری و روستایی تاثیر مثبت بر اخذ اعتبار، دسترسی به منابع آب و پرداخت مالیات در میان مدت و بلند مدت دارد. بطور کلی یک مدل VEC نشان می‌دهد که چگونه انحراف از روابط بلند مدت، یک متغیر اقتصادی را در طول زمان تحت تاثیر قرار می‌دهد.

نتایج رگرسیون گام به گام و الگوی تصحیح خطای برداری حاکی از این است که نتایج هر دو روش با هم سازگار می‌باشند.

با توجه به نتایج تخمین الگوی تصحیح خطای برداری زمانی که کسب و کار در قالب یک مولفه کلی در نظر گرفته می‌شود و به عنوان میانگینی از 11 مولفه کسب و کار تعریف می‌شود، مشخص شد که در سطح معناداری 95% یک رابطه بلند مدت بین بودجه فصول صنعت و معدن، بازرگانی و تعاون، مسکن، حمل و نقل، کشاورزی و این مولفه کلی کسب و کار وجود دارد و طبق نتایج تحلیل واکنش ضربه، شوک مثبت در بودجه این فصول در بلند مدت تاثیر مثبت معنادار بر مولفه کلی کسب و کار دارند.

متغیرهای موثر بر مولفه کلی کسب و کار بر حسب نتایج تحلیل مسیر به ترتیب: بودجه فصل صنعت و معدن، بودجه فصل بازرگانی و تعاون، متغیر نرخ ارز، بودجه فصل مسکن، بودجه فصل حمل و نقل، بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی، بودجه فصل آب و بودجه فصل محیط زیست مشخص شدند.

2-5: پاسخ به سوالات پژوهش

1-2-5: پاسخ به سوالات پژوهش توسط روش رگرسیون گام به گام

در پاسخ به سوال اول مطرح شده در فصل یک می توان گفت:

استان اصفهان با توجه به مولفه های فضای کسب و کار در میان 31 استان کشور در جایگاه 24 قرار گرفته و این در حالی است که اصفهان دارای نرخ بیکاری بالاتر از متوسط کشور نیز هست. این آمار و ارقام در حالی برای استان اصفهان به ثبت می رسد که این استان دارای ظرفیت های بی نظیر گردشگری، صنعتی و تولیدی است و به عنوان یکی از مشهورترین شهرهای ایران در سراسر دنیا شناخته می شود. استان اصفهان از لحاظ اقتصادی، تولیدی، صنعتی، کشاورزی و گردشگری دارای ظرفیت های منحصر به فردی است که متاسفانه از تمام پتانسیل های آن بهره برداری نشده است. در میان شهرهای ایران اصفهان گزینه ای مناسب جهت سرمایه گذاری می باشد. برای بهره برداری بهتر از حضور سرمایه گذاران خارجی باید برنامه ریزی مشخص وجود داشته باشد.

در پاسخ به سوالات دوم، سوم و چهارم مطرح شده در فصل اول می توان گفت:

با توجه به نتایج رگرسیون گام به گام اثرات تملک دارایی سرمایه ای فصول مختلف اقتصادی بر

مولفه های فضای کسب و کار استان در فصل 4:

بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون بر سهولت کسب و کار تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این دو فصل باعث به ترتیب 0.89% و 0.80% افزایش در سهولت کسب و کار می شود. بنابر این دولت در جهت بهبود سهولت کسب و کار باید روی افزایش بودجه این دو فصل و مخصوصا بودجه فصل بازرگانی و تعاون در استان اصفهان متمرکز شود زیرا حساسیت سهولت کسب و کار نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون بر اخذ مجوزهای ساختمانی تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این دو فصل باعث به ترتیب 0.50% و 0.08% افزایش در اخذ مجوزهای ساختمانی می شود. بنابر این دولت در جهت افزایش اخذ مجوزهای ساختمانی باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا بودجه فصل صنعت و معدن در استان اصفهان متمرکز شود. زیرا حساسیت اخذ مجوزهای ساختمانی نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

بودجه فصل حمل و نقل و فصل محیط زیست بر میزان دسترسی به انرژی الکتریکی تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این دو فصل باعث به ترتیب 0.49% و 0.40% افزایش در میزان دسترسی به انرژی الکتریکی می شود. بنابر این دولت در جهت افزایش میزان دسترسی به انرژی الکتریکی باید روی

افزایش بودجه این دو فصل و مخصوصاً فصل حمل و نقل در استان اصفهان متمرکز شود. زیرا حساسیت دسترسی به انرژی الکتریکی نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی عشایری و فصل کشاورزی و منابع طبیعی و فصل آب بر میزان اخذ اعتبار تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.83% و 0.67% و 0.40% افزایش در اخذ اعتبارات می شود. بنابر این جهت دسترسی به اعتبارات بیشتر، باید روی افزایش بودجه این فصل و مخصوصاً بودجه فصل مسکن در استان اصفهان متمرکز شد. زیرا حساسیت اخذ اعتبار نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

بودجه فصل مسکن عمران شهری روستایی عشایری و فصل بازرگانی و تعاون و فصل صنعت و معدن بر پرداخت مالیات تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.71% و 0.69% و 0.63% افزایش در پرداخت مالیات می شود. بنابر این جهت بهبود پرداخت مالیات دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصاً بودجه فصل مسکن در استان اصفهان متمرکز شود. زیرا حساسیت پرداخت مالیات نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

بودجه فصل بازرگانی و تعاون و متغیر نرخ ارز بر تجارت برون مرزی تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصل و نرخ ارز به ترتیب باعث 0.85% و 0.47% افزایش در تجارت برون مرزی می شود. در واقع حساسیت تجارت برون مرزی نسبت به تغییر بودجه فصل بازرگانی و تعاون بالاست. بنابر این جهت بهبود تجارت برون مرزی دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصل در استان اصفهان متمرکز شود.

بودجه فصل بازرگانی و تعاون و متغیر نرخ ارز بر الزام آور بودن قراردادها تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصل و نرخ ارز به ترتیب باعث 0.83% و 0.70% بهبود در الزام آور بودن قراردادها می شود. در واقع حساسیت الزام آور بودن قراردادها نسبت به تغییر بودجه فصل بازرگانی و تعاون بالا می باشد. بنابر این جهت بهبود الزام آور بودن قراردادها دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصل در استان اصفهان متمرکز شود.

بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی و فصل آب بر توانایی پرداخت دیون تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.75% و 0.56% بهبود در توانایی پرداخت دیون می شود. بنابر این جهت بهبود توانایی در پرداخت دیون، دولت باید بیشتر روی افزایش این فصول و مخصوصاً فصل کشاورزی و منابع طبیعی در استان اصفهان متمرکز شود. زیرا حساسیت توانایی در پرداخت دیون نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی و فصل آب و فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری بر دسترسی به منابع آب تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث

0.84%، 0.68% و 0.64% افزایش در دسترسی به منابع آب می شود. بنابر این جهت افزایش در دسترسی به منابع آب دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا فصل کشاورزی و منابع طبیعی در استان اصفهان متمرکز شود. زیرا حساسیت دسترسی به منابع آب نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

بودجه فصل حمل و نقل و فصل محیط زیست بر انتشار CO_2 (آلودگی هوا) تاثیر منفی دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.73% و 0.68% کاهش در انتشار CO_2 می شود. آنجایی که ضریب هر دو متغیر منفی می باشد بنابر این جهت کاهش آلودگی هوا، دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا فصل حمل و نقل در استان اصفهان متمرکز شود. زیرا حساسیت آلودگی هوا نسبت به تغییر بودجه فصل حمل و نقل بالاتر می باشد.

بودجه فصل صنعت و معدن، فصل بازرگانی و تعاون و فصل کشاورزی و منابع طبیعی بر اشتغال تاثیر مثبت دارند. به عبارتی 1% افزایش در بودجه این فصول به ترتیب باعث 0.82%، 0.62% و 0.57% افزایش در اشتغال می شود. بنابر این جهت افزایش در اشتغال دولت باید بیشتر روی افزایش بودجه این فصول و مخصوصا بودجه فصل صنعت و معدن در استان اصفهان متمرکز شود. زیرا حساسیت اشتغال نسبت به تغییر بودجه این فصل بالاتر است.

5-2-2: پاسخ به سوالات پژوهش توسط روش تصحیح خطای برداری

بررسی اثرات تملک دارایی سرمایه ای فصول مختلف اقتصادی بر مولفه های فضای کسب و کار استان با استفاده از روش واکنش ضربه الگوی تصحیح خطای برداری فصل 4:

از آنجایی که شوک مثبت بودجه فصل منابع طبیعی و کشاورزی و فصل آب در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر اخذ اعتبار، توانایی در پرداخت دیون و میزان دسترسی به منابع آب و تاثیر مثبت بسیار اندکی بر اشتغال دارد یعنی با افزایش بودجه فصل منابع طبیعی و کشاورزی و فصل آب، اخذ اعتبار، توانایی در پرداخت دیون، میزان دسترسی به منابع آب و اشتغال افزایش یافته و پس از مدتی این متغیرها به سمت تعادل بلند مدت خود گرایش پیدا می کنند.

دولت با افزایش بودجه این فصل می تواند به افزایش اشتغال، اخذ اعتبار، توانایی در پرداخت دیون و دسترسی به منابع آب کمک کند. دولت باید به گونه ای برنامه ریزی نماید که با استفاده بهینه از منابع مندرج در بودجه های سنواتی فصل تأمین آب، حجم آب استحصالی استان را اضافه کند تا بتواند صد در صد (100%) ترانزنامه (بیلان) منفی آبهای زیرزمینی دشت های استان را جبران کند. دولت مکلف است منابع قابل تخصیص حساب ذخیره ارزی را جهت توانمندسازی فعالیت های اقتصادی و توسعه سرمایه گذاری در

بخش کشاورزی و منابع طبیعی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی با هدف تولید برای توسعه صادرات در اختیار صندوق های حمایت از توسعه بخش کشاورزی قرار دهد تا با مشارکت مالی از تشکل ها و تولیدکنندگان و بهره‌برداران در امر سرمایه‌گذاری این بخش حمایت نمایند. به منظور افزایش تولید و ایجاد اشتغال، بانک های غیردولتی و مؤسسات مالی و اعتباری خصوصی و همچنین صندوق های غیردولتی جهت حمایت از توسعه بخش کشاورزی (بخشی - شهرستانی - استانی - ملی - تخصصی و محصولی) مجازند برخی از پروژه‌ها از قبیل احداث گلخانه‌ها، مجتمع‌های گلخانه‌ای، دامپروری، شیلاتی، تولید قارچ، گیاهان دارویی، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و مراکز تحقیقاتی خصوصی را پس از اخذ مجوزهای لازم از وزارت جهاد کشاورزی و یا سازمانهای تابعه با استفاده از منابع داخلی خود به یکی از روش های « فروش به قیمت تمام شده» و یا « اجاره به شرط تملیک اعیانی» به متقاضیان با اولویت فارغ‌التحصیلان بیکار بخش کشاورزی واگذار نمایند.

از آنجایی که شوک مثبت بودجه فصل بازرگانی و تعاون در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر الزام آور بودن قراردادهای و تجارت دارد یعنی با افزایش بودجه فصل بازرگانی و تعاون، تجارت افزایش یافته و الزام آور بودن قراردادهای بهبود می یابد و بعد از مدتی این متغیرها به سمت تعادل بلند مدت خود گرایش پیدا می کنند:

دولت با افزایش بودجه این فصل می تواند به افزایش تجارت و بهبود الزام آور بودن قراردادهای کمک کند. از آنجایی که سیاست‌گذاری، مدیریت و نظارت، تنظیم بازار داخلی و حمایت از توسعه و تقویت تولیدات صادرات‌گرا و بهبود تجارت الکترونیکی از اولویت های این فصل می باشد، دولت با افزایش اعتبار به این فصل می تواند به بهبود تجارت و مقید بودن به قراردادهای کمک کند. افزایش ردیف بودجه‌ای مربوط به تبلیغات داخلی و جهانی کالاهای صادراتی در قانون بودجه و همچنین توسعه تجارت الکترونیک این کالاها در بازارهای هدف و مورد نظر برای هویت‌بخشی، ارتقای کیفیت تولید و روان‌سازی، سفارش‌پذیری، حمایت از ایجاد و توسعه و تجهیز کارگاه‌های متمرکز و غیرمتمرکز و اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی و نیز صنایع و خدمات جانبی به منظور ارتقا و بهبود بهره‌وری، تثبیت و افزایش سهم صادراتی و بازاریابی‌های داخلی و خارجی کمک چشم‌گیری به بهبود این فصل خواهد کرد.

شوک مثبت نرخ ارز در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر الزام آور بودن قراردادهای و تجارت دارد. یعنی با افزایش نرخ ارز، تجارت و الزام آور بودن قراردادهای افزایش یافته و بعد از مدتی این متغیرها به سمت تعادل بلند مدت خود گرایش می یابند.

نرخ ارز و سیاست‌گذاری‌های ارزی در ایران، همواره یکی از چالش‌های اصلی اقتصاد کشور بوده و تقریباً در تمامی دوره‌ها در محافل گوناگون علمی و سیاست‌گذاری اقتصاد ایران، مباحث مختلف و چالش‌برانگیزی پیرامون نحوه تعیین نرخ ارز و آثار آن بر متغیرهای اقتصادی در جریان بوده است. تعیین

نرخ ارز نقش موثری در صادرات و واردات به تبع آن تنظیم و تعدیل تراز تجاری کشور دارد. این اثرگذاری به خاطر نقشی است که این نرخ در تعیین قدرت رقابتی تولیدکنندگان داخلی در برابر رقبای خارجی در بازارهای داخلی و خارجی ایفا می‌کند که همه این عوامل در نهایت آثار خود را در میزان تولید و اشتغال بر جای می‌گذارند. نرخ ارز، همچنین بر سطح عمومی قیمت‌ها و به تبع آن بر تورم اثرگذار است که این نیز خود از جهتی دیگر می‌تواند بر قدرت رقابتی تولیدکنندگان و نیز سطح تولید و اشتغال اثرگذار باشد، لذا با توجه به پیامدهای گسترده تغییر نرخ ارز در عملکرد اقتصادی کشور، تعیین نرخ ارز و سیاست‌گذاری‌های ارزی از اهمیت بالایی برخوردارند. برای رشد و توسعه صادرات غیرنفتی و رهایی از اقتصاد تک محصولی لازم است نرخ ارز افزایش یافته و ارزش پول ملی کاهش یابد. علاوه بر آن برخی سیاست‌های غیرقیمتی همچون تغییرات ساختاری در اعطای تسهیلات و اعتبارات، توسعه بیمه‌ها، سیاست‌های حمایتی از سرمایه‌گذاری‌ها، بهبود فضای کسب و کار، تکیه بر تولیدات با مزیت نسبی بالاتر به دلیل افزایش رقابت پذیری در صحنه بین‌المللی به اندازه تغییرات نرخ ارز در بهبود تراز تجاری کشور و اشتغال نیز اهمیت دارند.

از آنجایی که شوک مثبت بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر سهولت کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی، پرداخت مالیات و اشتغال دارد یعنی با افزایش بودجه فصل صنعت و معدن و فصل بازرگانی و تعاون، سهولت کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی، پرداخت مالیات و اشتغال افزایش می‌یابد و در نهایت پس از مدتی این متغیرها به سمت تعادل بلند مدت خود گرایش پیدا می‌کنند:

دولت باید بهبود فضای کسب و کار، صیانت حداکثری از نظام تولیدی و تجاری موجود، افزایش رقابت‌پذیری و کاهش قیمت تمام‌شده محصولات صنعتی و معدنی را در اولویت کار قرار دهد و بنابر این با افزایش اعتبار به این فصول که شامل بخش‌های تدوین ضوابط و معیارهای فنی، زیرساخت‌های صنعتی و معدنی و تجاری، ایجاد و توسعه صنایع، ارتقای تولیدات صنعتی و معدنی و تجاری می‌باشد، تاثیر مثبت بر سهولت کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی، تمایل بیشتر به پرداخت مالیات و در نهایت اشتغال داشته باشد. دولت با افزایش اعتبار پیشنهادی به شرکت مادر تخصصی که شامل سازمان صنایع کوچک و شرکت شهرک‌های صنعتی استان می‌باشد می‌تواند از طریق تقویت صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی، زمینه سهولت کسب و کار و در نهایت بهبود اشتغال و پرداخت مالیات را فراهم آورد.

شوک مثبت بودجه فصل محیط زیست در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر میزان مصرف و دسترسی به انرژی الکتریکی و تاثیر منفی بر انتشار CO₂ دارد یعنی با افزایش بودجه فصل محیط زیست، میزان دسترسی به انرژی الکتریکی افزایش و میزان آلودگی هوا کاهش می‌یابد و بعد از مدتی این متغیرها به سمت تعادل بلند مدت خود گرایش پیدا می‌کنند:

آلودگی هوا مشکل جدی کشور و استان اصفهان می باشد. برای حل این مسئله باید در گام نخست سطح فصل محیط زیست ارتقاء پیدا کند و افزایش بودجه محیط زیست برای مهار مشکلات موجود در اولویت‌های مهم قرار گیرد. توسعه و گسترش انرژی‌های تجدیدپذیر باعث کمک به تحقق اهداف توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی استان می‌شود. استفاده از انرژی‌های نو از جمله؛ انرژی هسته‌ای، خورشیدی، بادی و... می‌تواند باعث کاهش وابستگی به منابع فسیلی، کاهش انتشار گازهای آلاینده از بخش‌های تولید و مصرف انرژی و همچنین باعث کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای که تاثیر اساسی بر گرمایش جهانی دارند، شود. کاربردهای انرژی‌های تجدیدپذیر شامل، کاربردهای نیروگاهی برای تولید برق است. انرژی‌های تجدیدپذیر به عنوان یک منبع انرژی پاک و عاری از هر گونه آلودگی زیست محیطی، می‌توانند نقش مهمی در کاهش انتشار گازهای آلاینده همچون دی اکسید کربن و دیگر گازهای گلخانه‌ای بازی کنند. انرژی‌های تجدیدپذیر می‌توانند در سیاست‌گذاری بخش انرژی کشور و استان اصفهان نقش مهمی ایفا کنند. استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر باعث می‌شود برق با قیمت پایدار تولید شود، چرا که در نیروگاه‌های متعارف سوخت فسیلی، قیمت تمام شده برق تولیدی متاثر از قیمت سوخت فسیلی مورد استفاده در نیروگاه است که دارای قیمت نوسانی در سطح جهان است. از جمله وظایف وزارت نیرو و سازمان‌های مربوطه، تنوع بخشی به سند انرژی است، زیرا با تنوع بخشی سبد انرژی، امنیت تامین انرژی افزایش پیدا می‌کند که خود متضمن افزایش امنیت ملی است. لذا در کنار سایر منابع انرژی مثل انرژی هسته‌ای، توسعه کاربرد انرژی‌های تجدیدپذیر نیز اهمیت بالایی دارند. استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر نه تنها باعث تنوع بخشی در سبد انرژی استان می‌شود بلکه با استفاده از این انرژی و با حداقل‌سازی مصرف داخلی سوخت‌های با ارزش فسیلی، می‌توان آنها را صادر کرد که ارز آوری فراوانی برای کشور به ارمغان خواهد آورد. بنابر این دولت با اختصاص اعتبار لازم موظف می‌باشند مقداری از برق مورد نیاز کشور را با استفاده از منابع انرژی‌های تجدیدپذیر تامین کند.

از آنجایی که شوک مثبت بودجه فصل حمل و نقل در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر میزان مصرف و دسترسی به انرژی الکتریکی و تاثیر منفی بر انتشار CO₂ دارد یعنی با افزایش بودجه فصل حمل و نقل، دسترسی به میزان انرژی الکتریکی افزایش و آلودگی هوا کاهش می‌یابد و بعد از مدتی این متغیرها به سمت تعادل بلند مدت خود گرایش پیدا می‌کنند:

با توجه به اینکه به تعداد روزهایی که هوای استان در مرز هشدار قرار می‌گیرد در حال افزایش است و از آنجایی که بهبود وضعیت حمل و نقل عمومی یکی از عوامل موثر در کاهش آلودگی هوا می‌باشد، دولت با افزایش اعتبار و زیرساخت‌های لازم به ویژه گسترش مترو می‌تواند تا حدود زیادی مقدمات کاهش آلودگی هوای را فراهم کند. توسعه حمل و نقل عمومی به ویژه با تکیه بر توسعه خودروهای برقی

و گازی، علاوه بر کاهش بار ترافیک و آلودگی هوا، می تواند منجر به کاهش انتشار گازهای گلخانه ای شود و از این رو در این بخش می توان از کمک های جهانی نیز بهره گرفت.

از آنجایی که شوک مثبت بودجه فصل مسکن، عمران شهری، روستایی و عشایری در بلند مدت و میان مدت تاثیر مثبت بر اخذ اعتبار، پرداخت مالیات و دسترسی به منابع آب دارد یعنی با افزایش بودجه این فصل، اخذ اعتبار، پرداخت مالیات و دسترسی به منابع آب افزایش خواهد یافت و بعد از مدتی این متغیرها به سمت تعادل بلند مدت خود گرایش پیدا می کنند:

در بخش مسکن شهری در لایحه بودجه توجه به تعادل بین عرضه و تقاضای مسکن بسیار با اهمیت می باشد. دولت باید در جهت افزایش اعتبار جهت خدمات سکونتی شامل مراکز فرهنگی، درمانی، انتظامی، خدماتی و تجاری در مناطقی که مسکن مهر استان در آنجا ساخته شده، تلاش کند. دولت باید به شهرداریها مجوز دهد تا برای تسریع در نوسازی بافت های فرسوده، اوراق مشارکت و اعتبار فاینانس تامین کنند که در این حالت نیز کمبود منابع مالی برای نوسازی بافت فرسوده از بین خواهد رفت. موارد عمده و موکدی مانند نوسازی و بهسازی بافت های فرسوده و حداکثر بهره برداری از فرصت باز تولید مسکن در بافت های مذکور با رعایت معیارهای مدرن شهرسازی تخصیص منابع اعتباری مورد نیاز مدیریت شهری و حمل و نقل درون شهری (از جمله مترو اصفهان) بر اساس طرح های مصوب، تهیه و اجرای طرح های هادی روستایی، تقویت و شفافیت عملکردی نظام درآمدی و مالی شهرداری، استاندارد سازی تولید مصالح و رفع مشکل تامین مسکن اقشار مختلف از موضوعاتی است که لازم است به آنها توجه ویژه شود تا از این طریق نیازهای مربوطه، مرتفع و در برنامه های توسعه ای آینده موضوعیت مجدد نداشته باشد. از آنجا که معمولا اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای، زیرساخت ها و بسترهای ضروری را برای اشتغالزایی و تحول اساسی فراهم می آورند، دولت باید در جهت افزایش اعتبار مسکن روستایی و عشایری تلاش کند. همچنین تدابیر لازم را برای انجام خدماتی از قبیل ارائه خدمات نوین روستایی، توسعه خوشه ها و زنجیره های صنعتی - کشاورزی کوچک، توسعه صنایع روستایی و صنایع دستی روستایی و خدمات گردشگری، آموزش فنی و حرفه ای مستمر روستاییان، استقرار فعالیت های کارآفرینی و اشتغالزایی کوچک و متوسط، توسعه اشتغال خانوارهای روستایی و عشایری، احداث، ترمیم و نگهداری و ایمن سازی شبکه راه های روستایی و ساماندهی حمل و نقل بار و مسافر روستاها در لایحه بودجه استان فراهم آورد. به طور کلی دولت باید در جهت افزایش اعتبارات روستایی و عشایری با تاکید بر تقویت فعالیت های فرهنگی و اقتصادی مانند گردشگری روستایی و کشاورزی، صنایع دستی، کسب و کارهای خانگی، فرآوری پسماندهای خانگی و کشاورزی و تولید انرژی پاک، در روستاهای استان تلاش کند. این گونه اقدامات سبب افزایش اخذ اعتبارات، دسترسی به منابع آب، افزایش درآمد خانوارهای روستایی و عشایری و بالطبع اشتیاق بیشتر آنان برای پرداخت مالیات خواهد شد.

جدول (1-5): رتبه بندی بودجه فصول اقتصادی موثر بر تک تک مولفه های فضای کسب و کار

میزان تغییر در هر یک از مولفه های کسب و کار به ازاء 1% تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی	میزان تغییر در هر یک از مولفه های کسب و کار به ازاء 1% تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی	میزان تغییر در هر یک از مولفه های کسب و کار به ازاء 1% تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی جهت 1% تغییر در هر یک از مولفه های کسب و کار	میزان تغییر در هر یک از مولفه های کسب و کار به ازاء 1% تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی	میزان تغییر در هر یک از مولفه های کسب و کار به ازاء 1% تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی	میزان تغییر در هر یک از مولفه های کسب و کار به ازاء 1% تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی
سهولت کسب و کار	1- بودجه فصل صنعت و معدن 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون	0.89% 0.80%	1.12% 1.25%	سهولت کسب و کار	1- بودجه فصل صنعت و معدن 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون
اخذ مجوزهای ساختمانی	1- بودجه فصل صنعت و معدن 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون	0.50% 0.08%	2% 12.5%	اخذ مجوزهای ساختمانی	1- بودجه فصل صنعت و معدن 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون
میزان دسترسی به انرژی الکتریکی	1- بودجه فصل حمل و نقل 2- بودجه فصل محیط زیست	0.49% 0.40%	2.04% 2.5%	میزان دسترسی به انرژی الکتریکی	1- بودجه فصل حمل و نقل 2- بودجه فصل محیط زیست
اخذ اعتبار	1- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی 2- بودجه فصل آب 3- بودجه فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری	0.83% 0.67% 0.40%	1.20% 1.49% 2.5%	اخذ اعتبار	1- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی 2- بودجه فصل آب 3- بودجه فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری
توانایی پرداخت مالیات	1- بودجه فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون 3- بودجه فصل صنعت و معدن	0.71% 0.69% 0.63%	1.40% 1.44% 1.58%	توانایی پرداخت مالیات	1- بودجه فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون 3- بودجه فصل صنعت و معدن
تجارت برون مرزی	1- بودجه فصل بازرگانی 2- نرخ ارز	0.85% 0.47%	1.17% 2.12%	تجارت برون مرزی	1- بودجه فصل بازرگانی 2- نرخ ارز
الزام آور بودن قراردادها	1- بودجه فصل بازرگانی و تعاون 2- نرخ ارز	0.83% 0.70%	1.20% 1.42%	الزام آور بودن قراردادها	1- بودجه فصل بازرگانی و تعاون 2- نرخ ارز
توانایی در پرداخت دیون	1- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی 2- بودجه فصل آب	0.75% 0.56%	1.33% 1.78%	توانایی در پرداخت دیون	1- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی 2- بودجه فصل آب
دسترسی به منابع آب	1- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی 2- بودجه فصل آب 3- بودجه فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری	0.84% 0.68% 0.64%	1.19% 1.47% 1.56%	دسترسی به منابع آب	1- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی 2- بودجه فصل آب 3- بودجه فصل مسکن عمران شهری و روستایی و عشایری
انتشار CO2	1- بودجه فصل حمل و نقل 2- بودجه فصل محیط زیست	0.73% 0.68%	1.36% 1.47%	انتشار CO2	1- بودجه فصل حمل و نقل 2- بودجه فصل محیط زیست
اشتغال	1- بودجه فصل صنعت و معدن 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون 3- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی	0.82% 0.62% 0.57%	1.21% 1.61% 1.75%	اشتغال	1- بودجه فصل صنعت و معدن 2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون 3- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی
گردشگری	1- مسکن عمران شهری روستایی و عشایری 2- نرخ ارز 3- فصل محیط زیست 4- فصل حمل و نقل 5- فصل بازرگانی و تعاون	0.426% 0.309% 0.201% 0.115% -0.083%	2/35% 3/24% 4/98% 8/70% -12/05%	گردشگری	1- مسکن عمران شهری روستایی و عشایری 2- نرخ ارز 3- فصل محیط زیست 4- فصل حمل و نقل 5- فصل بازرگانی و تعاون

منبع: یافته های تحقیق

با توجه به نتایج رگرسیون گام به گام برای بررسی اثرات اقلام بودجه فصول اقتصادی بر تک تک مولفه های فضای کسب و کار و بررسی سیستمی این اثرات، پاسخ سوالات دوم، سوم و چهارم¹ فصل یک را می توان در جدول (1-5) خلاصه کرد.

3-2-5: پاسخ به سوالات پژوهش توسط روش تحلیل مسیر

همچنین با توجه به نتایج روش تحلیل مسیر برای بررسی اثرات اقلام بودجه فصول اقتصادی بر مولفه کلی فضای کسب و کار (میانگینی از مولفه های یازده گانه فضای کسب و کار)، پاسخ سوالات دوم، سوم و چهارم فصل یک را می توان در جدول (2-5) خلاصه کرد:

جدول (2-5): رتبه بندی اقلام بودجه فصول اقتصادی بر مولفه کلی فضای کسب و کار

متغیر درونزا (مولفه کلی فضای کسب و کار)	متغیر برونزا (اقلام بودجه تک تک فصول اقتصادی)	میزان تغییر در هر یک از مولفه های فضای کسب و کار به ازاء 1% تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی	میزان تغییر در بودجه هر یک از فصول اقتصادی به ازاء 1% تغییر در مولفه کلی فضای کسب و کار
مولفه کلی فضای کسب و کار	1- بودجه فصل صنعت و معدن	0.71%	1.40%
	2- بودجه فصل بازرگانی و تعاون	0.64%	1.56%
	3- نرخ ارز	0.57%	1.75%
	4- بودجه فصل مسکن	0.45%	2.22%
	5- بودجه فصل حمل و نقل	0.34%	2.94%
	6- بودجه فصل کشاورزی و منابع طبیعی	0.31%	3.22%
	7- بودجه فصل آب	0.11%	9.09%
	8- بودجه فصل محیط زیست	0.09%	11.11%

منبع: یافته های تحقیق

با توجه به سهم استان اصفهان در تولید ناخالص داخلی کشور و درآمد مالیاتی کل کشور که در فصل دو بیان شد:

از آنجایی که اصفهان بعد از تهران در رتبه دوم از لحاظ سهم در تولید ناخالص داخلی کشور قرار دارد با توجه به نتایج توابع واکنش ضربه می توان گفت دولت از طریق افزایش بودجه تمام فصول اقتصادی استان اصفهان به افزایش تولید این فصول کمک کند تا از این طریق سهم اصفهان در تولید ناخالص داخلی کشور افزایش یابد. اما به هر حال نظر به محدودیت های موجود دولت در تامین مالی اقلام بودجه که امکان چانه زنی در افزایش اقلام ریالی بودجه استان را کاهش می دهد، پیشنهاد می گردد تمرکز چانه زنی

¹ اقلام بودجه موثر بر تک تک مولفه های محیط کسب و کار استان کدامند؟ (سوال دوم)، کدام یک از مولفه های بودجه بر هر یک از مولفه های کسب و کار استان حایز اولویت بیشتری هستند؟ (سوال سوم)، میزان تغییر در بودجه سنواتی استان برای رسیدن به فضای بهینه کسب و کار چه مقدار می باشد؟ (سوال چهارم)

مسئولین استان در خصوص افزایش ریالی اقلام بودجه استان به ترتیب بر روی سه فصل بودجه ای صنعت و معدن، بازرگانی و تعاون و فصل مسکن قرار گیرد که از بین اقلام فصول بودجه ای بیشترین تاثیر را بر مولفه های کسب و کار از خود نشان می دهند به گونه ای که مجموع اثر توام یک در صد افزایش در اقلام بودجه ای این سه فصل بر شاخص میانگین مولفه های کسب و کار بیش از دو برابر اثر مشابه اقلام بودجه ای 4 فصل دیگر است.

همچنین نتایج حاکی از اثر مثبت افزایش نرخ ارز بر شاخص میانگین مولفه های کسب و کار استان است. این نتیجه نشان از آن دارد که به احتمال قوی افزایش نرخ ارز از طریق تقویت تولید کالاهای صادراتی و خدمات گردشگری استان بر مولفه های کسب و کار تاثیرگذار بوده است. لذا افزایش نرخ ارز نه تنها به طور مستقیم از طریق تقویت تولید به خصوص در کالاهای صادراتی و خدمات گردشگری، بلکه از طریق افزایش قدرت چانه زنی در افزایش ریالی اقلام بودجه استانی مورد نظر منتج از اثر گشایشی افزایش نرخ ارز بر محدودیت تامین ریالی بودجه دولت می تواند در توسعه مولفه های کسب و کار استان موثر باشد به گونه ای که هر یک درصد افزایش در نرخ ارز می تواند منجر به 0/59 درصد افزایش در شاخص میانگین مولفه های کسب و کار استان گردد.

از طرف دیگر با توجه به نتایج توابع واکنش ضربه و از آنجایی که در فصل دو بیان شد سهم درآمد مالیاتی استان اصفهان در درآمد مالیاتی کل کشور در حال کاهش می باشد دولت می تواند از طریق افزایش بودجه فصول و بخصوص فصل مسکن شهری، روستایی و عشایری، فصل بازرگانی و تعاون، فصل صنعت و معدن تولید، اشتغال و درآمد را افزایش دهد و از این طریق اشتیاق این فصول را به پرداخت مالیات را بالا ببرد.

فهرست منابع:

- احمدی سید وحید. (1387). بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران و جهان. دفتر بررسی‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- احمدیان مریم، شهبازی غیثی موسی و نعیمی زهرا. (1393). پایش محیط کسب و کار ایران. دفتر مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب و کار) معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی.
- اشرفی یکتا و فهیمی فر فاطمه. (1390). بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار با تأکید بر جایگاه ایران. ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی
- بودجه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی از مجموعه بودجه ریزی در ایران، گزارش اصلی حسین‌زاده بحرینی محمدحسین و ملک‌الساداتی سعید. (1389). موانع نهادی سرمایه‌گذاری و کسب و کار در ایران.
- تحلیل گزارش بانک جهانی از شاخص‌های کسب و کار در سال 2011. (1389). گروه مطالعات اقتصادی، پایگاه تحلیلی دفتر پژوهش روزنامه خراسان.
- جعفری اسکندری، مهدی. (1389). ارزیابی فضای کسب و کار ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن، نشریه بین‌المللی مهندسی صنایع و مدیریت تولید.
- طغیانی مهدی، عبدالملکی حجت‌الله. (1384). طراحی و تدوین بسته سیاستی توسعه منطقه ای استان‌های کشور (مطالعه موردی استان کردستان)
- عالم تبریز اکبر؛ افشاری محمدعلی؛ ملکی محمدحسن؛ سیاهکالی مرادی جواد؛ محمدی جواد. (1389). بررسی اختصاص اعتبارات بودجه با استفاده از رویکرد مدل هریمی آرمانی (مطالعه موردی استان قم)، مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، نوآوری و کارآفرینی.
- میدری احمد و قودجانی اصلا. (1387). سنجش و بهبود محیط کسب و کار. جهاد دانشگاهی دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
- میری اشرف السادات، نیکایی علیرضا، موحد نژاد علی. (1381). عملکرد اعتبارات اعطایی تبصره 3 قانون بودجه طی سالهای 80-1378 استان تهران (بررسی مشکلات و ارائه راهکارها)

Alesina, A., Roubini, N. and Cohen, G.D, (۱۹۹۷), Political Cycles and the Macro Economy. Cambridge: The MIT Press.

Buck, Arthur Eugene. (۱۹۳۴). The Budget Governments of today", New York, Macmillan.

Dan Dan, Ekezie., Desmond, Onuoha. O. (۲۰۱۳). Goal programming: An application to budgetary allocation of an institution of higher learning. Research Journal in Engineering and Applied Sciences, ۲(۲), ۹۵-۱۰۵

Enders W.(۱۹۹۵). Applied econometric time series. John Wiley & Sons, In USA.

- Engle RF, Granger CJ (1990). Co-Integration and error correction: representation, estimation, and testing *Econometrica*. Vol. 68, No. 2, PP: 251-276.
- Hassan, Nasruddin., Azmi, Dian Farhana., Guan, Sei., Hoe, Weng. (2013). A Goal Programming Approach for Library Acquisition Allocation. *Applied Mathematical Science*, 7(14), 6977-6981.
- Hagen j. December. (1968). "Program budgeting", Center for the study of evaluation UCLA graduate school of education, Los Angeles, California.
- Lutkepohl H. (2005). *New introduction to multiple time series analysis*. Springer-Verlag, Berlin.
- Paulden, M., Claxton, K. (2012). Budget allocation and the revealed social rate of time preference for health. *Health Economics*, 26(10), 610-618.
- Sims CA. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica*, 48(1): 1-48.
- Weber, Earolyn and Aaron B., Wildavsky. (1986). *A history of taxation and expenditure in western world*", Simon and Schuster, New York.

<http://rc.majlis.ir/fa>

<http://donya-e-eqtesad.com/>